

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**MOTİVASYONEL İLKELERDEN PAYLAŞILAN
TEMSİLLERE BENLİK SINIFLANDIRMASI OLGUSU:
“İNSANLIK KATEGORİSİ” KULLANIMININ
ALEVİLER ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Sercan KARLIDAĞ

BURSA – 2020

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**MOTİVASYONEL İLKELERDEN PAYLAŞILAN
TEMSİLLERE BENLİK SINIFLANDIRMASI OLGUSU:
“İNSANLIK KATEGORİSİ” KULLANIMININ
ALEVİLER ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Sercan KARLIDAĞ

**Danışman:
Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL**

BURSA – 2020

TEZ ONAY SAYFASI

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

17.01.2020

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda 701645010 numaralı Sercan Karlıdağ'ın hazırladığı *Motivasyonel İlkelerden Paylaşılan Temsillere Benlik Sınıflandırması Olgusu: "İnsanlık Kategorisi" Kullanımının Aleviler Örneğinde İncelenmesi* başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 17.01.2020 tarihinde 13.30 – 15.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *basarılı* olduğuna *oybirliği* ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ahu Öztürk

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Kıral Uçar

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İNTİHAL YAZILIM (ÖZGÜNLÜK) RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı : Motivasyonel İlkelerden Paylaşılan Temsillere Benlik Sınıflandırması Olgusu: "İnsanlık Kategorisi" Kullanımının Aleviler Örneğinde İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın 'Kaynaklar' başlığı hariç "tüm bölümler" için toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 16.12.2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6'dır.

Uygulanan filtrelemeler şöyledir:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dahil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu ise kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih: 17.12.2019

İmza:

Adı Soyadı : Sercan Karlıdağ
Öğrenci No : 701645010
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Prog.
Statüsü : Yüksek Lisans

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Motivasyonel İlkelerden Paylaşılan Temsillere Benlik Sınıflandırması Olgusu: "İnsanlık Kategorisi" Kullanımının Aleviler Örneğinde İncelenmesi* başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih: 17.01.2020

İmza:

Adı Soyadı : Sercan Karlıdağ
Öğrenci No : 701645010
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Prog.
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sercan KARLIDAĞ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Psikoloji
Bilim Dalı : (Sosyal) Psikoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii + 121
Mezuniyet Tarihi : 17.01.2020
Tez Danışmanı : Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

MOTİVASYONEL İLKELERDEN PAYLAŞILAN TEMSİLLERE BENLİK SINIFLANDIRMASI OLGUSU: “İNSANLIK KATEGORİSİ” KULLANIMININ ALEVİLER ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Kimlik olgusu, sosyal psikoloji disiplini dahilinde, benlik sınıflandırmalarının soyutluk düzeyleri, kimlik boyutları ve motivasyonel içerimleri ile ‘süreç’; sosyal temsil nesnesi olarak ise ‘içerik’ açısından ele alınabilmektedir. Aleviliğin sosyo-tarihsel ve teozofik özgünlüğü olarak ifade edilegelen ve Aleviler tarafından paylaşılan ‘insan olmak’ idea ve nosyonu sosyal-psikolojik açıdan bir kolektif kimlik inşa örneği olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmada Alevilerin kimlik formasyonu özelinde insanlık kategorisine dayalı kolektif kimlik kullanımını nicel ve nitel yaklaşımlar yoluyla odağa alınmıştır. Çalışmada, üst-soyutluk (insanlık düzeyi), sosyal ve kişiler arası düzey benlik sınıflandırmalarında hangi kimlik motivasyonlarının (özsaygı, etkililik, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet, anlamlılık) daha yordayıcı olduğu sorusunun üç temel kimlik boyutu (algılanan merkezilik, duygulanım ve sergileme) üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, ‘iç-grup’, ‘dış-grup’ ve ‘gruplar arası ilişkilere’ yönelik kalıpyargı-temelli sosyal temsillerle ilgili veriler de toplanmıştır. Çalışma, 64’ü kadın, 142 Alevi katılımcıyla (Ort.yaş = 37.4) İstanbul ve İzmir kentlerinde gerçekleştirilmiştir. Üç benlik sınıflandırma düzeyi için üç ayrı kimlik boyutunda ayrı ayrı gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen bulgular, kimlik sürecindeki motivasyonel arka planın sadece ‘özsaygıdan’ ibaret olmayabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, kimliklerini tanımlarken ‘insan olmak’ nosyonuyla ilgili en az bir unsur beyan etmiş katılımcıların kimlik boyutları puanlarındaki varyansı açıklamada ‘anlamlılık’, ‘etkililik’, ‘süreklilik’ ve ‘ayırt edilme’ motivasyonların katkılarının özsaygı motivasyonundan daha anlamlı olduğu görülmüştür. Öte yandan, kalıpyargı-temelli sosyal temsillere dair değerlendirme puanları incelendiğinde, “insanlık” kolektif kimlik ifadesi kullanma açısından, katılımcıların kimlik repertuarlarında hangi kimlik unsurunu öne çıkartmış olduklarının farklılaştırıcı bir etkisi bulunmadığı görülmüştür. “Sosyal” düzey benlik sınıflandırması özelinde ise, Alevi kimliğini öne çıkartan katılımcılarda, dört motivasyonlu gruplar arası ilişkiler modelinin ‘iç-grupla özdeşleşmeyi’ en iyi açıklayan model olduğu görülmüş ve ‘aidiyet’ faktörünün özgül katkısı tespit edilmiştir. Sonuçlar, Alevi kimliğine ilişkin sosyal temsillerin belirgin bir ayırt edici etkisinin bulunmadığını göstermekle birlikte, etnik kimlik ve ana dilin bu kimliği çalışırken dikkate alınması gereken faktörler olduğuna işaret etmektedir. Bulgular, ‘sosyal kimlik yaklaşımı’ ve ‘sosyal temsiller ekolü’ çerçevesinde tartışılmış ve araştırmanın sınır(lılık)ları kritik edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

kimlik motivasyonları, kimlik boyutları, benlik sınıflandırma düzeyleri,
kimlik unsurları/repertuarı, sosyal kimlik, sosyal temsiller, Aleviler

ABSTRACT

Name & Surname : Sercan KARLIDAĞ
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institute
Field : Psychology
Branch : (Social) Psychology
Degree Awarded : Master
Page Number : xii + 121
Degree Date : 17.01.2020
Supervisor : Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

THE PHENOMENON OF SELF-CATEGORIZATION FROM MOTIVATIONAL PRINCIPLES TO SHARED REPRESENTATIONS: THE INVESTIGATION OF “HUMANITY CATEGORY” USAGE IN THE CASE OF ALEVIS

In the social psychology discipline, the phenomenon of identity is evaluated both in terms of ‘process’ (as abstraction levels of self-categorization, dimensions of identity and implications of motives) and ‘content’ (as an object of social representation). The idea and the notion of ‘humanity’, which is expressed and shared by Alevis as showing the socio-historical and theological authenticity of Alevism can be seen as an example of the collective identity construction from a social-psychological perspective. The present study, through quantitative and qualitative approaches, focused on the formation of Alevis’ identity and Alevis’ usage of collective identity based on the humanity category in their self-categorizations. The main aim was to see which of the motivational principles (self-esteem, continuity, efficacy, distinctiveness, belonging, and meaning) would predict the superordinate, social, and inter-personal of self-categorizations in three identity dimensions (perceived centrality, affect, and enactment). In addition, stereotypical representations for ‘in-group’, ‘out-group’ and ‘intergroup relationships’ were also investigated. The study was conducted in Istanbul and Izmir with 142 Alevi participants ($M_{age} = 37.4$ and 64 of them were women). Findings from separate hierarchical regression analyses of scores from three levels of self-categorization on three identity dimensions clearly showed that the motivational background in the identity process may not be limited only to the ‘self-esteem’ motivation in general. For example, for participants who stated at least one identity element that referred to the notion of ‘humanity’ when defining their selves, the contributions of ‘meaning’, ‘efficacy’, ‘continuity’ and ‘distinctiveness’ motivations were found to be more significant in explaining the variance in the identity dimension scores than the self-esteem motivation. On the other hand, analyses of stereotype-based social representations showed that in- and out-group evaluations of participants were quite homogeneous and independent of whether they specifically referred to “humanity” category or the Alevi identity in their identity definitions. In terms of the Alevi identity elements as an example of social level self-categorization, the most descriptive motivation model for ‘identification with the in-group’ was found to be the four-motive model of intergroup relations; and the single contribution of the ‘belonging’ factor was determined. The results show that social representations regarding the Alevi identity do not have a clear distinctive effect, however, indicate that ethnic identity and mother tongue are factors that should be considered when working on this identity. Findings were discussed in terms of ‘social identity’ and ‘social representations’ approaches, and the scope/limitations of the present study were assessed.

Keywords:

identity motives, dimensions of identity, levels of self-categorization, identity elements/repertory, social identity, social representations, Alevis

TEŞEKKÜR VE SUNUŞ

Belki de *öykü ve üslup* sahibi hocalarım olmasını bir ‘şans’ addetmeliyim! Yüksek lisans öğrenimimde, hocam, Prof. M. Ersin Kuşdil’e tesadüf ettiğim için bir hayli mutluyum. Açtığı dersleri almanın ve/ya danışmanlığında bir araştırma yürütmüş olmanın ötesinde, Ersin Hocanın bilimsel-etik yaklaşım ve tutumuna tanıklık ettiğim için şanslıyım.

Kritikleri ve yol gösterici değerlendirmeleriyle tez savunma jürimde yer almış olan Dr. Ahu Öztürk ve Dr. Gözde Kıral Uçar’a çokça teşekkürlerimi sunuyorum. Yanı sıra, asil jüri üyesi olarak savunma komisyonunda yer almayan hocalarım, Doç. Leman Pınar Tosun ve Prof. Sevim Cesur’a da ilgileri için teşekkür borçluyum.

Tez çalışmam süresince emekleri, fikirleri ve samimiyetleri ile yanımda olan dostlarım ve yakınlarım oldu. Çalışmanın veri toplama sürecinde yönlendirici destekleri dolayısıyla önemli rollerde olan Şenay Toprak, Baran Işık, Salih Atmaca, Gülistan Öz, Öznur Erdoğan ve Canan Bektaş’a ve yine kıymetli katkıları için dostlarım Sosyal Psk. Mehmet Karasu ve Psk. Betül Kank’ a teşekkür ediyorum. Yanı sıra, isimlerini etik kıstaslar dolayısıyla kayda geçmediğimiz katılımcılara, dahil olmayı kabul ettikleri ve ilgiyle zaman ayırdıkları için sonsuz teşekkürüm var!

Yüksek lisans öğrenimim, değerli dostum Sosyal Psk. Anıl Kablanoğlu ile paralel bir seyr izledi; Anıl’ın samimiyeti ve moral desteği benim için değerliydi. Ayrıca yine ‘Görükle semalarında’ ortak bir öyküyü paylaştığımız için, Hakan Çakmak, Elif Kutlu, Tamuna Ghlonti ve Furkan Duman’ı anmak isterim. Sevgilerimle.

Son olarak, her daim desteği ile annem, Leyla Karlıdağ’a teşekkür ediyorum.

Lisans ve yüksek lisans formasyonlarımda, üretilen sosyal bilimsel söz/bilginin anlamı ve değerinin, araştırmacının taşıdığı kolektif politik sorumluluk ve çalışmanın gerçek dünya sorunlarına olan yakınlığıyla ilintili olduğunu gördüm ve öğrendim. Yine öğrendiğim şu ki, sosyal psikoloji -hele de diğer sosyal bilim disiplinleriyle diyalog hâlindeyken- toplumsal meseleleri yaşanabilir bir dünya tasavvurunda açıklamak ve anlamakta önemli bir potansiyele sahip. Bu fikirler, devam eden sayfalarda okumaya başlayacağınız sosyal psikolojik görgül bir araştırma ile yapılandırılmış bu çalışmada, benim için birer ilkeydi. Bu bir tez çalışması. Umberto Eco “Tez Nasıl Yazılır?” adlı eserinde, ‘bilimselliği’, çalışmanın ‘başkalarına getirdiği fayda’ ile irdeliyor. Yazarın bu değerlendirmesine nazire ile... ve özellikle çalışmanın öznesi olan Alevi toplumsal grubuna *faydalı* olması dileğiyle.

Sercan Karlıdağ

Ocak 2020, Kadıköy İstanbul

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
İNTİHAL YAZILIM (ÖZGÜNLÜK) RAPORU	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR VE SUNUŞ	vii
ŞEKİL VE TABLO DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR	xii
<hr/>	
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE – I: KİMLİK FORMASYONUNUN SOSYAL PSİKOLOJİSİ.....	3
1.1. Kimlik Olgusu ve Sosyal Psikolojideki Görünümleri.....	3
1.2. Sosyal Kimlik Yaklaşımı	5
1.3. Motivasyonel İlkeler ve Kimlik Boyutları.....	9
1.4. Kimlik Sürecinin ‘İçeriği’: Sosyal Temsiller ve Kimlik	13
2. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE – II: ALEVİLER VE ALEVİLİK	16
2.1. Aleviliği Tanımlamak	16
2.2. Alevilik ve Alevilerin ‘Tarihi’ Üzerine.....	18
2.3. Literatürdeki İlgili Çalışmalar	19
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	23
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	23
3.2. Soru ve Hipotezler	25
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	30
4.1. Katılımcılar.....	30
4.2. Veri Toplama Araçları	32
4.3. Veri Toplama Süreci.....	35
4.4. Değişken Bilgileri, Verilerin Analizi ve Metodolojik Angajman.....	35
5. BÖLÜM: BULGULAR	37
5.1. Ön-Analiz ve Bulgular.....	37
5.2. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri Bağlamında Yapılan Analizler ve Elde Edilen Bulgular.....	39

5.2.1. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri, Etnik Kimlik ve Ana Dili.....	39
5.2.2. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri, Kimlik Boyutları ve Motivasyonel İlkeler.....	41
5.2.2.1. Üst-Soyutluk Düzeyi Benlik Sınıflandırması: 'İnsanlık' Kategorisi Kullanımı.....	41
5.2.2.2. Sosyal Düzey Benlik Sınıflandırması: Grup Kimliği Kullanımı.....	47
5.2.2.3. Kişiler Arası Düzey Benlik Sınıflandırması: Kişisel ve/ya İlişkisel Kimlik Kullanımı.....	53
5.2.3. Kimlik Belirginliği Durumları ve Alevi Benlik Sınıflandırması.....	61
5.2.3.1. Kimlik Repertuarında Alevi Kimlik Unsuru Belirginliğine Göre İç- Grupla Özdeşimin Motivasyonel Arka Planı.....	64
5.3. Temsiller İçin İçerik Analizi ve Çözümlemeler.....	71
5.3.1. 'Alevi Kimliği' Temsili ve Benlik Sınıflandırması.....	71
5.3.2. İç-Grup Temsilleri: Alevilere Yönelik Sosyal Temsiller.....	72
5.3.3. Dış-Grup Temsilleri: Sünnilere Yönelik Sosyal Temsiller.....	75
5.3.4. Gruplar Arası İlişkiler Temsilleri: Alevi-Sünni İlişkilerine Yönelik Sosyal Temsiller.....	78
6. BÖLÜM: TARTIŞMA.....	81
6.1. Genel Değerlendirme.....	81
6.2. Araştırmanın Sınır(lılık)ları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler.....	91
6.3. Sonuç.....	96
<hr/>	
KAYNAKLAR.....	97
EKLER.....	108
Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	108
Ek 2. Veri Toplama Araçları İçin Ekler.....	109
Ek 2a. Kimlik Unsurlarının Üretimi ve Ölçümü.....	109
Ek 2b. Grupla Özdeşleşme Ölçeği.....	110
Ek 2c. Sosyal Kimlik Envanteri.....	110
Ek 2d. Sosyo-Demografik Bilgi Formu.....	111
Ek 2e. Gruplar Arası İlişkilere Dair Temsiller İçin Sözel Çağrışım Uygulaması.....	112
Ek 3. Hakem Uygulaması İçin Sunulan Yönerge.....	112
Ek 4. İç-Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümeleri İçin Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri.....	113
Ek 5. Dış-Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümeleri İçin Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri.....	115
Ek 6. Gruplar Arası İlişkiler Temsil Kategorileri ve Alt-Kümeleri İçin Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri.....	117

ŞEKİL VE TABLO DİZİNİ

Şekil 1. SKK ve KSK'nin Açıklayıcı Profilleri	9
Şekil 2. Katılımcıların İç-Grup Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 589)	73
Şekil 3. Katılımcıların Dış-Grup Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 632)	76
Şekil 4. Katılımcıların Gruplar Arası İlişkiler Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 816)	80
<hr/>	
Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri İçin Frekans (<i>f</i>) ve Yüzde (%) Değerleri	31
Tablo 2. Değişken Bilgileri	34
Tablo 3. Verilerin Analizleri İçin Program ve Açıklamalar	36
Tablo 4. Hakemler Arasındaki Konsensüse Göre Kimlik Unsurlarının Soyutluk Düzeylerinin Frekans (<i>f</i>) ve Yüzde (%) Değerleri ve Temsil Edici Örnekler	38
Tablo 5. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Etnik Kimlik Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları	40
Tablo 6. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Ana Dili Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları	41
Tablo 7. Üst-Soyutluk Düzeyi Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin 'Korelasyon', 'Ortalama' ve 'Standart Sapma' Değerleri (<i>n</i> = 73)	43
Tablo 8. Üst-Soyutluk Düzeyinde 'Algılanan Merkezîyet' Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 73)	44
Tablo 9. Üst-Soyutluk Düzeyinde 'Olumlu Duygulanım' Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 73)	45
Tablo 10. Üst-Soyutluk Düzeyinde 'Kimlik Sergileme' Kimlik Boyutuna Dair Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 73)	47
Tablo 11. Sosyal Düzey Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin 'Korelasyon', 'Ortalama' ve 'Standart Sapma' Değerleri (<i>n</i> = 126)	49
Tablo 12. Sosyal Düzeyde 'Algılanan Merkezîyet' Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 126)	50
Tablo 13. Sosyal Düzeyde 'Olumlu Duygulanım' Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 126)	52
Tablo 14. Sosyal Düzeyde 'Kimlik Sergileme' Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (<i>n</i> = 126)	53
Tablo 15. Kişiler Arası Düzey Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin 'Korelasyon', 'Ortalama' ve 'Standart Sapma' Değerleri (<i>n</i> = 139)	55

Tablo 16. Kişiler Arası Düzeyde ‘Algılanan Merkezîyet’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 139$)	56
Tablo 17. Kişiler Arası Düzeyde ‘Olumlu Duygulanım’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 139$)	57
Tablo 18. Kişiler Arası Düzeyde ‘Kimlik Sergileme’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 139$)	58
Tablo 19. Kimliğin Farklı Soyutluk Düzeyleri ve Farklı Boyutlarındaki Motivasyonlar: Üç Farklı Soyutluk Düzeyinde ‘Kimlik Boyutlarının’ Yordayıcıları Olarak ‘Motivasyonel İlkeler’	59
Tablo 20. Kimlik Belirginliği Durumlarına Göre Kimlik Boyutları ve Motivasyonlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma vd. Değerleri	62
Tablo 21. Kimlik Boyutları ve Motivasyonlarına İlişkin Ölçümlerin Kimlik Belirginliği Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek-Yönlü Varyans Analizi Bulguları...64	64
Tablo 22. Alevi Benlik Sınıflandırmasına Göre Kontrol Değişkenleri, Kimlik Motivasyonları ve Grupla Özdeşim Değişkeni için ‘Korelasyon’, ‘Ortalama’ ve ‘Standart Sapma’ Değerleri ($n = 64$)	65
Tablo 23. Kimlik Boyutu Derecelerine Göre Motivasyon Puanlarının ‘Ortalama’, ‘Standart Sapma’ Değerleri ve Grupla Özdeşim Değişkeniyle Korelasyonları	66
Tablo 24. Alevi Benlik Sınıflandırması ve Üç Kimlik Boyutu Derecelerine Göre ‘Grupla Özdeşimi’ Yordamada Kimlik Motivasyonu Modelleri ($n = 64$)	70
Tablo 25. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Alevi Kimliği Temsili Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları	71
Tablo 26. İç-Grup Temsil Kategorileri ve Kimlik Belirginliğine İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları.....	74
Tablo 27. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘İç-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	75
Tablo 28. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre, ‘İç-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular.....	75
Tablo 29. Dış-Grup Temsil Kategorileri ve Kimlik Belirginliğine İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları.....	77
Tablo 30. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘Dış-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	78
Tablo 31. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre, ‘Dış-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular.....	78
Tablo 32. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘Gruplar Arası İlişkiler Olumluluk Değerlendirmesi’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	79

KISALTMALAR

4MM	: 4 Motivasyonlu Model
6MM	: 6 Motivasyonlu Model
B	: Standardize edilmemiş beta katsayısı
bkz.	: Bakınız
Dzlt. R^2	: Regresyon analizinde 'düzeltmiş açıklama katsayısı'
f	: Frekans/sıklık
F	: F testi
KİSÜK	: Kimlik Süreci Kuramı
KSK	: Kendini Sınıflandırma Kuramı
Maks.	: Maksimum
MAXQDA	: Bilgisayar-aracılı nitel veri analiz programı adı
MDKİK	: Motivasyona Dayalı Kimlik İnşası Kuramı
Min.	: Minimum
MS Office	: Microsoft Office
n	: Örneklem/katılımcı/ ifade sayısı
OAEK	: Optimal Ayırt Edicilik Kuramı
Ort. / M	: Ortalama
ÖM	: Özsaygı Modeli
örn.	: Örneğin
p	: Anlamlılık değeri
r	: Korelasyon katsayısı
s.	: Sayfa
sd	: Serbestlik derecesi
SH	: Standart hata değeri
SKK	: Sosyal Kimlik Kuramı
SKK-BD	: Sosyal Kimlik Kuramı-Belirsizlik Düzeltmesi
SKY	: Sosyal Kimlik Yaklaşımı
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SS	: Standart sapma
ss.	: Sayfa aralığı
STE	: Sosyal Temsiller Ekolü
t	: T testi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
ve ark.	: Ve arkadaşları
β	: Regresyon katsayısı
η^2	: Varyans analizinde etki büyüklüğü değeri (eta kare)

GİRİŞ

“Ben kimim?” sorusuna verilen bir yanıt olarak, kimlik, insanın ‘özünün’ ne olduğundan ‘toplumsal kategori mensubiyetlerine’ dek geniş bir içerimde farklı perspektifler ve açıklama düzeylerine göre anlam kazanmaktadır. İnsanlar gündelik hayatta, gerçek ya da sanal kamusal alanlarda ve mahrem addedilebilecek bir düşünümsellikle kendi kabuğunda izlenimini yönetmekte / benliğini sunmakta / kimliğini inşa etmektedir.

Post-pozitivist bir sosyal bilimsel anlayış ve ‘sosyal’ açıklama düzeyinde bir kavrayışta, kimlik olgusuna kesişimsel, bağlamsal ve süreçsel bakışlar getirmek öne çıkmaktadır. Sözelimi bir treyt olarak sabırsız olmak, yer kimliği olarak İzmirli olmak, politik angajman olarak muhalif biri olmak ve diğer kimlik unsurları gündelik hayat içinde mikro-bağlamda veya toplumsal/tarihsel açıdan makro-bağlamda insanın deneyim ve davranışını şekillendirdiği gibi (karşılıklı bağımlı bir ilişkisellikte) insan da salt taşıyıcı olmaktan öte, bir fail olarak her bir kimliği yeniden üreterek inşa edebilmektedir. Dolayısıyla, hayatımızı birden fazla kimlikle kişisel-kolektif, özel-kamusal, ferdi-müşterek yahut bireysel-toplumsal düzeyde teneffüs etmekteyiz.

Bu çalışmada, Aleviler özgülünde kimlik inşa sürecinin arka planına sosyal psikolojik bir bakış getirilmektedir. Aleviler ve/ya Alevilik için (aktüel ve tarihsel realiteler açısından bakıldığında) *toplumsal* ve (teozofik ve felsefik yönelimiyle) *inanca dayalı* özgün bir nosyon ve idea karşımıza çıkmaktadır: ‘insan olmak’. Başka bir deyişle, Aleviler, ‘ben kimim? / sen kimsin?’ sorusuna ‘ben bir insanım’ demektedirler ve bu cevabın hem sosyo-tarihsel hem inanca dayalı bir özgünlük olduğu anlaşılmaktadır. Elbette, bu noktadaki ‘insanlık’ lafzı ‘dünya vatandaşı’ olmak gibi yahut ayrımcılıktan veya çatışmacı tarzda bir kategorizasyondan uzak evrensel bir pahada kimlik unsuruna göndermektedir. Ancak, Alevilerin (ve Aleviliğin) nasıl ve neden *insan olmak ya da insanlık ideasına demirlediği*, ağırlığı ve geniş hacmi ile sosyal bilimcilerin söz ve bilgi üretmesi gereken bir problematiğe karşılık gelmektedir. Ki tarihin ve ayrımcılık raporlarının söylediği kolektif mağduriyetler ve aktüel hak ihlallerine rağmen.

Mevcut araştırma, bu konuyu, ancak sosyal psikolojik bir çerçevede ve sadece sosyo-motivasyonel bir mercekte sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır: *İnsan olmak ideasınca kimlik inşasının arka planında hangi saikler yatmaktadır?* Bu soruya yanıt arama-

nın yanı sıra, araştırmada, Alevilerin kimlik repertuvarlarında öne çıkan ifadeler noktasında kişiler arası ve gruplar arası düzeydeki benlik sınıflandırma düzeyleri de incelenmiştir. Ayrıca kimlik sürecinin içeriğine ise, grup-temelli paylaşılan temsiller aracılığıyla, bir bakış getirmek hedeflenmektedir.

Bu tez çalışmasında, sosyal psikoloji disiplininin kuramsal deposuna dayanarak (i) benlik sınıflandırması ya da kimlik kategorizasyonunun ‘düzeyleri’, (ii) kimliğin düşünce-duygu-davranış boyutları ve (iii) kimlik sürecine rehberlik eden farklı motivasyonel ilkeler çerçevesinde “istatistiksel” ve iç-grup, dış-grup, gruplar arası ilişkiler konusunda kalıpyargı-temelli temsiller çerçevesinde ise “niteliksel” veri analizini içeren görgül bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Sosyal Kimlik Yaklaşımı ve bu yaklaşım gibi yine Kıta Avrupası’nda filizlenen Sosyal Temsiller Ekolü ile temellendirilmektedir. Birinci bölümde sosyal psikolojide kimlik olgusunun yeri irdelenirken, ikinci bölümde Aleviler ve Aleviliğe ilişkin teorik çerçeve çizilmiştir. Ardından gelecek olan araştırma kapsamı ve yöntemine ilişkin bölümleri ise, bulgular ve tartışma başlıkları izlemektedir.

1. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE – I: KİMLİK FORMASYONUNUN SOSYAL PSİKOLOJİSİ

1.1. Kimlik Olgusu ve Sosyal Psikolojideki Görünümleri

İnsanların sosyal dünyadaki deneyim ve davranışlarının düzenlilik ve karmaşasını anlamada bilimsel bir çaba olarak ‘kimlik’ nosyonu sosyal bilim literatüründe önemli bir yer tutmaktadır (Simon, 2004). Psikoloji, sosyoloji, etnometodoloji, eleştirel teori, felsefe, kültürel çalışmalar, dilbilim, beşerî coğrafya gibi sosyal bilimsel disiplinlerini kimliğe çeşitli açılımlar sunan alanlar olarak değerlendirmek mümkündür. Kimlik kavramsal olarak ‘benlik’, ‘kendilik’, ‘konum’, ‘rol’, ‘kişilik’, ‘kategori’, ‘kişi formülasyonu’, ‘öznellik’, ‘özne’, ‘fail’, ‘özne konumu’, ‘persona’ gibi sözcükleri çağırarak geniş bir içerimde ele alınmıştır (Benwell ve Stokoe, 2006: 5-6). Paylaşılan norm ve değerler, bireylerin gruplara aidiyet ve toplum üyeliği ile kavranabilecek bellek, biliş süreçleri vd. (bkz., Hogg ve Rinella, 2018; Turner ve Oakes, 1997) modern ve küreselleşen dünyada insanın deneyim ve davranışları için psikososyal bir pahaya sahiptir. Kimlik de bu noktada başat bir önem taşımaktadır.

Kimliğe sosyal teoride farklı açılımlar bulunmaktadır: (a) *Marksist yaklaşımda* sosyal ve tarihsel belirleyicilerin önemi ve sınıf bilinci, (b) *Freudyen yaklaşımda* bilinçdışının ‘keşfi’ ve erken dönem çocukluk ile psikoseksüel gelişim, (c) *Saussurecu yaklaşımda* ‘dil’in kimlik formasyonundaki zaruritesi, (d) *Foucaultcu yaklaşımda* sosyal yapı ve güç ilişkileri ve (e) *feminist yaklaşım* ve diğer toplumsal hareketlerde ise, kişisel/özel olan ile politik olan arasındaki ayrımın reddiyesi, sosyal teorideki başat temalara karşılık gelmektedir. Buna göre; modern toplumda kimlik söylemi ve politikalarında güçlü etkileri olan bu görüşler açısından ifade sırasıyla ‘sosyo-tarihsel koşullar’, ‘bilinçdışı öğrenme ve sosyalizasyon süreçleri’, ‘dil’, ‘kurumların disipline edici gücü’ ve ‘özneleşimin siyasallaşması’ olguları modern insan varoluşunu anlamada önemli yaklaşımlar sunmaktadır (Simon, 2004: 12-15).

Sosyal teorideki bu katkıların yanında, kimliğe, sosyolojik ve psikolojik yaklaşımlar da ayırt edilebilir. Mead ve Cooley gibi öncü isimler ile sembolik etkileşimcilik, rol kuramı ve kimlik kuramıyla ‘sosyolojik’ katkılar literatürde önemli bir yere sahiptir (Simon, 2004). Sözelimi, ‘kimlik kuramı’ rol ile ilişkili davranışa odaklanmaktadır. Bu

ekolde rol kimliği, kimlik belirginliği ve bağlılık kavramsal araçlarına göre, mikro-sosyolojik bakış açısı ile sosyal yapı ve insan arasındaki ilişki ele alınmaktadır (Hogg, Terry ve White, 1995).

Psikoloji tarihinde, kimliğe psikolojik katkıları önceleyen isim olarak William James öne çıkmaktadır. James (1890) görgül ve aşkın/pür benlik (*emprical and transdantal/pure ego* ['me' - 'I']) ayrımından söz etmektedir. O'na göre, bu ontolojik ayrımında, görgül olan zemin, psikolojinin inceleme nesnesiyken; aşkın/pür benlik geçmiş, bugün ve gelecek zamansallığında bilinç akışı ve oluşun sürekliliği içinde anlam kazanmaktadır. James'e (1890) göre, aşkın/pür benlik 'anda' kurulan metafizik bir mahiyetteyken, görgül olan benlik (birbirinden ontolojik olarak ayrılmayan) üç veçheye sahiptir: (i) *Materyal benlik*, kişisel sahipliği ifade eden beden, giysi, aile, ev gibi değişen görünüm-lerdeki benliktir; (ii) *sosyal benlik*, diğerinin varlığında anlam kazanan benlik bileşenidir; (iii) *psişik benlik* ise aktüel literatürde 'kişilik' kavramının içerimlerine gönderen içsel-öznel oluş ve eğilimleri, meleke ve yetileri ifade eden ve refleksif bir süreç ile karakterize olan benlik bileşenidir.

Kimliği anlamada bir kilometre taşı olarak William James'in yanında, bugün, literatürde (özellikle 1960'lı yıllar ve sonrası) kök salmış sosyal psikolojik pek çok kuramsal 'adresten' söz etmek mümkündür:

(i) 'Sosyal biliş' ekolü ve benlik (Baumeister ve Vohs, 2012),

(ii) kültürel mercekte benlik kurgusu ve kültürleşme bağlamında kimlik (Bourhis ve ark., 2009; Smith, 2011),

(iii) sosyo-mekânsal ilişkiler bağlamında kendileme (*appropriation*) ve yer kimliği (Göregenli, 2012; Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983),

(iv) depersonalizasyon ve sosyal kimlik (Reicher, Spears ve Haslam, 2010; Turner, 1999),

(v) sosyal temsil ve kimlik (Marková, 2007),

(vi) kimliğin söylemsel inşası açısından konuşma analizi temelli kimlik anlayışı, konumlandırma kuramı, diyalojik benlik anlayışı ve eleştirel söylemsel (sosyal) psikoloji yaklaşımları (Antaki, 2014; Benwell ve Stokoe, 2006; Gergen, 2011),

(vii) postmodern tasavvurda benlik/kimlik görüşleri açısından, sözgelimi Baudrillardcı, Butlercı ve/ya eleştirel söylem çözümlemesi ekollerince kimliğe getirilen çeşitli açılımlar (Benwell ve Stokoe, 2006; Wodak ve Meyer, 2009),

(viii) gündelik hayatın idamesi ve eleştirel-psikolojik mercekte sosyal benlik-anlayışı (Schraube ve Højholt, 2016) kimliğe sosyal psikolojik yaklaşım getiren kuramsal adresler arasındadır. Elbette, ifade edilenlerin yanı sıra kimliğe (doğrudan ya da dolaylı) sosyal psikolojik yaklaşım sunan başka kuram ve ekollerden bahsetmek mümkündür. Kimliğe ilişkin bu sosyal psikolojik ‘adresler’ analiz ve/ya açıklama düzeyleri, epistemolojik temelleri, keşfediciliğe karşılık inşa edici oluşları, akışkanlığa karşılık durağanlıkları, disiplinlerarasılığa yatkınlıkları, yapı-fail düalizmine dair konum alışı ve tarafsızlığa karşılık (kolektif politik sorumluluk bağlamında) sosyo-politik angajmanları gibi pek çok ölçüte göre birbirinden farklılaşabilmektedir (ifade edilen ölçütler için bkz., Gergen, 2012; Wallerstein vd., 2012; Vignoles, Schwartz ve Luyckx, 2011).

Devam eden bölümde, önce, kimliği anlamada Kuzey Amerika eksenindeki hegemonik psikoloji anlayışına bir alternatif olarak filizlenen Sosyal Kimlik Kuramı, Kendini Sınıflandırma Kuramı ve ardılı sosyal psikolojik kuram ailesinin temel hatları çizilecek ve kimlik sürecinin motivasyonel kaynakları için güncel gelişmeler odağa alınacaktır. Ardından ise, Sosyal Temsiller Ekolü’ne ilişkin bölüme geçilecektir. Sosyal kimlik ve sosyal temsiller yaklaşım ve/ya ekolleri, sosyal psikolojinin ilerleyişine itiraz sunması yönüyle post-pozitivistik epistemolojik temelde (bkz., Akfirat, 2017; Howarth, 2006), ‘sosyo-kültürel’ ile ‘sosyal’ açıklama düzeylerinde (bkz., Gergen, 2012) konum alabilmesi yönüyle müşterek bir zemini paylaşabilmektedir.

1.2. Sosyal Kimlik Yaklaşımı

Sosyal Kimlik Yaklaşımı (SKY); grup üyeliği, grup süreçleri ve gruplar arası ilişkileri ele alan bir sosyal psikoloji ekolüdür (Tajfel ve Turner, 1979; Tajfel, 1982; Turner, 1999). Bu yaklaşım, Sosyal Kimlik Kuramı (SKK), Kendini Sınıflandırma Kuramı (KSK) ve ardılı pek minimal ölçekteki kuramların bir aradalığına göndermektedir.

Sosyal psikolojinin ‘güven krizi’ olarak ifade edilen 1970’li yıllarda ortaya atılan SKK tarihselliği bakımından sosyal psikoloji için temel problematik olarak değerlendirilen birey-grup ilişkisini mercek altına alır. SKY’de Le Bon, McDougall, Durkheim, Sherif, Asch ve Lewin gibi, sosyal psikoloji disiplininin özgünlüğünü belirleyen isimlerin savunduğu görüşün benzeri, yani sosyal grubun (bütünün), ona ihtiva eden bireylerin (parçaların) toplamından aşkın, *sui generis* bir gerçeklik olduğu değerlendirilmesi yatar (Greenwood, 2004; Turner ve Oakes, 1997).

SKK, önyargı temelli çatışmalı gruplar arası ilişkileri ve sosyal değişime yönelik olguları ‘sosyal kimlik’, ‘sosyal sınıflandırma’ ve ‘sosyal karşılaştırma’ aracılığıyla ele almaktadır. Kurama göre, insanlar kendilerini ve sosyal çevrelerini bilişsel ve motivasyonel temelde sınıflandırmaktadır. Özellikle erken dönem minimal grup çalışmalarına göre, sosyal kimliğin oluşumu, bireyin ait olduğu gruba bağlı gelişen özdeşim dolayısıyla sosyal sınıflandırma (ya da kategorizasyon) sürecinin bir sonucudur (Tajfel ve Turner, 1979). Sınıflandırma süreci özsaygı motivasyonel ihtiyacını karşılamak dolayımında iç-grup taraftarlığını beraberinde getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, iç-grup değerlendirmeleri ile benlik değerleri birbirine eş olmaktadır. Dahası, kişi, üyesi olduğu grup ile (iç-grup), diğer gruplar (dış-grup) arasında sosyal karşılaştırmalar yoluyla grup aidiyetine ilişkin pozitif veya negatif sosyal kimliğe sahip olabilmektedir (Tajfel, 1982). Spears’ın (2011: 203) ifadesiyle, ait olduğumuz gruplarla sosyal özdeşleşme süreci, bizi gruplara bağlayan ve bize kim olduğumuzu (ve olmadığımızı) söyleyen önemli bir süreçtir. Yazara göre, sosyal kimlik, ait olunan gruplarla özdeşleşme ve sosyal sınıflandırmanın ürünüdür.

Gruplar arası süreçleri ele alan Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramlarının SKK’ye dair itiraz ve eleştirilerini değerlendirdikleri makalelerinde Rubin ve Hewstone (2004) SKK için özgün bir yorum sunmaktadır. Yazarlara göre, sosyal kimlik kuramında üç öge bulunmaktadır: (a) *Sosyal-psikolojik öge*, sosyal rekabet olarak bilinen gruplar arası ayrımcılık süreçlerinin bilişsel ve motivasyonel arka planı, kategorizasyon ve sözgelimi kimlik yönetim stratejileri bu öge dahilinde yer alır. (b) *Sistem ögesi* içinde, grup sınırlarının geçirgenliği, gruplar arasındaki statü sisteminin istikrarı ve meşruiyeti olmak üzere sosyo-yapısal değişkenler bulunur. (c) *Toplumsal öge* ise, ilk iki ‘genelgeçer’ ögenin belirli tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik bağlama göre, sözgelimi toplumsal norm ve değerler noktasında özgün sosyal gerçekliği ifade etmektedir. Araştırmacılar, insanların sosyal rekabet içinde *niçin* olduklarını sosyal-psikolojik öge, *ne zaman* olduklarını sistem ögesi, *nasıl ve hangi yolla* olduklarını ise toplumsal ögenin açıklamakta olduğunu sosyal kimlik kuramının filizlendiği erken dönem yayınlara referansla ele alırlar (Rubin ve Hewstone, 2004).

SKK’nin revizyonu ile geliştirilen Kendini Sınıflandırma Kuramı’nın (KSK) varsayımlarına göre, birey, kendisini ve toplumu farklı düzeylerde kategorize eder (Turner, 1999). Sınıflandırma süreci, kategorinin ‘uygunluğu’ ve ‘ulaşılabilirliği’ne bağlıdır. Kuram dahilinde, SKK’deki “özsaygı (benlik saygısı) hipotezi” olarak ifade edilen (bkz.,

ayrıca, Abrams ve Hogg, 1988) motivasyonel vurgudan uzaklaşmaktadır. Turner'a (1999) göre, grupla özdeşleşme ile iç-grup yanlılığı arasında nedensel bir ilişki bulunmamaktadır. Yazara göre, SKK'nin olumlu sosyal kimlik için motivasyon temini olarak grup yanlılığı ile temellendirilmesi hatalı bir okumanın sonucudur; grup yanlılığı, bireysel ve grup stratejilerinden biri olarak ele alınmalıdır. Normatif bir kuram olarak SKK'de, sosyo-motivasyonel başlangıç noktası ile gruplar arası bağlam bir arada değerlendirildiğinde, özsaygı ihtiyacının grubun ortak kader duygusuyla (*common fate*) karşılıklı bağımlılığı önemli bir noktaya ışık tutmaktadır. Bu nokta, bir "negatif kimlik stratejisi" olarak sosyal rekabet ya da grup-içi yanlılığını da anlaşılır kılmaktadır (Reicher, Spears ve Haslam, 2010; Turner, 1999).

Bu çalışmanın bağlamı gözetildiğinde, Alevi grup kimliğini paylaşmak, sosyal kimlik yaklaşımının varsayımlarına göre, (a) çevredeki aşırı bilgi yükünü rafine ederek kişinin sosyal dünyaya uyumunu sağlama işlevi ve (b) kişinin toplumdaki yerini göstermesi açısından kimlik işlevi (Tajfel, 1982) ile sosyal sınıflandırma sürecinin iki temel işleviyle anlamlandırılabilir. Cumhuriyet tarihini de aşan arka planı ve sosyo-politik muhtevasıyla, Alevi grup kimliğine sahip olmak, sosyal karşılaştırma sürecinin çıktısı olarak Sünnilerden sosyal farklılaştırmayı içerecektir. Bunun tersini Sünni toplumsal grup üyeliği açısından ifade etmek de mümkündür.

SKK'de kişiler arasından gruplar arasına seyreden 'süreç' yaklaşımı, KSK'de revize edilmiştir: Turner'a (1999; Turner ve Reynolds, 2012) göre, benlik farklı zaman ve durumlarda, farklı soyutluk düzeylerinde, örneğin kişisel kimlik, sosyal kimlik ve insanlık kimliği olmak üzere (*individual/subgroup/superordinate*) sınıflandırılabilir:

(a) *Kişiler arası düzey*, benliğin, diğerleriyle karşılaştırıldığında 'biricik' bir birey olarak tanımlandığı;

(b) *Gruplar arası düzey*, benliğin, ilgili dış-grubun kontrastında grup üyeliği ile tanımlandığı;

(c) *Üst-soyutlama düzeyi* ise, benliğin, diğer yaşam formlarının kontrastında 'insan olmak' olarak tanımlandığı düzeydir.

Sosyal kimliğin farklı hâlleri ve veçheleri olduğunu savunan Brewer'e (2001: 117-119) göre, bir bakıma yukarıda ifade edilen 'gruplar arası düzeyin' durumsal açılımlarından söz etmemiz mümkündür: (i) kişi-temelli sosyal kimlik, (ii) ilişkisel sosyal kimlik,

(iii) grup-temelli sosyal kimlik ve (iv) kolektif kimlik. Yazar, sözgelimi kadın sosyal kimliğinin ferdi, şahsi ve öznel deneyim içerimleriyle *kişiselliğini*, annelik rolü ve deneyiminde *ilişkiselliğini*, statü ve güç ilişkileri bağlamında erkeklerden farklılaşma ile *sosyal grup mensubiyetini* ve feminist mücadele açısından toplumsal içerimleriyle *kolektifliğini* irdelemektedir. Buna göre, ifade edilen soyutluk düzeylerinin ‘durumsallığı’ ve bağlama gömük doğasını vurgulamak gerekmektedir.

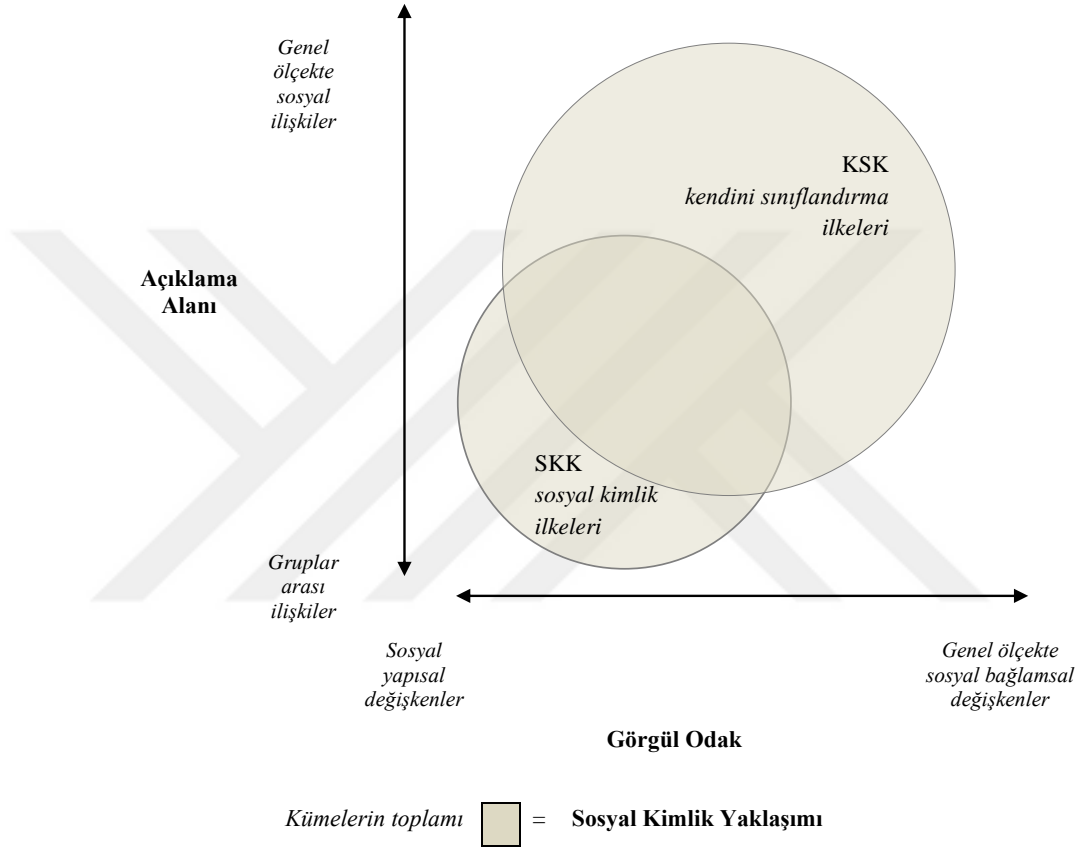
Kendini sınıflandırma (benlik sınıflandırma) düzeyleri için, belirli bir benlik kategorisinin görelî ulaşılabilirliği ile kategorinin uygunluğunun ilişkisi vurgulanmalıdır. Ulaşılabilirlik (*accessibility*) kişinin geçmiş deneyimleri, mevcut beklentileri ve hâlihazırdaki motivasyon, değer ve amaçlarıyla karakterizedir. Uygunluk (*fit*) ise, verili bağlamda insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların sosyal organizasyonuna dair ‘karşılaştırmalı’ ve grup üyeliğinin sosyal anlamını içermesi yönüyle ‘normatif’ yönlü olmaktadır. Sözgelimi, sosyologlar ve sosyal psikologların olduğu bir mekâna, fizikçilerin dahil olmasıyla doğa bilimciler ile sosyal bilimciler; sanayici ve tüccarların dahil olmasıyla iş adamı ve akademisyen tasnifleri söz konusu olabilmektedir (Reicher, Spears, Haslam, 2010: 54). Denilebilir ki ilgili kategori belirginliği sosyal gerçekliği temin etmektedir. Böylece, benliği farklı düzeylerde sınıflandırmanın, gruplar arası bağlamla ilişkili olduğu ve bunun, gruplar arası ilişkiler üzerinde belirleyici olduğu savunulabilir (Reicher, Spears ve Haslam, 2010; Turner, 1999).

KSK’nin varsayımları doğrultusunda, paylaşılan sosyal kimliğin belirginliğine koşut olarak bireysel benlik algısından uzaklaşarak psikolojik depersonalizasyona sevk olunur. Dahası, sözgelimi, Alevi ve Sünni bireylerin kendilerini ve diğerlerini sınıflandırması, stereotipik algıların oluşmasını beraberinde getirebilir. Böylece, dış-grup üyelerinin prototipik temelli algısı söz konusu olur: Bireyler, belli bir kategori dâhilindeki üyelerin her birinin aynı özellikler taşıdığı ve buna koşut olarak farklı olduklarını düşünebilirler. KSK’ye göre, Alevi bir birey için kendini sınıflandırma, paylaşılan grup üyeliği açısından prototipik temsilleri yeniden üretmeyi, algısal kontrasta koşut biçimde Sünnilere karşı kendi iç-grubunun tipik özelliklerini kendine uygulamayı içerecektir. Ortak kader, paylaşılan tehdit, yakınlık, benzerlik ve ortak çıkarlar açısından sosyal sınıflandırma süreci, “psikolojik grup formasyonunu” biçimlendirmektedir (Turner, 1999).

Sosyal kimlik yaklaşımını oluşturan SKK ve KSK kuramsal zeminleri, birbirlerini tamamlayıcı bir niteliktedir (bkz., Reicher, Spears ve Haslam, 2010). Haslam’a (2004)

göre, gruplar arası ilişkilerden genel ölçekte sosyal ilişkilere olmak üzere ‘açıklama alanı’ ve sosyo-yapısal değişkenlerden sosyo-bağlamsal değişkenlere olmak üzere ‘görgül odak’ açılımlarına göre bir matris gözetildiğinde SKK ve KSK’nin ilkeleri bir bütün olarak ‘sosyal kimlik yaklaşımını’ oluşturmaktadır (bkz., Şekil 1).

Şekil 1. SKK ve KSK’nin Açıklayıcı Profilleri¹

1.3. Motivasyonel İlkeler ve Kimlik Boyutları

Özsaygının kimliğin motivasyonel arka planını anlamada yeterli olmadığını savunan (a) benlik kavramı üzerine yaklaşımlar ve bireysel davranış (örn., Ryan ve Deci, 2000), (b) Optimal Ayırt Edicilik Kuramı (OAEK) ve belirsizlik düzeltmesiyle (SKK-BD) sosyal kimlik ve gruplar arası ilişkiler perspektifi (örn., Brewer, 1991; Hogg, 2000) ve (c) kimlik tehdidi ve başa çıkma üzerine yaklaşımlar (örn., Breakwell, 1986) açısından üç aksta kuramsal gelişmeler söz konusudur (bkz., Vignoles, Regalia, Manzi, Gollidge ve Scabini, 2006).

¹ Haslam’dan (2004: 29) Türkçeleştirilmiştir.

Kimliğin, kişinin kendi imajının biliş, duygu ve söylemde temsil edilmiş tüm yönlerine işaret ettiğini ifade eden Vignoles'a (2011) göre, motivasyonlar temelindeki kimlik içerikleri, kimlik motivasyonları ya da güdülerine (*identity motives*) karşılık gelmektedir. Kimlik motivasyonları, kimlik süreçlerine "rehberlik eden" belirli kimlik durumlarına ve diğerlerine karşı eğilimler olarak tanımlanabilir (Vignoles ve ark., 2006: 309). Vignoles, Chrysochoou ve Breakwell'in (2002) kimlik inşasındaki tek motivasyonun özsaygı olmadığını gösterdikleri başlangıç çalışması üzerine, ilerleyen yıllarda Motivasyona Dayalı Kimlik İnşası Kuramı (*Motivated Identity Construction Theory* [MDKİK]) geliştirilmiştir. MDKİK'ye göre özsaygı, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet, etkililik ve anlam; bireysel, ilişkisel ve kolektif boyutlarıyla kimliğin yapılandırılmasında, sürdürülmesi ve korunmasında kimliğin motivasyon kaynaklarını oluşturmaktadır (Vignoles ve ark., 2006; Vignoles, 2011).

Özsaygı (*self-esteem*). SKK açısından ifade edildiği üzere, olumlu benlik imajına sahip olma motivasyonudur.

Süreklilik (*continuity*). Zamanda ve mekânda sürekli olma motivasyonu olarak ele alınabilecek bu kimlik motivasyonu, bireyin ait olduğu grubun geçmişi, bugünü ve geleceği arasında bir bağ olduğu duygusunu ifade etmektedir (Breakwell, 1986).

Ayırt edilme (*distinctiveness*). Vignoles ve arkadaşlarına (2000) göre, diğer insanlardan farklılaşma, ayrışma motivasyonu OAEK'nin varsayımları doğrultusunda (Brewer, 1991) ele alınmaktadır.

Aidiyet (*belonging*). Yine OAEK'nin varsayımları doğrultusunda diğerlerince kabul görme/edilme 'ihtiyacına' karşılık gelmektedir.

Etkililik (*efficacy*). Özsaygının bir parçası olarak tasvir edilebilmesine karşın, yeterli ve güçlü olma, çevreyi kontrol edebilme biçiminde tanımlanabilecek bu motivasyon (Breakwell, 1993), yazarlara göre özsaygıdan kavramsal olarak farklılaşmaktadır. Temel insani motivasyon (Ryan ve Deci, 2000) ve algılanan öz-yeterlik açısından karşılaşılan zorlu durumların üstesinden gelebilme kapasitesi (Bandura, 1997) olarak değerlendirilmektedir.

Anlamlılık (*meaning*). Anamlı bir yaşam ve amaç duygusuyla ifade edilebilecek bu motivasyon, Vignoles (2011; Vignoles ve ark., 2006) tarafından geniş bir yelpazede, örneğin, varoluşçu perspektif (Frankl, 1962/2013), Hogg'un (2000) öngörülebilir bir ha-

yat tasavvurunda sosyal kimliğin belirsizliği azaltıcı yönüne vurguyla belirsizlikten kaçınmaya ilişkin yaklaşımı; kimliğe ilişkin anlatı ve yaşam-öyküsü yaklaşımlarının izah ettiği anlamlılık ihtiyacı (Gergen ve Gergen, 1988) ve Öz-Doğrulama Kuramının öz-bütünlüğü koruma temelindeki kuramsal yönelimi (Steele, 1988) gibi görüşleri kapsayacak şekilde ele alınmaktadır.

Kimlik sürecinin motivasyonel art alanında ortaya koyulan altı motivasyon dışında motivasyonlar olabileceği Vignoles ve arkadaşları (2006) tarafından tartışılmaktadır. Jaspal'ın (2014: 5) çalışma bulgularına dayanarak kimlikler arasında insicam ve tutarlılık olarak ifade ettiği 'psikolojik uyum ilkesi'nin (*psychological coherence principle*) özgül bir motivasyon olması yönüyle bu tartışmaya bir örnek olduğu ifade edilebilir.

İfade edilen motivasyonel ilkeleri, sosyal psikologlar tarafından farklı şekilde değerlendirilebilmektedir. Sözelimi, Simon (2004: 66-68) aidiyet (ve onun bir alt-boyutu olarak süreklilik), ayırt edilme, saygı, anlam ve faillik/eylemlilik olmak üzere beş 'kimlik işlevi' ayırt etmektedir. Bir başka değerlendirmede, Lipiansky'e göre, 'kimliksel' olarak nitelenebilecek beş ihtiyaç/arzu/gerek söz konusudur (akt., Bilgin, 2007: 25-26): *Birincisi*, olumlu ya da olumsuz pahası önemli olmaksızın görülmek, dikkat edilmek gibi anlamların ihtiva ettiği 'varoluşsal gerek'tir. *İkincisi*, bir topluluğun parçası olma hissine işaret eden 'bütünleşme gereği'dir. *Üçüncüsü*, diğerlerince değer verilmeyi imleyen sosyal olarak arzulanma anlamında 'takdir edilme gereği'dir. *Dördüncüsü*, insanın özerk ve özgür bir özne olarak kendisi ve çevresi üzerindeki denetleme gücü ve olanağına (seyirci olmaya karşı aktör olmaya) işaret eden 'kontrol etme gereği'dir. Son olarak, *beşincisi* ise, kişinin kendini apayrı bir varlık olarak hissetmesine göndererek biricik bir birey olarak görme arzusu noktasında 'bireyleşme veya farklılaşma gereği'dir. Kimlik için yapılan bu iki değerlendirme de (Lipiansky'dan akt., Bilgin, 2007; Simon, 2004) MDKİK'nin detayları aktarılan modeli ile paralellikler göstermektedir.

Kimlik olgusu için yazarların başvurdukları motivasyon, güdü, işlev, ihtiyaç, arzu, gerek gibi farklı kavramsallaştırmalar söz konusudur. Buradaki ayrımlarda kavram tercihi bir yaklaşım farkına da işaret edebilmektedir. Breakwell (2014: 30) 'doyurulması gereken ihtiyaçlar' gibi imlenen motivasyon ya da güdü kavramsallaştırmalarını (indirgemeci pe-

goratif içerimleri dolayısıyla) eleştirerek, literatürde kök salmış bir kavramsallaştırma olmaması dezavantajına rağmen kimlik sürecine ‘rehberlik eden ilkeler’ ifadesini bu bağlam için isabetli bulmaktadır.

Motivasyonel ilkelerde ağırlıklı vurgunun ‘özsaygı’ motivasyonunda toplanmış oluşu gibi, kimlik olgusu ağırlıklı olarak ‘tanımla(n)ma’ süreci olarak ele alınmaktadır. Ancak kimliğin aynı zamanda ‘duygulanım’ ve ‘sergileme’ süreci de olduğu sosyal psikologlar tarafından ifade edilmektedir (bkz., Verkuyten, 2005; Vignoles, 2011). Algılanan merkeziet noktasında *tanımlanma*, mutluluk ve olumlu paha açısından *duygulanım* ve performatif yönüyle hayata geçirmek açısından *sergileme* kimlik formasyonunda üç ayrı kimlik boyutuna karşılık gelmektedir ve bu boyutlar sırasıyla düşünce, duygu ve davranış (veya önem-mutluluk-edim) komponentleri olarak değerlendirilebilir.

MDKİK’nin biçimlendiği bir dizi çalışmada, altı kimlik motivasyonunun da kimlik süreçlerinde özgül katkısı olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada araştırmacılar kimliğin bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere farklı boyutlarını incelemeye almış ve öznel kimlik yapılarının boyutları olarak ‘algılanan merkeziet’, ‘olumlu duygulanım’ ve ‘kimlik sergilemenin’ altı kimlik motivasyonu ile ilişkilerine eğilmiştir: Özsaygı hem kimlik tanımlamada hem kimlik sergilemede; süreklilik, ayırt edilme ve anlam kimlik tanımlamada; aidiyet ve etkililik ise kimlik sergilemede katkı sağlamaktadır. Duygulanım için değerlendirildiğinde; özsaygı, etkililik, süreklilik ve anlam motivasyonlarının doyumunu yüksek olanların daha yüksek olumlu duygulanıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Motivasyonel ilkelerin ifade edilen bu doğrudan katkılarının yanı sıra, her kimlik boyutu için ifade edilmemiş olanların da dolaylı katkısı söz konusudur. Ayrıca, kimlik motivasyonları benlik-sunumu açısından bireysel, ilişkisel ve kolektif olmak üzere üç düzeyde etkilidir (Vignoles ve ark., 2006).

Bir başka araştırmada, Vignoles ve Moncaster (2007) iç-grup tarafgirliğinin arka planındaki kimlik motivasyonlarını, grupla özdeşleşmenin düzenleyici etkisinde irdelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre; ayırt edilme ve aidiyet motivasyonları yüksek olanlardan ulusal i-grupla yüksek düzeyde özdeşleşenlerin, düşük düzeyde özdeşleşenlere kıyasla daha fazla i-grup tarafgirliği gösterdikleri görülmektedir. Bu bulgu, gruplar arası bağlamda aidiyet ve ayırt edilme motivasyonlarının özgül yönünü göstermektedir.

Taşdemir ve Öner-Özkan'ın (2016) motivasyon kaynakları temelinde “Türk kimliği içeriğini” incelemeye aldıkları ve 64 katılımcıyla gerçekleştirdikleri araştırmaları, katılımcıların Türk kimliğine sahip olmaya,

- ideal ve yüce olmak (özsaygı duyma ihtiyacı),

- farklı olmak (ayırt edilme ihtiyacı),

- birlik ve bütünlük içinde olmak (ait olma ihtiyacı),

- sürekli olmak (süreklilik hissetme ihtiyacı) ve

- bağımsız ve güçlü olmak (etkili olma ihtiyacı) gibi anlamlar yüklediklerini ortaya koymaktadır. Sekiz açık-uçlu sorunun kategorisel içerik analizine dayanan bu niteliksel yönelimli araştırmalarında Türk kimliğine sahip olmaya bazı ‘olumsuz anlamlar’ yüklendiği gibi, ‘anlamsızlığa’ gönderen ve diğer kimliklerden ayırt edici bir yanı bulunmadığına işaret eden söylem örnekleri de söz konusudur. Bu bulgulara göre, anlam doyumu düşüklüğü ya da yokluğu da dikkate alındığında, MDKİK'nin ortaya koyduğu beş motivasyonun -sosyal düzey benlik sınıflandırmasının özel bir formu olarak değerlendirilebilecek Türk ulusal grup mensubiyetini mercek altına almada- yeri olduğu görülmektedir.

Sözü edilen motivasyonların kültür göreliliği ve yüklenen farklı anlam içerimleri itibariyle çok-boyutlulukları bir sorunsal olarak ifade edilebilir. MDKİK dahilinde ifade edilmiş motivasyonlardan ‘süreklilik’ motivasyonunun irdelendiği, 55 kültürü kapsayan geniş katılımcı grubuna sahip kültürler arası bir çalışmada görülmektedir ki süreklilik üç ayrı veçheye sahiptir: (i) kendini stabil olarak görme, (ii) bir hayat hikâyesine sahip olma düşüncesi ve (iii) geçmişle ilgili deneyim sahipliği. Araştırmada, stabiliteye karşı değişim ve (kültürel bireycilik-toplulukçuluğun tezahürü olarak) bağlama gömük ya da bağlamdan kopuk olmak, öz-sürekliliği anlamlandırmada iki aks olarak ele alınmış ‘bireylik-kendilik inançları’dır (Becker ve ark., 2017). Ayırt edilme motivasyonel ilkesinin irdelendiği bir diğer kültürler arası araştırmada ise, (i) farklılık, (ii) ayrı(şmış) olma ve (iii) sosyal konum olmak üzere ayırt edilmenin üç veçhesi değişime açıklık ve muhafazakârlık olmak üzere değerler ve bağlamsallık ile ele alınmıştır (Becker ve ark., 2012).

1.4. Kimlik Sürecinin ‘İçeriği’: Sosyal Temsiller ve Kimlik

Breakwell’e (1993) göre, sosyal temsiller ile grup kimliği arasında karşılıklı bağımlı bir ilişkisellik bulunmaktadır. Sosyal temsiller, ‘kimlik ve gruplar arası ilişkilerin’

yorumlanması, değerlendirilmesi, düzenlenmesi ve yeniden inşası süreçlerinde önemli rol oynadığı gibi, sosyal kimlik ve psikolojik grup formasyonu da ‘temsilleri’ şekillendirmektedir. Moscovici’nin (1972) ifadesiyle, paylaşılan değerler, fikirler, pratikler sistemi olarak tanımlanan sosyal temsiller; (i) kişinin maddi dünya ve sosyal hayata oryantasyonunu sağlaması ve (ii) insanların birbirlerini anlamasını, dolayısıyla iletişimi olanaklı kılması açısından iki işlevi ile öne çıkmaktadır. Sosyal temsiller, insanların gündelik yaşamlarında dünyayı anlama, bilme ve yorumlama ihtiyacıyla kolektif olarak ürettikleri ve aynı zamanda paylaştıkları görüşler, anlamlar, imajlar, kavramlar, bilgiler ve kanaatlerin genel adı olarak ifade edilmektedir (Parker, 1987).

Sosyal temsiller gündelik deneyim ve sosyal iletişimde özneler arasında inşa edilmekte ve bu yönüyle şema ve tutum gibi psikoloji disiplininde kök salmış kavramlara (etkileşimsel ve dinamik olma vasfıyla) alternatif olarak değerlendirilmektedir (Bidjari, 2011; Moliner ve Tafani, 1997). Bireylerin zihinsel süreçlerine gönderen psikolojik inceleme nesnelere olan tutum, kalıpyargı, şema gibi nosyonlar, sosyal temsiller ekolü çerçevesinde paylaşılan ‘doğasıyla’ birey-toplum ilişkiselliğinde değerlendirilmektedir.

Sosyal temsillerin ‘oluşumu’ konusunda, iki süreçten bahsedilmektedir: demirleme (*anchoring*) ve nesneleştirme/şeyleştirme (*objectifying*). Demirleme süreci tuhaf, yabancı olanın tanıdık hâle getirilmesi ile sınıflandırma ve isimlendirme süreciyken; nesneleştirme/şeyleştirme soyut olanı somutlaştırma olarak ifade edilebilir (Moscovici, 1984: 28-45). Elejabarrieta (1994) SKK’nin ortaya koyduğu sınıflandırma ya da kategorizasyon süreci ile STE’deki demirleme ve nesneleştirme süreçlerini ilişkilendirmektedir.

Sosyal temsillerin ‘yapısı’ için, Abric (1993: 75) birbiriyle çatışıyor gibi görünen iki karakteristik özellikten bahsetmektedir: Birincisi, sosyal temsiller hem stabil ve katı hem hareketli ve esnek; ikincisiyse hem söz birliğine dayalı ve hem bireyler arası farklarla mimlenmiş gözükmektedir. Sosyal temsil yaklaşımı içerisinde yer alan ekollerden biri olarak *Aix-en-Provence Ekolü*, sosyal temsillerin yapısını, yani iç-örgütlenmesini mercek altına almaktadır. Ekol dahilinde, merkezi çekirdek (ya da sistem) teorisi açısından sosyal temsillerin içsel yapılanmasının merkez ve perifer olmak üzere iki bileşenli hâlde şekillendiği savunulmaktadır. Merkezi öğeler, temsilin olmazsa olmaz öğeleri, temsilin oluşmasının ve korunmasının koşuludurlar. Periferik öğeler ise, bulunmaları zorunlu olmayan, temsilin duruma, kişiye göre uyarlanmasını sağlayan öğelerdir. Buna göre; merkezi

sistem, kolektif bellek ve grubun tarihine bağılı şekillenmekteyken, periferik sistem bireysel deneyimlerle karakterize olarak nitelendirilmektedir (Abric, 1993).

Sosyal temsil kuramı, Elejabarrieta'ya (1994) göre, kendini sınıflandırma süreçlerinde bağlam, tarihsellik ve pratiğe ilişkin açıklayıcı potansiyeli ile kimlik sürecinin "içeriğini" kavramada güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. O'na göre, kimlik süreci belli bir bağlam içinde (örn., aile bağlamı), tarihsel süreçlerin doğurguları ile (örn., Neonazilerin geçmişe dönük kolektif bellekleri), pratik (örn., iç-grup yanlılığı gibi gündelik hayatta müzakere edilmesi) bir mahiyettedir.

Staerklé, Clémence ve Spini (2011) sosyal temsilleri gruplar arası bir bağlamda ele almaktadır: Yazarlar, paylaşılan bilgi olarak değerlendirerek sosyal temsillerin normatif ve dinamik 'doğasına' açıklama getirmektedir. Sözgelimi, iç- ve dış-gruba yönelik paylaşılan kalıpyargılar olarak sosyal temsiller, referans topluluk üyelerince gruba-özgü paylaşılan normatif bilgilere karşılık gelmektedir. Sosyal temsillerin oluşumunda öne çıkan 'nesneleştirme' süreci bu noktada grup üyelerinin ortak hafızasının ürünüdür. Toplumsal gruplar arasında (özcü bir bakışla olmaksızın) sosyolojik-tarihsel realiteler açısından asimetrik güç ilişkileri veya statü eşitsizlikleri söz konusu olabilmektedir. Toplumsal eşitsizlikler, paylaşılan sosyal gerçekliklerin bir parçasıdır. Bu noktada paylaşılan sosyal gerçeklik açısından, dezavantajlı veya avantajlı (azınlık ya da çoğunluk) gruba mensubiyet kimlik-benlik inşasını biçimlendirebilmektedir. Staerklé ve arkadaşlarının (2011) ele aldıkları gibi, Deschamps'ın (1982) araştırma bulgularında olduğu üzere düşük statülü gruba mensubiyet komünal-toplulukçu benlik kavrayışını, yüksek statülü gruba mensubiyet ise özerk benlik kavrayışını beraberinde getirebilmektedir.

2. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE – II: ALEVİLER VE ALEVİLİK

Aleviler, politik olarak aktif karşı-hegemonyacı kültürel ve/ya dini bir azınlık grup olarak tasvir edilmektedir (örn., Göner, 2005). Azınlıklar, sosyal bilimciler tarafından niceliksel boyutun (yani, popülasyon açısından sayıca azınlık olup olmamanın) ötesinde, daha güçlü sosyal konumdakiler tarafından baskı ve ayrımcılığa tabi olunmaya atıfta bulunularak, toplumsal hiyerarşi süzgecinde ele alınmaktadır. Bu noktada, statü ve gruplar arası güç eşitsizliği, ‘azınlık grup’ kavramsallaştırmasındaki temel vurguya karşılık gelmektedir. Bunun yanında, azınlık grup üyelerince paylaşılan belirgin sosyal, psikolojik ya da fiziksel karakteristikler olduğu değerlendirilmektedir: Irka, etnik kimliğe, dini görüşe, cinsiyete, cinsel yönelime, politik görüşe, zihinsel ve fiziksel sağlığa dayalı azınlık gruplardan söz etmek mümkündür (Perkins ve Wiley, 2014; Prislın, 2010). Dolayısıyla, bir toplumsal grup olarak Aleviler, sözgelimi katliamlar açısından tarihsel mağduriyetleri (Dersim 1937-38, Malatya 1978, Maraş 1978, Çorum 1980, Sivas-Madımak 1993 ve Gazi 1995 katliam ve kolektif şiddet olayları) ve mevcut ayrımcılık deneyimleri (bkz., Erdemir, vd., 2010; PSAKD, 2005) açısından yapısal ve doğrudan şiddetin odağında yer alan etno-dinsel bir azınlık grubu olarak nitelenebilir. Aleviliğin, farklı dilleri konuşan ve farklı etnik aidiyetler (Arap, Kürt, Türk, Zaza), tarihsellikler ve coğrafi aidiyetler (örn., Dersim, Sivas, vd.) için ortak-payda olma niteliği vurgulanmaya değerdir.

2.1. Aleviliği Tanımlamak

“İslamiyetin içinde mi, dışında mı?”, “İslamiyetin özü mü?”, “Türklüğe has bir inanç mı?”, “Arkaik bir çeşit Marksizm mi?” vb. sorular bir bütün olarak değerlendirildiğinde teolojik, tarihsel, coğrafi ve diğer orijin/köken arayışlarının Aleviliği müphemleştirdiği savunulabilir (ayrıca bkz., Yalçınkaya, 2005). Bu sorular ve sorulara cevap arama girişimlerinin arka planındaki kesinlik arzusu, Bauman’a (2003: 27) göre, modernitenin “düzenleme ödevinin” tezahürleridir. Dayatılan toplumsal ve siyasal kategorilere uymayan müphem olgular olarak “*yabani otlar bahçeciliğinin, yoksul sokaklar kent planlamasının, muhalefet ideolojik birliğinin, sapkınlık ortodoksinin, yabancılık ulus devlet inşasının atık maddesidir*” (vurgular orijinal metinde yok). Gürtaş ve Çakmak’a (2015) göre, tarih-

sel perspektifte, hâkim söylem içerisinde ve toplumsal pratikte dışlanıp meşruiyetinin sorgulanarak marjinalleştirilmesi; müphem ve karmaşık bir olgu olarak Aleviliğin, sosyal bilimlerde içerisinde genelgeçer bir tanımının olmamasının altında yatan en önemli nedendir. Yazarlara göre, Alevilik, sadece teolojik referanslarına indirgenerek kavranamayacak bir olgu olmakla birlikte, kaçınılmaz olarak din ve inanç kategorisinde ele alınmaktadır.

İnanç ve ibadet pratikleri ile felsefi ve teozofik muhtevasını ele almada sıkça başvurulan iki kavram olduğu üzere, Aleviliğin ifade ettiği olgu ‘senkretik’ ve ‘heterodoks’ özellikler taşımaktadır (Çamuroğlu, 1994; İrat, 2009; Mélikoff, 1993; Ocak, 2015; Yalçinkaya, 1996): Senkretizm, farklı dinsel geleneklerin ve inançların sentezini ifade etmektedir. Alevi senkretizminde, Yalçinkaya’ya (1996) göre, *Hz. Ali* merkezli simgesel inanç evrenini besleyen başat unsur İslamiyet iken, Şamanizm, Zerdüştlük, Budizm, Maniheizm ve kısmen Hristiyan-Nesturi inancı gibi İslamiyet-dışı inanç ve kültürler de etkin konumdadır.

Farklı anlamına gelen *heteros* ve öğreti anlamına gelen *doxa* sözcüklerinin birleşimi olan heterodoksi kavramı ise; kabul edilmiş, resmi din veya inancın dışında olan anlamına gelmektedir. Heterodoks nitelikleriyle Alevilik için, çeşitli konular üzerinde durmak mümkündür:

- (a) ‘karşıtlıklar mantığının’ aksine ‘özdeşlik’ mantığı (Yalçinkaya, 1996),
- (b) ‘evrensel’ niteliğiyle dini inançlar ve kutsal kitaplar arasındaki hiyerarşiye karşı olma (Çamuroğlu, 1994; DABF, 2008),
- (c) ortodoks tasavvurda aşkın tanrısal kavrayışa eleştirel konum ile içkin kutsallık anlayışı (Ecevitoğlu, 2011),
- (d) helezonik/döngüsel zaman ve farklılaşan ölüm kavrayışı (Erdemir ve Harmanşah, 2006; İrat, 2009) gibi.

Gültekin’in (2019: 80-81) ifadesiyle, politik boyutuyla din bağlamında ‘ortodoksi’ resmi, kültürel-kurumsal otoritelerce belirlenmiş olan doktrin ve eylemlere karşılık gelmektedir. Yazara göre, ortodoksi ve onun perspektifine göre tariflenen heterodoksi iktidar ilişkileri nezdinde anlam kazanmaktadır: “Kurumsallaşmış (daha doğru deyişle devletleşmiş), sistematikleşmiş, yönetici sınıfların devlet erkinde ideolojik ve kurumsal rol oynayan, yazılı, kitabi dinsel, ortodoksidir. Bu kabulün dışında kaldığı düşünülen inanma biçimleri ise yine aynı erk tarafından, farklı dereceleriyle heterodoksi olarak tanımlanır.”

Yazar bu iki kavramı değişmez/donuk bir nitelikle ele almayarak bağlamsallığı öne çıkarmaktadır. Yazarın deyimiyle, kitabı İslam'dan düşünsel ve pratik farklılıkları olmasına karşın İslam içerisinde heterodoks-senkretik bir form olduğu kabulü Alevilik için yaygın paylaşılan bir görüş olmuştur. Bununla birlikte, yazar, heterodoksi ve senkretizm kavramlarının İslamiyet bağlamında geçerliliğine yönelik bir tartışma da yürütmektedir. Dolaylı bir kavrayışla, Sünnilik-içi akımların tamamı gözetildiğinde ortodoksi kavramı Sünniliği ve onun dinsel içerimlerini bütünüyle kuşatamamaktadır (Gültekin, 2019).

2.2. Alevilik ve Alevilerin 'Tarihi' Üzerine

Aleviliğin oluşumunun tarihsel seyri için, Anadolu'nun İslamlaşma tarihi (Karamustafa, 2015), Orta Asya'daki eski inançlar ve *Ebul Vefa, Baba İlyas, Hacı Bektaş Veli* gibi önemli isimler ile Safevi etkisi (E. Aydın, 2013) farklı yazarlarca üzerinde önemle durulan konular olarak görünmektedir. Mélikoff'a (1993) göre; Alevilik, ortak bir inanç paydası mahiyetinde çatı isim olarak 19. yüzyıl sonrası inşa edilmiştir. Sadece Anadolu ile sınırlanamayacak olan Aleviliğin, farklı tarihsellikler içerisinde, Aleviler arası farklar noktasında etno-dinsel toplumsal oluşum niteliğinin dikkate alınması gerekmektedir (Gezik, 2015; S. Aydın, 2015).

Türkiye ölçeğinde Aleviler, Alevilik ve Alevi örgütlenmeleri için 20. yüzyılın son çeyreği başat bir dönem olarak görölmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Alevilerin kimliklerini yeniden keşfetme ve inşa etmeye dönük toplumsal değişim olarak "Alevi Uyanışı"; kamusal alanda artan görünürlük, kente göç ve dış göç, ulus-ötesi Alevi hareketi ve 1989 Alevi bildirgesi/manifestosu, sol ideolojiyle değişen bağ, siyasal İslamın yükselişi ve Kürt Hareketi'nin konumu gibi sosyo-politik pek çok dinamikle birlikte anlaşılmaktadır (Erman ve Erdemir, 2005; Ertan, 2017; van Bruinessen, 1999/2011). Yazarlara göre, en temelde, modernleşme ve kentleşme deneyimi, Aleviler ile Aleviliğin arasında bir mesafe yaratmış ve içine doğulan bir deneyim olmaktan, dışarılıklı olarak sorgulanan ve öğrenilen bir deneyime dönüştürmüştür (Ecevitöğlü, 2011; Yalçinkaya, 2005).

Ecevitöğlü'na (2018) göre, 2000'li yıllar da Alevilik deneyimi açısından özgünlük taşımaktadır. Yazar, Foucaultcu bir kavramsal angajman ile 'Aleviliğin söyleme kısıktırılması' olgusunu irdelemektedir. Bu kavramla ifade edilen, Aleviliğin dışarıdan gözlerle (sözgelimi, uzmanlarca) tanımlanmaya muhtaç bir olgu olduğu görüşüdür. Buna göre,

özellikle Cumhuriyet öncesi dönem itibariyle Alevilik ve Alevilerin ulusal kimlikle bütünleştirilme amaçları ‘devletin Alevi sorununa’ karşılık gelmektedir. Alevi Uyanışı çerçevesinde Alevi dinseliliği ve siyasallığının kamusal alanda görünürlüğü sürecinde ise, ‘Alevi sorunu’, Aleviliğin meşruiyeti ölçüsünde teolojik bir indirgeme ile ‘tanımlanma’ sorununa odaklı kalınarak ele alınmıştır. Haziran 2009 ila Ocak 2010 periyodunda gerçekleşen ve *Alevi Açılımı* olarak nitelendirilen çalıştay süreçleri² ise, Alevi hareketinin insan hakları temelinde savunduğu eşit yurttaşlık ilkeleri kapsamındaki taleplerinin³ müzakeresinden uzakta, ‘tanımlanma’ ve ‘kolektif belleğin yeniden inşası’ olmak üzere, sosyo-politik saiklerin işlediği bir zemin hâlini almıştır (Ecevitoglu, 2018).

2.3. Literatürdeki İlgili Çalışmalar

Aleviliği ve Alevileri; Alevi grup kimliği ve Alevi-Sünni gruplar arası ilişkilerini kapsamında konu edinen sekiz sosyal psikoloji araştırması ile iki sosyal psikolojik yönelimli araştırma aşağıda tanıtılmaktadır:⁴

Göner (2005) politik sosyoloji ve etnografi alanları dahilindeki çalışmasında, kültürel bağlam ekseninde karşı-hegemonyacı bir toplumsal hareket ve kolektif kimlik olarak Aleviliği konu edinmektedir. Yazar, Alevi kolektif kimliğinin karşı-hegemonyacı niteliğini, çokkültürlülüğün (postmodern) küresel söylemine kapılması yönüyle tarihsel yaklaşım ve niteliksel yöntemler ile ele almaktadır.

Akbaş (2010) tarafından Amasya’da yaşayan 157 Sünni ve 172 Alevi katılımıyla gerçekleştirilmiş bir çalışmada, iki grubun aralarındaki ilişkileri ve mevcut durumu ne ölçüde meşru ve istikrarlı gördükleri ve kendi gruplarına karşı ayrımcılık algılayıp algılamadıklarını saptamak hedeflenerek Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Kontak Kuramlarının izleğinde, dini mezhep özdeşimi, sosyal baskınlık yönelimi, sosyal ilişki, meşruiyet, istikrar ve algılanan ayrımcılık ölçekleri aracılığıyla veriler toplanmıştır. Araştırma

---

² Tamamlanmış nihai rapor için bkz., (AÇNR, 2010).

³ Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kapatılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerine ibadethane statüsü verilmesi, ayrımcılık yasakları, Madımak Oteli’nin utanç müzesine dönüştürülmesi taleplerini vd. ‘temel siyasal-hukuksal sorunlar’ ve özerk başlıklar hâlinde raporlaştırılmıştır. Bu talepler, çalıştaylar dahilindeki Alevi Örgütleri Toplantısı’na sunulmak üzere Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ve Alevi Kültür Dernekleri tarafından kaleme alınmıştır (bkz., HBVAKV-AKD, 2009).

⁴ Göner’in (2005) çalışması kitap bölümü, Kuşdil ve Çağlar (2011) ile Karlıdağ ve Göregenli’nin (2017) çalışması sözlü bildiri tam metni, Acar ve arkadaşlarının (2017) çalışması ise poster sunum olarak yayımlanmış çalışmaların, aktarılan diğer çalışmalar yayımlanmamış yüksek lisans tezleridir. Tez çalışmalarından biri Antropoloji Anabilim Dalı (Atalar, 2011), biri Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Durmaz, 2015), diğerleri ise Psikoloji Anabilim Dalı’ndadır.

sonuçlarına göre, Sünni gruba kıyasla, dini iç-grup özdeşimi ve algılanan ayrımcılık arasındaki ilişkinin Alevi grupta görece daha güçlü olduğu saptanmış ve özellikle Sünni grupta grup temelli baskınlığı desteklemenin, eşitliğe karşı olmaya oranla, algılanan ayrımcılığı yordamada daha güçlü olduğu bulunmuştur. Alevilerin, grubun statüsünü istikrarlı ve meşru görmemeleri hâlinde kendi gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşim kurdukları görülmüştür.

Kuşdil ve Çağlar'ın (2011) çalışması, Aleviler ve Sünnilerin kimlik inşa süreçlerine ilişkin bir içerik analizine dayanmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik düzey ve yaş gruplarından 114 Alevi ve 119 Sünni katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada kişisel, ilişkisel ve kolektif olmak üzere, kimliğin üç soyutluk düzeyi ayırt edilmiştir. Sonuçlar, Alevi ve Sünni katılımcılar arasında, kendilerini kolektif özellikler açısından tanımlamada önemli bir farka işaret etmektedir: İki grup arasında, kimlik inşa süreçlerinde kişisel ve ilişkisel tanımlamalardaki paralellığe karşın Alevilerin, Sünnilere kıyasla, kolektif kimlik unsurlarına çok daha yüksek sıklıkta başvurdukları görülmüştür. Alevi katılımcılar tarafından referans verilen 'geniş' kolektif kimlik unsurları ile (senkretik ve heterodoks nitelikleriyle) Aleviliğin emik yönü ve paylaşılan hümanistik değerlerin uyumu araştırmacılar tarafından kaydedilmektedir.

Atalar (2011) sosyal antropoloji yaklaşımını benimsediği araştırması kapsamında; Alevi örgütleri içerisinde -farklı politik angajmana sahip oluşlarını veri sayarak-, örnek iki Alevi kurumu, Cem Vakfı ve Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'ne mensup yönetici ve Alevi dedeleriyle (Cem Vakfı'ndan altı ve Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nden dokuz katılımcı) görüşmeler ve örgütlerde gözlemler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin tezahüründe ulus-devlet yapısının, Alevilik kimliğinin görünürlük hâllerini nasıl etkilediği; kimlik inşasının ne yönde olduğu; farklılaşan Alevilik algıları ve yaşanan sorunlar ve talep edilenler ele alınmaktadır.

Sosyal kimlik ve iyi oluş ilişkisini odağa aldığı çalışmasında Yılmaz (2012), grupla özdeşleşme düzeyinin, gruba yönelik algılanan baskı ve ayrımcılık durumlarında, grup-içi bireysel destek ve grup-içi dayanışma algılarına bağlı olarak, grup üyelerinin kendini kabul ve çevresel hâkimiyet boyutlarında iyi oluşlarını ne şekilde etkilediğini araştırmaktadır. Araştırma Kahramanmaraş'ta yaşamakta olan 402 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Özdeşleşme ve grup dayanışması değişkenlerinin iyi oluşun kendini kabul ve

çevresel hâkimiyet boyutlarını anlamlı şekilde yordadığı bulgulanmıştır. Özdeşleşme, algılanan sosyal baskının ve grup içi dayanışmanın yüksek olduğu koşul ile algılanan sosyal baskının düşük, grup içi dayanışmanın yüksek olduğu koşulda (kendini kabul ve çevresel hâkimiyet boyutlarında) iyi oluşu anlamlı şekilde yordamaktadır.

Durmaz'ın (2015) çalışmasında ise, Malatya'da yaşayan 153 Sünni ve 163 Alevi katılımcıya dini kimlik, sosyal temas, sosyal mesafe ve kalıpyargı ölçeklerinden oluşan batarya sunulmuştur. Hem Alevi hem de Sünniler iç-grubun tersine dış-gruba yönelik daha yüksek düzeyde sosyal mesafe tercihinde bulunmuşlardır. Ayrıca Alevilerin belirgin olarak iç-gruba olumlu, dış-gruba ise olumsuz kalıpyargılar attettikleri, buna karşın Sünnilerin genel olarak her iki gruba da olumlu kalıpyargılar attettikleri tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, sadece Alevi grupta dini kimlik özdeşiminin dış-gruba yönelik tutumları etkilediği, dini kimlik özdeşimi arttıkça Alevilerin dış-gruba karşı olan önyargılı tutumlarının da arttığı belirlenmiştir. Her iki grubun da dış-grup üyeleriyle teması arttıkça önyargılı tutumlarda düşüş olduğu gözlenmiştir.

“Türkiye’de Yaşayan Alevilerin İç-Grup Yanlılığı ve Toplumsal Eylem Eğilimlerinin Yordanmasında Sosyal Kimliğin ve Toplumsal Belleğin Rolü” başlıklı araştırmasında Bükün (2014), kolektif belleğin aracı rolünü Alevilerin geçmişte yaşadığı birer olumlu ve olumsuz örnek olay üzerinden kolektif belleğin bilişsel, duygusal, değerlendirmeci yönlerini sosyal kimlik, kolektif eylem eğilimi ve iç-grup yanlılığı arasındaki ilişki açısından incelemiştir. Farklı kentlerde yaşayan 348 Alevi katılımcıdan elde edilen verilere göre; olumsuz olay olarak seçilen Madımak Katliamı’na göre kolektif belleğin bilişsel bileşeni kimlik ile özdeşleşme ve toplumsal eylemlere katılım ile iç-grup yanlılığı arasında aracı rolündeyken; Hacı Bektaş Dergâhı’nın yeniden açılması olumlu örnek olayında bu aracı rol görülmemektedir.

Acar ve arkadaşlarının (2017) gerçekleştirdiği çalışmada Alevi iç-grupla özdeşleşmenin kolektif mağduriyet, gruplar arası affetme ve kolektif eylem ile ilişkileri irdelenmiştir. Örneklemin 227 Alevi katılımcıdan oluştuğu çalışmada, sonuçlara göre; algılanan kolektif mağduriyetin grupla özdeşleşme ile kolektif eylem ve gruplar arası affetme değişkenleri arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir. Mağduriyetin kendilerine has, biricik olarak algısının kolektif eylem ile, paylaşılan bir deneyim olarak diğer mağduriyetleri sahiplenici koşulunun ise affetme ile ilişkisi değerlendirilmektedir.

Karlıdağ ve Göregenli'nin (2017) 39 Alevi katılımcıyla gerçekleştirdiği niteliksel bir araştırma olan "Aleviliğin Sosyal Temsilleri" başlıklı çalışmada, söylem hacmi itibarıyla en baskın temsil birbiriyle karşılıklı ilişki içerisindeki dört alt-kategoriden oluşan "inanç/değerler/teozofi/felsefe bütünlüğünde Alevilik" temsil-kümesidir. Bunu ise, "paylaşılan grup kimliği olarak Alevilik" temsil-kümesi izlemektedir. Yanı sıra, araştırma dahilinde Aleviler ve Alevilik denince hatırlanan (ve hatırlanmayan) 'olay' ve 'kişiler' açısından 'kolektif bellek' incelemeye alınmıştır. Bulgulara göre, 'kolektif bellek olaylarında' Cumhuriyet dönemi ve öncesi yaşanmış katliamlar (Sivas-Madımak, Maraş, Kerbela) ve diğer kolektif mağduriyetlerin baskın biçimde öne çıkmasına karşın, 'kolektif bellek şahsiyetlerinde' bu olayların faillerinin düşük bir söylem hacmi ve ifade sıklığına sahip olduğu görülmektedir. Bellek, temsil ve kimlik olgularının karşılıklı ilişkileri gözetildiğinde, bu durumun, çatışmacı tarzda olmayan kimlik inşası ve Aleviliğin temsillerinde yer bulan evrensellik değerleriyle anlam kazandığı ifade edilmiştir.

Ulaş (2018) gerçekleştirdiği ilişkisel araştırmasında, Alevilerin tehdit algısının düşük ya da yüksek oluşuna göre, temas, özdeşim ve algılanan önyargıyı karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Araştırmada Manisa'da ikamet eden 149, Malatya'da ikamet eden ise 124 yetişkin Alevi katılımcıya ulaşılmıştır. Bulgulara göre, düşük tehdit algısına sahip olanlara kıyasla, yüksek tehdit algılayan Alevilerin dış-grupla daha az temas ettikleri, dış gruptan daha fazla önyargı algıladıkları ve iç-grupları olan Alevilerle özdeşleşme düzeylerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Araştırmada, etnik aidiyet açısından (Türk etnik aidiyetindekilere kıyasla) Kürt etnik kimliğindeki Alevilerin, cinsiyet açısından ise (kadınlara kıyasla) erkek Alevilerin tehdit algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Önceki iki bölümde çizilen kavramsal ve kuramsal çerçeve üzerine, bu bölümde tez çalışması dahilindeki mevcut araştırmanın amacı, önemi ve soru ve hipotezleri sunulmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de yaşayan Aleviler kendilerini nasıl tanımlamaktadır? Kimlik repertuarları, bireysel ve/ya toplumsal kimlik unsurları açısından nasıl değerlendirilebilir ve kimliklerin arka planında hangi motivasyonlar yatmaktadır? Bu kimlik motivasyonlarının Alevilerle kurulan özdeşim açısından doğurguları nelerdir? Gruplar arası ilişkiler açısından paylaşılan sosyal gerçeklikte iç- ve dış-grup için ve Sünni toplumsal grupla ilişkiler için algı ve değerlendirmeler nelerdir? Tez çalışması dahilinde gerçekleştirilen bu araştırmanın arka planındaki amaç, sosyal psikoloji kuramsal ve metodolojik bilgisi izleğinde, ifade edilen sorulara yanıt aramak üzere, bilgisayar destekli istatistiksel ve nitel analizleri içeren görgül bir araştırma gerçekleştirmektir.

Öncelikle ve vurguyla ifade edilmesi gereken, araştırmanın inceleme odağında yer aldığı üzere, Alevilerin ve Aleviliğin sosyo-tarihsel ve teozofik özgünlüğü olarak ifade edilebilecek ‘insan olmak’ ve ‘insanlık’ nosyonlarıdır. İbadet pratiklerine de yansıyan ve heterodoks nitelikler taşıyan inanç muhtevası ve ayrıca sözlü kültür mirasını imleyen deyiş, nefes ve gülbanklarında yer eden “insan-ı kâmil olmak”, “72 millete bir nazarla bakmak” gibi mottovari söylem ve görüşler Alevilik dahilindeki kültleşmiş gözüken unsurlardır. Dahası, ‘eski bir anlatı olarak’ varlığından öte, bugün de ‘insan olmak’ nosyonu bir ‘idea’ olarak Aleviler tarafından paylaşılmaktadır. Sözelimi, Karlıdağ ve Görengeli’nin (2017) çalışmalarında Alevilerin Aleviliği tanımlarken başat biçimde ‘insan merkezli olmak’, ‘doğayı ve canlıları sevmek’, ‘ezilenin yanında olmak’ söylem pratiklerine başvurdukları ve bunun ‘değerler olarak Alevilik’ temsilinde anlam kazandığı bulgu olarak yer almaktadır. Kuşdil ve Çağlar’ın (2011) araştırmasında ise, Alevi katılımcıların insan olmaya, doğa ve canlıları önemsemeye ve eşitlik/adalete gönderen ‘geniş-ölçekli kolektif kimlik unsurları’ beyan ettikleri ve kendilerini bu yolla tanımladıkları görülmektedir. Yaşanmış katliamlar açısından *tarihsel* kolektif mağduriyetler, hak ihlalleri ve yapısal şiddet açısından ise *aktüel* kolektif mağduriyetler noktasında tarihsel ve

aktüel realiteler dikkate alındığında, Alevilerin (ve Aleviliğin) nasıl ve neden ‘insan olmak’ ideasına demirlediği ağırlığı ve hacmi olan bir soru olarak sosyal bilimcilerin söz ve bilgi üretmesi gereken bir problematiğe karşılık gelmektedir. Mevcut araştırma, bu konuyu, ancak sosyal psikolojik bir bağlamda ve sadece sosyo-motivasyonel bir mercekte sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır: *İnsan olmak ideasınca kimlik inşasının arka planında hangi saikler yatmaktadır?*

Çalışmanın öznesi olan Aleviler ve Alevilik için yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra, araştırmanın teorik önemine de işaret edilmelidir: *Birincisi*, benlik sınıflandırması ya da kimlik kategorizasyonunun ‘düzeylerine’ dairdir. Yapılan çalışmalarda benlik sınıflandırması için bireysel-sosyal olmak üzere iki düzey veya bireysel-ilişkisel-kolektif olmak üzere üç düzey ayırt eden araştırmacılar olduğu gibi (Vignoles ve ark., 2006), bireysel, ilişkisel, dar-ölçekte sosyal/kolektif ve geniş-ölçekte sosyal/kolektif olmak üzere dört düzeyli bakış açısı sunan araştırmacılar da bulunmaktadır (Brambilla ve ark., 2016; Kuşdil ve Çağlar, 2011). Mevcut çalışmada ise, Sosyal Kimlik Yaklaşımı’nın hipotetik içerik ayrımına göre, üç ayrı düzey teorik bir sacayağı olarak konumlanmıştır (Turner, 1999; ayrıca bkz., Pehrson ve Reicher, 2014): (i) kişiler arası, (ii) gruplar arası (sosyal) ve (iii) üst-soyutlama (insanlık) düzeyi.

İkincisi, kimliğin boyutlarına ve motivasyonel ilkelere dairdir. Kimlik olgusu ağırlıklı olarak ‘tanımla(n)ma’ süreci olarak ele alınsa da, kimliğin aynı zamanda ‘duygulanım’ ve ‘sergileme’ süreci olduğu ifade edilmektedir (bkz., Verkuyten, 2005; Vignoles, 2011). Algılanan merkezîyet noktasında *tanımlanma*, mutluluk ve olumlu paha açısından *duygulanım* ve performatif yönüyle hayata geçirmek açısından *sergileme* üç ayrı kimlik boyutu olarak bu çalışmada ele alınmıştır. Kimlik sürecine çok-boyutlu yaklaşım getirebilmek amacıyla özsaygının ötesinde, *etkililik*, *süreklilik*, *aidiyet*, *ayırt edilme* ve *anlamlılık* motivasyonel ilkelerinin (bkz., Vignoles ve ark., 2006) kimliğin duygu-düşünce-davranış boyutlarını karşılayan öznel yapılarıyla ilişkilerinin irdelemesi amaçlanmıştır.

Üçüncüsü, kimlik sürecinin ‘içeriğine’ ilişkindir. Benlik sınıflandırma düzeyleri ve onun üzerine sözü edilen kimlik boyutları ve motivasyonları kimlik inşa sürecine sosyal psikolojik kuramsal zemin teşkil ederken, kimlik inşasının paylaşılan değer, fikir ve pratik içeriği ve gruba-özgü paylaşılan normatif sosyal gerçeklik ve pratik de kimlik in-

şasının ‘içeriğine’ işaret etmektedir. Bu noktada, Alevi benlik sınıflandırması çerçevesinde iç-grup, dış-grup ve gruplar arası ilişkilere dair kalıpyargı-temelli sosyal temsiller ile kimlik inşa sürecinin içeriği irdelenmeye çalışılmıştır.

3.2. Soru ve Hipotezler

Bu sosyal psikolojik araştırma kapsamında, benlik sınıflandırma düzeyi (Turner, 1999), kimlik boyutları ve motivasyonları (Vignoles, 2011) ile sosyo-demografik faktörler bağlamında geliştirilen *hipotezler* ile nitel ve nicel analiz/çözümleme odağındaki *araştırma soruları*, ilişkili araştırma bulguları ve teorik rasyoneller ışığında aşağıda sunulmaktadır.

Kuşdil ve Çağlar’ın (2011) karşılaştırma çalışmasında görüldüğü üzere, Sünni katılımcılara kıyasla Alevi katılımcılar kendilerini tanımlamada kolektif düzeyde daha fazla kimlik unsuru üretmiş ve/ya beyan etmişlerdir. Peki, Aleviler benlik sınıflandırma olgusu konusunda kendi içinde homojen bir yapıda mıdır? Ulaş’ın (2018) gerçekleştirdiği çalışma ‘tehdit algısı’ konusunda Aleviler içinde etnik aidiyet ve cinsiyetin farklılaştırıcı rolünü ortaya koyarken, ‘Alevilik algısı’ konusunda Alevi toplumsal grubu içinde farklılaşmaları konu edinmiş çalışmalar bulunmaktadır (Atalar, 2011). Farklı konu içerikleri olmalarına karşın ilişkilendirilebilecek bu çalışma örnekleri gözetildiğinde, Aleviler içinde etnik aidiyetin ve ana dilinin kişiler arası, sosyal veya insanlık düzeyi benlik sınıflandırması konusunda farklılaştırıcı faktörler olacağı beklenmektedir. Buna göre, temel hipotez ve iki alt-önerme şu şekilde ifade edilebilir:

***Hipotez-1.** Benlik sınıflandırma düzeyi ile etnik kimlik ve ana dili arasında bir bağlantı öngörülmektedir.*

Hipotez-1a. Katılımcıların üç benlik sınıflandırma düzeyi olan kişiler arası, sosyal, üst-soyutlama düzeylerinde kimlik unsuru kullanım sıklıklarının ‘etnik kimliğe’ göre farklılaşması beklenmektedir.

Hipotez-1b. Katılımcıların üç benlik sınıflandırma düzeyi olan kişiler arası, sosyal, üst-soyutlama düzeylerinde kimlik unsuru kullanım sıklıklarının ‘ana diline’ göre farklılaşması beklenmektedir.

Tez çalışmasının birincil hedefi, benlik kategorizasyonunun arka planını, kimlik boyutları ve kimliğe rehberlik eden motivasyonel ilkeler aracılığıyla incelemektir. Özsayıgı motivasyonunun literatürde geniş bir yer kapladığı bilinmektedir. Bununla birlikte,

çalışma bulguları göstermektedir ki, özsaygının yanı sıra, etkililik, süreklilik, aidiyet, ayırt edilme ve anlamlılık motivasyonları, kimlik boyutları ile ilişki içerisindedir (bkz., Vignoles ve ark., 2002; 2006). Buna göre, kişiler arası, gruplar arası ve üst-soyutlama düzeyinde kendini sınıflandırmada, yani benliğin farklı soyutluk düzeylerinde, her bir kimlik boyutu ile motivasyonlar arasında olumlu bir ilişki olması Alevilerin katılımcı grubunu oluşturduğu bu araştırmada da beklenmektedir.

Hipotez-2. *Üç ayrı benlik sınıflandırma düzeyinde de, katılımcıların (özsaygı, süreklilik, etkililik, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık olmak üzere) kimlik motivasyon puanları ile kimlik boyutları olan 'algılanan merkezîyet', 'olumlu duygulanım' ve 'kimlik sergileme' puanları arasında pozitif yönde ilişki vardır.*

Bu varsayım üzerine, benlik sınıflandırma olgusunda sözü edilen hipotetik ayırım için görgül bir sınama gerekmektedir: Öznel kimlik yapılarının boyutları üzerindeki temel etkileri ile özsaygı, etkililik, süreklilik, aidiyet, ayırt edilme ve anlamlılık motivasyonlarının kişiler arası, sosyal ve üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırmasında farklı yordayıcılık/açıklayıcılıkta olması beklenmektedir. Bu noktada ortaya atılan hipotez özellikle kimlik boyutları noktasında 'keşfedici' mahiyettedir. Dolayısıyla kanıt teşkil eden bulguların olup olmadığına yanıt aranacak bir analiz metodu gözetilecektir.

Hayattaki anlam arayışına ve zamansallığa gönderen anlamlılık ve süreklilik motivasyonel ilkelerinin üst-soyutluk düzeyinde kimlik boyutlarını yordamada daha etkin olacağı öngörülmektedir. Sosyal benlik sınıflandırma düzeyinde ise SKK, OAEK ve SKK-BD olmak üzere, gruplar arası ilişkiler tandanslı kuram ve modellerin ortaya koyduğu üzere özsaygı, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık motivasyonel ilkelerinin başat rolde olacağı tahmin edilmektedir. Son olarak, kişisel ve ilişkişel kimlik kullanımına dayalı olan kişiler arası benlik sınıflandırma düzeyinde kimlik boyutlarını yordamada MDKİK'nin sayılıtları doğrultusunda özsaygı, etkililik ve süreklilik değişkenlerinin etkin konumda olacağı beklenmektedir. Buna göre, geliştirilen temel ve alt-hipotezler sırasıyla şu şekilde ifade edilebilir:

Hipotez-3. *Katılımcıların kimlik boyutlarının motivasyonel arka planının benlik soyutluk düzeylerine göre farklılaşması beklenmektedir.*

Hipotez-3a. Üst-soyutlukta benlik sınıflandırma düzeyinde kimlik boyutlarını yordamada anlamlılık ve süreklilik motivasyon puanlarının nispeten daha güçlü faktörler olması beklenmektedir.

Hipotez-3b. Sosyal benlik sınıflandırma düzeyinde kimlik boyutlarını yordamada özsaygı, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık motivasyon puanlarının nispeten daha güçlü faktörler olması beklenmektedir.

Hipotez-3c. Kişiler arası benlik sınıflandırma düzeyinde kimlik boyutlarını yordamada özsaygı, etkililik ve süreklilik motivasyon puanlarının nispeten daha güçlü faktörler olması beklenmektedir.

Katılımcıların sekizer kimlik unsuru beyan ederek kendileri hakkında oluşturacakları öznel kimlik repertuarında özellikle iki kimlik unsuru kullanımı inceleme odağı açısından önem arz etmektedir: (i) üst-soyutluk düzeyinde insanlık kolektif kimlik unsuru ve (ii) Alevi sosyal kimlik unsuru. Bu iki referans çerçevesindeki kimlik unsurlarının ‘belirginliğinin’ katılımcılar arasında farklılaşması beklenmektedir. Bu farklılaşmaya binaen, nicel analiz odağındaki araştırma sorusu şu şekildedir:

Soru-1. *Katılımcıların üst-soyutluk düzeyi ve/veya Alevi kimlik unsuru belirginliğine göre genel kimlik motivasyonları ve boyutları puanları farklılaşmakta mıdır?*

‘Alevi kimlikleri’ dışında da pek çok kimliğin (kişisel, sosyal ve/ya üst-soyutluk düzeyinde kimliklerin) katılımcılar tarafından beyan edilmesi olağan şekilde beklenmektedir. İnsanlık düzeyinde benlik sınıflandırmanın kendisi, Aleviler özelinde bir sosyo-tarihsel özgünlük ve (kolektif) kimlik inşa örneği olmakla birlikte, bundan farklı olarak katılımcıların sadece “Alevi benlik sınıflandırması” da bu araştırmada özel olarak mercek altına alınmak istenmektedir. Alevi benlik sınıflandırması, bu bağlamda sosyal düzeyde benlik sınıflandırmasının özel bir formu ve bir depersonalizasyon örneği olarak değerlendirilmiştir ve içeriğinin, katılımcıların Alevi iç-grubuna referansla beyan edecekleri kimlik unsurları olması öngörülmektedir. Alevi toplumsal grubuna mensubiyet açısından psikolojik grup formasyonunun motivasyonel arka planına eğilmek ise, gruplar arası ilişkiler kuramlarının tahlilini gerektirmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı'nın ortaya koyduğu özsayıgı motivasyonu (Tajfel ve Turner, 1979) literatürde geniş bir yer etmiştir. Ayrıca, Optimal Ayırt Edicilik Kuramı'nın ortaya koyduğu aidiyet ve ayırt edilme motivasyonları (Brewer, 1991), Sosyal Kimlik Kuramı'na 'belirsizlik' revizyonu getiren kuramsal modellerde 'anamlılık' (Hogg, 2000) gruplar arası referans çerçevesindeki motivasyonlar olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, Vignoles ve arkadaşlarının (2006) çalışmaları göstermektedir ki kişiler arası düzeyde başat olmakla birlikte, etkililik ve süreklilik motivasyonları da dolaylı olarak gruplar arası düzeyde etkindir. Yanı sıra, ulusal kimliğin sosyo-motivasyonel arka planını irdeleyen çalışmalarda etkililik ve süreklilik motivasyonlarının yeri olduğu görülmektedir (Taşdemir, 2019; Taşdemir ve Öner-Özkan, 2016). Bu noktada, teorik ve empirik dayanaklara göre, Alevi psikolojik grup formasyonunda grupla özdeşim düzeyi ile altı motivasyonun da pozitif yönde ilişkisi olması beklenmektedir. Üç ayrı model olarak gözetildiğinde ise, özsayıgı modeli (ÖM) ve Motivasyona Dayalı Kimlik İnşası Kuramı'nın ortaya koyduğu altı motivasyonlu modele (6MM) kıyasla, dört motivasyonlu modelin (4MM) -gruplar arası ilişkiler referans çerçevesinde anlamı taşıdığı için-, grupla özdeşimi yordamada bir model bütünlüğü olarak anlamlı ve daha fazla açıklayıcılık gücüne sahip olması beklenmektedir. Bu açıklamalara göre, iki hipotez şöyle ifade edilebilir:

Hipotez-4. *Alevi kimlik unsurları çerçevesindeki benlik sınıflandırmasında, katılımcıların kimlik boyut derecelerine göre motivasyon puanları ve iç-grupla özdeşim puanları arasında pozitif yönde ilişki vardır.*

Hipotez-5. *Hipotez-4'e binaen, ÖM ve 6MM'ye kıyasla, 4MM'nin iç-grupla özdeşim düzeyinde gözlenen varyansı daha yüksek oranda açıklaması beklenmektedir.*

Yukarıda ifade edilen beş hipotez ve bir araştırma sorusunda irdelenen, sınıflandırma düzeyi, kimlik boyutları ve motivasyonel ilkeler açısından kimlik olgusuna ilişkin 'süreç'ti. Bu çalışmada, Alevilerin benlik kategorizasyonu noktasında paylaştıkları sürecin içeriğini irdelemek de amaçlanmaktadır.

Alevi kimliğine ilişkin farklı tasavvurlar söz konusudur. Başat oluşu ile 'dini kimlik' tasavvuru ön plandadır; ancak 'kültürel', 'politik', 'felsefi' ve 'ailevi' kimlik tasavvurları da araştırmacılarca vurgulanmaktadır (bkz., Acar ve ark., 2017; Tol, 2016). Bu

tasavvur ya da görüşler kimliğe dair sosyal temsiller (Marková, 2007) olarak addedilebilir. Alevi kimliğine ilişkin farklılık taşıyan söz konusu 'beş temsil' ve 'benlik sınıflandırması' bağlamındaki araştırma sorusu şu şekilde kurgulanmıştır:

Soru-2. *Katılımcıların üç benlik sınıflandırma düzeyi olan kişiler arası, sosyal, üst-soyutlama düzeylerinde kimlik unsuru kullanım sıklıkları 'Alevi kimliği' temsiline göre farklılaşmakta mıdır?*

Alevi toplumsal grubu (ikinci kuramsal ve kavramsal çerçevede ele alındığı üzere) dezavantajlı ve azınlık grup olarak değerlendirilirken, Sünni toplumsal grubu güç ilişkilerinin asimetrisinde avantajlı ve çoğunluk olarak addedilmektedir. Yine kimlik inşa sürecinin 'içeriği' konusunda katılımcıların mensubu oldukları iç-grubu Aleviler ve üyesi olmadıkları dış-grupları Sünniler ile iki toplumsal grubun ilişkilerine yönelik algı, değerlendirme ve görüşleri nitel ve nicel çözümlene odağındaki araştırma sorusu olarak çalışma kapsamındadır. Sosyal kimliğin paylaşılan bir sosyal gerçeklik zemini tesis ederek prototipik temelli algılamayı beraberinde getirdiği bilinmektedir (Turner, 1999). Dolayısıyla, katılımcıların iç-grup ve dış-grup temsillerinde bir 'kontrast' olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede ortaya atılan üç soru sırasıyla aşağıda sunulmaktadır:

Soru-3. *Katılımcıların iç-grup, dış-grup ve gruplar arası ilişkilere dair kalıpyargı-temelli sosyal temsilleri nelerdir?*

Soru-4. *İç-grup ve dış-grup temsillerinde katılımcıların üst-soyutluk düzeyi ve/veya Alevi kimlik unsuru belirginliğine göre bir ayrışma bulunmakta mıdır?*

Soru-5. *'İç-grup', 'dış-grup' ve 'gruplar arası ilişkiler' temsilleri için değerlendirme puanları, katılımcıların üst-soyutluk düzeyi ve/veya Alevi kimlik unsuru belirginliğine göre farklılaşmakta mıdır?*

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölüm dahilinde katılımcılar, veri toplama araçları, veri toplama süreci ile araştırma verilerinin değerlendirilmesi konuları aktarılmaktadır.

4.1. Katılımcılar

Etno-dinsel kategori ölçütüne dayalı istatistiki nüfus bilgisinin kısıtlı olması nedeniyle, Türkiye’de yaşayan Alevilerin nüfusu konusunda ‘nesnel’ bir bilgiye ulaşılması mümkün değildir. Buna göre, olasılığı bilinmeyen bir evren tasavvurunda; veri toplama süreci kapsamında (a) uygulama olanaklarının araştırma yürütücüleri için ekonomik ve pratik kolaylık taşıması ile (b) Alevilerin görece yoğun olarak yaşamakta olduğu bilinen iki büyük şehir olma özellikleri sayesinde, İstanbul ve İzmir kentleri öne çıkmıştır. Alevi kimliğini paylaşan katılımcılara ulaşmak gerekliliği açısından “amaçlı” (*purposive*) örnekleme ve çalışmaya dahil olan katılımcıların referansı ile bir başka katılımcıya ulaşma olarak tanımlanabilecek “kartopu” (*snowball*) örnekleme yollarının tercihi, araştırmanın temel hedef ve nitelikleriyle örtüşmüştür.

İstanbul ve İzmir kentlerinde yaşayan (sırasıyla 112 [%78.9] ve 30 [%21.1] kişi), 18 yaş ve üstü, kendini Alevi toplumsal grubunun üyesi olarak ifade eden ve çalışmaya katılmaya gönüllü (sunulmuş “Bilgilendirilmiş Onam Formu” için bkz., Ek 1) 142 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların 19 ila 70 aralığında değişen yaşlarının ortalaması 37.4’tür ($SS. = 12.16$). Farklılaşan politik angajmanlarıyla katılımcıların (1’den [sol] 7’ye [sağ] derecelendirilmiş) politik yönelim puanları ortalaması 1.67 ($SS. = .78$); (1’den [hiç] 7’ye [tamamen] derecelendirilmiş) dini/muhafazakârlık yönelim puanları ortalaması ise 3.2’dir ($SS. = 1.97$). Cinsiyet, etnik kimlik/aidiyet, ana dili, eğitim/öğrenim durumu, algılanan ekonomik durum, politik görüş, yer kimliği, Alevi kurumları ile bağ olmak üzere demografik göstergelere ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 1’de bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri İçin Frekans (f) ve Yüzde (%) Değerleri

Demografik Göstergeler		f	%	Demografik Göstergeler		f	%	
Cinsiyet	Kadın	64	45.1	Ekonomik Durum Algısı	Çok fakir	2	1.4	
	Erkek	78	54.9		Kısmen Fakir	6	4.2	
Etnik Kimlik/Aidiyet	Arap	14	9.9		Ortalamanın Altında	26	18.3	
	Arnavut	1	.7		Ortalama	75	52.8	
	(etnik kimlik olarak da) Alevi ⁵	17	12		Ortalamanın Üzerinde	32	22.5	
	Hem Kürt Hem Türk	1	.7		Kısmen Zengin	1	.7	
	Kürt	36	25.4		Çok Zengin	0	0	
	Türk	49	34.5		Politik Görüş	Anarşist	7	4.9
	Türkmen	6	4.2			Cumhuriyetçi	26	18.3
	Zaza	12	8.5			Demokrat	28	19.7
	Etnik Kimliksiz ⁶	6	4.2	Ekolojist		5	3.5	
	Ana Dili	Arapça	12	8.5		Feminist	6	4.2
Kürtçe		20	14.1	Kemalist		12	8.5	
Hem Kürtçe Hem Türkçe		3	2.1	Liberal		1	.7	
Hem Kürtçe Hem Zazaca		1	.7	Marksist		11	7.7	
Türkçe		79	55.6	Sosyalist		37	26.1	
Hem Türkçe Hem Zazaca		2	1.4	Ulusalçı		2	1.4	
Zazaca		25	17.6	*Apolitik	3	2.1		
Eğitim Durumu	Okur-yazar Olmayan	1	.7	*Salt Muhalif	2	1.4		
	Okur-yazar Olan	1	.7	*Liberal Sosyalist	1	.7		
	İlkokul Mezunu	18	12.7	*Eko-sosyalist	1	.7		
	Ortaokul Mezunu	19	13.4	İslamcı	0	0		
	Lise Mezunu	41	28.9	Milliyetçi	0	0		
	Yüksekokul Mezunu	6	4.2	Muhafazakâr Demokrat	0	0		
	Üniversite Mezunu	44	31	Yer Kimliği	Sivas	44	31	
Lisansüstü Mezunu	12	8.5	Dersim (Tunceli)		31	21.8		
Alevi Kurumları	Üyesi ya da takipçisi olan ⁷	87	61.3		Antakya	12	8.5	
	Takip etmeyen	55	38.7		Tokat	8	5.6	
					Varto (Muş)	7	4.9	
			Erzincan		7	4.9		
			Maraş		5	3.5		
			Diğer ⁸		28	19.8		

⁵ Alevilik, teorik olarak “bir etnik aidiyet/kimlik” olarak ele alınmaya uygun bir olgu olarak değerlendirilemez de olsa, katılımcıların beyanlarında yer bulmaktadır.

⁶ Kendilerini ‘kimliksiz’, ‘dünyalı’ ve ‘insan’ olarak etnik özdeşimden uzak tarif eden katılımcılardır.

⁷ Dernek, vakıf gibi Alevi kurumsal örgütlerinin üyesi veya faaliyetlerinin takipçisi olduğunu ifade eden katılımcılardır. Bu katılımcılar sıklıkla birden fazla kurum belirtilmiştir. ‘PSAKD’, ‘DAD’, ‘Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı’, ‘AKD Pirsultan Sultangazi Cemevi ve Kültür Derneği’, ‘ABF’, ‘AKA-Der’, ‘AABF’, ‘HBVAKV’, ‘Hubyar Eğitim Vakfı’, ‘Cem Vakfı’, ‘Seyyid Baba Mansur Vakfı’, ‘Munzur Baba Dergahı Eğitim, Kültür ve Doğa Koruma Derneği’, ‘Ağuiçen Ocağı’, ‘Kureyş Ocağı’, ‘Beypınarı Cemevi’, ‘Garip Dede Cemevi’, ‘Gazi Şehitleri Cemevi’, ‘Sarıgazi Cemevi ve Kültür Derneği’, ‘Genç Aleviler Hareketi’, ‘Alevi Düşünce Ocağı’, ‘Arap Alevi Üniversiteliler’, ‘Asi-Der’, ‘Antakya Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği’ ifade edilmiştir.

⁸ İzmir, Kars, Malatya (f = 4), Manisa (f = 3), Erzurum (f = 2), Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Çorum, ‘Dersim ve Sivas’, Mersin (f = 1) kentleri katılımcılar tarafından ifade edilen düşük frekanstaki diğer memleketlerdir.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu ilişkisel araştırmanın veri toplama sürecinde kullanılan ölçekler genel anket formundaki konumlarına uygun şekilde, aşağıda sırasıyla tanıtılmaktadır:

Kimlik unsurlarının üretimi ve ölçümü. On iki soru hâlindeki kimlik unsurlarına (*identity elements/aspects*) ilişkin ölçek, Vignoles ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışmada da, yazarların uygulama yöntemi takip edilerek ilk aşamada katılımcılara “*Sen kimsin?*” testi (orijinali “Who am I? – The Twenty Statements Test”; Kuhn ve McPartland, 1954; akt., Becker ve ark., 2017)⁹ uygulanmış, ardından, katılımcıların (kendilerine dair ürettikleri/ifade ettikleri) 8 kimlik unsurunu¹⁰ 12 soru ile değerlendirmesi istenmiştir. Algılanan merkezîyet/önem, olumlu duygulanım ve kimliğin sergilenmesi yönüyle ilgili ikişer madde, özsaygı, süreklilik, etkililik, ayırt edilme, aidiyet ve anlam için birer madde (her biri için ayrı sayfada sunulmak üzere) 12 soru, 7’li skalada derecelendirilmiştir (bu tez çalışması için revizyonu yapılmış yönerge ve sorular için bkz., Ek 2a). Kimlik boyutlarına ilişkin ölçümlerden alınan yüksek puanların anlamı verilen yüksek önem, sahip olunan yüksek mutluluk ve hayat pratiğinde sıklığa karşılık gelirken; motivasyonel ilkelere ilişkin ölçümlerden alınan yüksek puanlar ilgili motivasyonun doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir.

Grupla özdeşleşme ölçeği. Kirchler, Palmonari ve Pombeni (1994) tarafından geliştirilmiş olan bu ölçek ile kişinin mensup olduğu gruba bağlılık duygusu ve bütünleşme düzeyi 10 madde üzerinden ölçülmektedir. Türkçeye uyarlanması, Hortaçsu (2000) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek dahilindeki iki madde şöyle örneklendirilebilir (tamamı için bkz., Ek 2b): (i) “Yaşam değerlerim grubumun değerleri ile aynı doğrultudadır.” (ii) “Kendimi grubuma benzer görüyorum.” Grupla özdeşleşme düzeyini farklı açıdan ölçen her bir madde, ‘hiç katılmıyorum’dan ‘tamamen katılıyorum’a olmak üzere 5’li skala üzerinden derecelendirilmektedir. Alınan yüksek puanlar grupla daha fazla özdeşleşme anlamını taşımaktadır. Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik değeri .89 olarak bulunmuştur.

⁹ Becker ve arkadaşları (2017) kültürler arası araştırmalarında ‘Who am I?’ testinin, ‘Ben kimim?’ olmak üzere motamot tercümesi yerine, toplulukçu kültürler açısından bireyci bir konotasyon yaratmayacak ‘Sen kimsin?’ revizyonunu önermiştir.

¹⁰ Bu sekiz kimlik unsuru, katılımcının öznel kimlik repertuarı olarak isimlendirilebilir.

Sosyal kimlik envanteri. Zavalloni'ye (akt., Bilgin, 1995: 97) göre, kimlik, bilişsel süreçlerin incelenmesi temelinde, temsili düşünceye bağlı bir yapı olarak değerlendirilebilir. Geliştirdiği “ego-ekoloji” kavramsallaştırmasıyla, yazar, benliğin sosyal çevreyle karmaşık ilişkisini mercek altına alarak ‘kimlik’ sosyal gerçekliğinin inşasını ele almaktadır. Bilgin'e (1995) göre, bireyin, dünya ile ilişkisinde sosyal matriste objektif olarak konumlan(dırıl)dığı bu teorik soyutlamada, Sosyal Kimlik Envanteri, kimliğin empirik ölçümü için iyi bir araç olarak değerlendirilmektedir. Klasik ölçüm araçlarından farkı, katılımcının aktif üretici olma rolüdür. Birincisi, katılımcıların kimlik grupları hakkındaki *temsillerinin* kendileri için uygunluk derecesi; ikincisi ise, ilgili temsillerin taşıdığı değer yükünü (olumlu, nötr, olumsuz) belirleyebilmesi yönüyle, envanter, sosyal kimliğin çok boyutlu biçimde incelenmesine imkân tanımaktadır. Bilgin (1995) tarafından Türkçeye çevrilmiş Sosyal Kimlik Envanteri'nin, literatürde farklı araştırmacılarca kullanıldığı görülmektedir (Akdoğan, 2015; Arkonaç, 1989; Kuşdil ve Günbay, 2014; Meşe, 1991). Envanterin çalışma için revizyonu yapılmış formatı Ek 2c'dedir.

Her bir katılımcı, iç-grup temsilleri bağlamında çağrışımlarını yansıttıkları dört ifadenin her biri için iki ayrı derecelendirme yapmıştır: (i) olumluluk değerlendirmesi ve (ii) kendilerine benzerlik değerlendirmesi (bekleneceği üzere, iki değişken arasındaki korelasyon değeri pozitif yönde ve yüksek düzeydedir; $r = .73, p < .01$). Söz konusu iki ölçümün ortalama değeri araştırma bağlamında ‘iç-grup değerlendirme puanı’ olarak operasyonelize edilmiştir. Yine, katılımcıların her biri dış-grup temsilleri bağlamında çağrışımlarını aktardıkları dört ifadenin her biri için iki ayrı derecelendirme yapmıştır: (i) olumluluk değerlendirmesi ve (ii) kendilerine benzerlik değerlendirmesi (bekleneceği üzere, iki değişken arasındaki korelasyon değeri pozitif yönde ve yüksek düzeydedir; $r = .77, p < .01$). Söz konusu iki ölçümün ortalama değeri araştırma bağlamında ‘dış-grup değerlendirme puanı’ olarak operasyonelize edilmiştir.

Sosyo-demografik bilgi formu. Katılımcıların cinsiyet, yaş, etnik aidiyet, ana dil, ikamet edilen şehir, yer kimliği, meslek, maddi gelir durumu, algılanan ekonomik durumu, öğrenim durumu, dini ve politik yönelimi, politik görüşü, Alevi sivil toplum kuruluşlarına katılım ve diğer betimleyici sosyo-demografik bilgilerinin öğrenildiği formdur (bkz., Ek 2d).

Tablo 2. Değişken Bilgileri

Değişken Grupları/Adları	Vokabüler Alternatifleri	Veri Toplama Aracı	Ham Veri Üzerinde Uygulanılan İşlemler
1. Özsaygı 2. Etkililik 3. Süreklilik 4. Ayırt edilme 5. Aidiyet 6. Anlamlılık	Kimliğin motivasyonel ilkeleri, kimlik motivasyonları, kimlik sürecinin arka planındaki saikler, kimliğin motivasyon kaynakları	Kimlik unsurlarının üretimi ve ölçümü	i. Hakemler arası değerlendirme sonucunda, katılımcıların her bir kimlik unsurunun hangi soyutluk düzeyine ait olduğu belirlendi. ii. Üç ayrı soyutluk düzeyi temel alınarak kimlik motivasyonları ölçümlerinin katılımcı içindeki frekansına göre ortalama değeri saptandı. Böylece her katılımcı için <i>kişisel</i> özsaygı, etkililik, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet; <i>sosyal</i> özsaygı, etkililik, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet; <i>üst-soyutluk düzeyinde</i> özsaygı, etkililik, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet puanları elde edildi.
7. Algılanan merkezîyet 8. Olumlu duygulanım 9. Kimlik sergileme	Kimlik boyutları, öznel kimlik yapılarının boyutları, (sırasıyla) kimliğin bilişsel/tanımlanma-dayalı, duygulanımsal, performatif/edimsel boyutları	Kimlik unsurlarının üretimi ve ölçümü	i. İlgili iki ölçüm maddesinin ortalaması alındı. ii. Üç ayrı soyutluk düzeyi temel alınarak kimlik boyutları ölçümlerinin katılımcı içindeki frekansına göre ortalama değeri saptandı. Böylece her katılımcı için <i>kişisel</i> merkezîyet algısı, duygulanım, sergileme; <i>sosyal</i> merkezîyet algısı, duygulanım, sergileme; <i>üst-soyutluk düzeyinde</i> merkezîyet algısı, duygulanım, sergileme puanları elde edildi.
Alevi benlik sınıflandırmasında, 10. Kimlik boyutu derecelerine göre motivasyon puanları	Alevi kimlik unsurlarına yönelik motivasyon doyumları, Alevi benlik sınıflandırmasında boyutlara göre derecelendirilmiş kimlik motivasyonları	Kimlik unsurlarının üretimi ve ölçümü	Alevi kimlik unsurları özelindeki ölçümlerden, her bir motivasyonun ham değerleri ile kimlik boyut puanlarının (etkileşim faktörü benzeri işlemle) çarpımı sonucunda doyum ya da derecelendirilmiş puanlar elde edildi. Böylece (i) <i>algılanan merkezîyete dayalı</i> altı ayrı motivasyon puanı, (ii) <i>olumlu duygulanıma dayalı</i> altı ayrı motivasyon puanı ve (iii) <i>kimlik sergilemeye dayalı</i> altı ayrı motivasyon puanı olmak üzere faktörler oluştu.
11. Grupla özdeşim	Grup-içi özdeşim, Alevi grupla özdeşleşme, iç-grupla özdeşleşme	Grupla özdeşleşme ölçeği	İlgili 10 maddenin ortalaması alındı.
Çağrışım-temelli temsillere dayalı, 12. İç-grup değerlendirme ve 13. Dış-grup değerlendirme puanları	İç-grup/dış-grup olumluluk ve benzerlik değerlendirme puanı	Sosyal kimlik envanteri	İç-gruba yönelik sunulan dört çağrışım ifadesine dair ‘olumluluk ortalama değeri’ ile ifadelerin katılımcıların öznel değerlendirmesi ile ‘kendine benzerlik ortalama değerlerinin’ ortalaması. Benzer işlem dış-grup çağrışımları üzerinden de gerçekleştirilmiştir. Buna göre, temsillere dayalı iç-grup ve dış-grup değerlendirme puanları elde edildi.
14. Gruplar Arası İlişkilerin Olumluluk Değerlendirmesi	Gruplar arası ilişkiler için kalıpyargı-temelli temsillerin olumluluk değeri	Gruplar arası ilişkilere dair sosyal temsiller için sözel çağrışım uygulaması	Katılımcıların gruplar arası ilişkiler için temsilleri bağlamında dörder çağrışım ifadesine verdikleri puanların ortalaması alındı.

Gruplar arası ilişkilere dair sosyal temsiller için sözel çağrışım uygulaması.

Gruplar arası ilişkilere dair temsillerin, “*Bilmeyen birine Alevi-Sünni ilişkilerini anlatsaydınız, bahsedeceğiniz dört konu ne olurdu?*” sorusu aracılığıyla sosyal temsil çözümlemesi yöntemine göre irdelenebileceği uygulamadır (bkz., Ek 2e). Ayrıca, ifade edilen sorunun açık uçlu formatta, katılımcıların tercihine bırakılarak yanıtlanması da istenmiştir.

4.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma için Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’nun (2018-04 sayılı) etik onayı alınmıştır. Bunun akabinde başlanan veri toplama sürecinde Alevi katılımcılar ile yapılan görüşmeler, katılımcıların kendini rahat ve güvende hissedebilecekleri sessiz ortamlarda yapılmaya özen gösterilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce, araştırmanın amaç ve yöntemine ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra, “Bilgilendirilmiş Onam Formu” katılımcıların onayına sunulmuş görüşme safhasına geçilmiştir. Tez yazarı tarafından gerçekleştirilen uygulamalar, değişen sürelerde olmakla beraber 45 dakika dolaylarında seyretmiştir.

Veri toplama süreci Haziran-Eylül 2018 periyodunda gerçekleşmiştir. Veri toplama sürecinde bazı durumlarda cemevleri ve Alevilerin dahil olduğu dernek, vakıf vb. tüzel kişilikler birincil temas noktaları olmuş ve ilerleyen süreçte ‘kartopu’ yöntemi gözetilmiştir. Diğer bazı durumlarda ise, doğrudan görüşme ve anket uygulamasının yanında, yine kartopu veri toplama yöntemiyle bağdaşır nitelikte, görüşülen katılımcı aracılığıyla katılımcının aile üyeleri veya yakınlarına da ulaşılmıştır.

4.4. Değişken Bilgileri, Verilerin Analizi ve Metodolojik Angajman

Araştırma kapsamındaki değişkenlerin temelde muhtelif kullanım ya da isimlendirmelerine, edinildikleri veri toplama aracı ve uygulanan işlem bilgilerine Tablo 2’de yer verilmiştir.

Elde edilen verilerin kayda geçilmesinin ve ham veriler üzerinde analiz hazırlık işlemlerinin ardından bilgisayar destekli biçimde ‘istatistiksel’ ve ‘nitel’ veri analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan betimsel, korelasyona-dayalı ve kategorisel analizler hakkında açıklamalar Tablo 3’te ifade edilmektedir.

Creswell ve Clark’ın (2017) üç temel karma yöntemden biri olarak ifade ettiği ‘yakınsak’ yöntemsel tasarım (*convergent design*) niceliksel ve niteliksel veri analizlerinin

entegrasyonu ve harmonisine işaret etmektedir. Yazarlara göre, nicel ve/ya nitel veri analizine ilişkin bulguların karşılıklı kritiği ve/ya bir arada değerlendirilmesi, yakınsak yöntemsel tasarımın odak noktasıdır. Bir arada veya bağımsız olmak üzere, alternatif veri toplama imkânları sunması ve katılımcıların öznelliğine erişmede farklı potansiyelleri bulunması bu yöntemsel anlayışın güçlü yanları arasında değerlendirilmektedir. Bu araştırma dahilinde, yukarıdaki bölümlerde ayrıntılandırıldığı üzere, hedeflenen analizler noktasında nicel ağırlıklı olmakla beraber, katılımcıların aktif üretici olmasına imkân tanıyan veri toplama araçları ve nitel veri çözümlenmeleri ile desteklenen bir metodolojik angajman hedeflenmiştir. Bu hedefin, karma yöntemsel yaklaşım örneği olan yakınsak tasarım ile örtüştüğü ifade edilebilir. Yanı sıra, nitel ve nicel veri analizine dayalı elde edilecek bulguların, yine yakınsak tasarıma paralel biçimde karşılaştırmalı bir kritik ve karşılıklı bağımlı yorumuna dayanan bir yorumlama zemini söz konusudur. Sözelimi, nicel perspektifte elde edilecek verilere dayanarak nitel çözümlenme odağındaki araştırma sorularına açılımlar getirmek buna bir örnek teşkil edecektir.

Tablo 3. Verilerin Analizleri İçin Program ve Açıklamalar

Analiz	Program	Konum	Açıklamalar
Fleiss' Kappa Analizi	MS Office Araçları ve SPSS	Ön-analiz	Kimlik soyutluk düzeylerini belirlemek üzere, üç hakem arasındaki uzlaşımı tespit etmek amacıyla yapıldı.
Betimsel Analizler	SPSS	Ön-analiz ve tüm hipotez sınamaları	Sosyo-demografik bilgilerin frekans ve yüzdelik değerlerini ve değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerlerini tespit etmek amacıyla yapıldı.
Ki-Kare Analizleri	SPSS	Hipotez-1, Soru-2 ve Soru-4	(i) Etnik kimlik, ana dili ve (ii) Alevi kimliğine ilişkin tasavvurların benlik sınıflandırma düzeyi ile bağlantısını tespit etmek amacıyla yapıldı. (iii) İç-gruba, dış-gruba dair temsillerin kimlik belirginliği durumları ile bağlantısını tespit etmek amacıyla yapıldı.
Tek-Yönlü Varyans Analizleri	SPSS	Soru-1 ve Soru-5	(i) Kimlik boyut ve motivasyonları ortalama değerlerinin, kimlik belirginliği durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek üzere yapıldı. (ii) Temsil temelli özdeşim puanları ve ilişkiler olumluluk değerlendirmesinin kimlik belirginliği durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek üzere yapıldı.
Korelasyon Analizleri	SPSS	Hipotez-2 ve Hipotez-4	Kimlik boyutları, kimlik motivasyonları ve grupla özdeşim puanı arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla yapıldı.
Çoklu Regresyon Analizleri	SPSS	Hipotez-3 ve Hipotez-5	(i) Sınıflandırma düzeyleri açısından kimlik boyutlarının yordayıcılarını tespit etmek ve (ii) grupla özdeşimin arka planındaki motivasyonel ilkeleri saptamak amaçlarıyla yapıldı.
İçerik Analizleri	MAXQDA	Soru-3	İç-grup, dış-grup ve gruplar arası ilişkilere yönelik temsillerin çözümlenmesi için yapıldı.

5. BÖLÜM: BULGULAR

5.1. Ön-Analiz ve Bulgular

Araştırmaya dahil olan 142 katılımcı “Sen Kimsin?” sorusuna yanıt olarak kendilerini tanımladıkları 8’er kimlik unsuru ifade etmiştir ($n = 1136$). Bu ifadelerde vokabüler olarak birbirinin aynı olan kimlik unsurları kategorize edilip kodlandığında 422 kimlik unsuruna ulaşılmıştır.

Katılımcıların kimlik unsurlarının soyutluk düzeylerini (diğer bir deyişle, benlik sınıflandırma düzeylerini) belirlemek üzere üç bağımsız hakemin veri dosyası üzerinde çalıştığı bir süreç yürütülmüştür. Hakemlere, tekrar eden kimlik unsurlarının çıkarıldığı (422 unsurluk) veri dosyası, sabit bir yönerge ile sunulmuştur (bkz., Ek 3). ‘Kişisel Kimlik’, ‘İlişkisel Kimlik’, ‘Sosyal Kimlik’ ve ‘Üst-Soyutlama Düzeyinde Kimlik’ olmak üzere dört kategoriye ek olarak ‘Belirsiz’ kategorilerine göre hakemlerden sıralanmış kimlik unsurlarının hangi kategoriye tekabül ettiğini belirlemeleri istenmiştir. Bu yolla hakemlerden gelen dönüt sonucunda, ilk içerik analizi adımı tamamlanmıştır. İkinci ve son adımda ise, hem üç hakemden ikisinin ortaklaşmasına karşın tümüyle konsensüs hâlinde olunmayan ifadeler -hakemler özelinde- ayrılmış hem de üç hakemin de uzlaşmadığı ifadeler listelenmiştir. Bu adım, ifadelerin kimlik soyutluk düzeyi değerlendirmesinin zorunlu olarak değiştirilmesini gerektirmeyen, kontrol, gözden geçirme ve teyit amacı taşıyan adım olarak yeniden hakemlere sunulmuştur. Sonuçlara göre, 422 kimlik unsurdan 56 ifade için oy çokluğu açısından konsensüs gözetilmiş ve üç hakem arasında herhangi bir ortaklaşmanın olmadığı 4 ifade ise dışta tutulmuştur. Fleiss’ Kappa analizine göre üç hakem arasındaki uyuşmanın çok yüksek¹¹ olduğu saptanmıştır: $\kappa = .86$ ($p < .001$).

Hakem değerlendirmeleri sonuçlarına göre, 1136 unsurluk genel veri setinde katılımcıların kimlik unsurlarının soyutluk düzeyleri için frekans, yüzde değerleri ve temsil edici unsur örnekleri Tablo 4’te sunulmaktadır. Katılımcı bazında değerlendirildiğinde görülmektedir ki 142 katılımcıdan 139’u en az bir sayıda kişiler arası düzeyde kimlik unsuru ($f = 637$); 126’sı en az bir sayıda sosyal kimlik unsuru ($f = 384$); 73’ü ise en az bir sayıda üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru ($f = 109$) üretmiş/beyan etmiştir.

¹¹ Landis ve Koch’a (1977) göre; < 0 ‘zayıf’, 0 ila .20 ‘önemsiz’, .21 ila .40 ‘düşük’, .41 ila .60. ‘orta’, .61 ila .80 ‘önemli’ ve .81 ila 1.0 arası uyuşma ‘çok yüksek’ uyum gücü niteliğindedir (akt., Bıkmaz-Bilgen, Doğan, 2017: 66).

Tablo 4. Hakemler Arasındaki Konsensüse Göre Kimlik Unsurlarının Soyutluk Düzeylerinin Frekans (*f*) ve Yüzde (%) Değerleri ve Temsil Edici Örnekler

Benlik Sınıflandırma Düzeyleri	Frekans (<i>f</i>)	Yüzde (%)	Temsil Edici Kimlik Unsuru Örnekleri
Üst-Soyutlama Düzeyi	109	9.6	- insanım - güneşin doğuşu ve batışını kutsal kabul eden biriyim - dünyalıyım - evrende bir şeyim - bir canım - insanın diline, ırkına, milletine bakmayan birisiyim - barışçılım - bütün canlılara dostum - kimlik ayrımı yapmaksızın insanları seven biriyim
Sosyal Düzey	384	33.8	- emekçiyim - öğretmenim - Antakyalıyım - toplumsal duyarlılık sahibiyim - Alevi topluma mensubum - çocuk haklarını savunan biriyim - kadımın - Atatürkçüyüm - Koçgiriliyim - Sosyalistim - meraklı ve sabırsız bir topluma mensubum - toplumumu seven biriyim
Kişiler Arası Düzey	465	40.9	- duygusalım - filmkoliğim - içe kapanığım - güleç biriyim - 'gezenti' birisiyim (gezin) - 'Jimi Hendrixsever'im - doğru ve net olmayı ilke edinmiş biriyim - değişken ruhluyum - fedakâr birisiyim - görev adamıyım - çay seven biriyim - (iş/meslek konusunda) yetenekli biriyim - maddiyata önem vermeyen biriyim - samimiyim - biraz megaloman biriyim
			İlişkisel Kimlik
Belirsiz	6	0.5	- haksızlık konusunda hassasım - kentte/betonda yaşayan biriyim - nurum (mürşidi kamilullah) - haksızlığa gelemeyen biriyim - haksızlığa karşı biriyim - haksızlığa tahammülü olmayan biriyim
Toplam	1136	100	

5.2. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri Bağlamında Yapılan Analizler ve Elde Edilen Bulgular

Sosyal Kimlik Yaklaşımı'nın kuramsal içerimlerine göre, hipotetik içerik ayrımına dayalı olarak, katılımcıların kimlik unsurları için üç düzey ayırt edilebilmektedir (bkz., Turner, 1999): 'Kişiler arası düzey', 'sosyal düzey' ve 'üst-soyutluk düzeyi'. Bu kuramsal temel doğrultusunda, bireysel ve ilişkisel kimlik unsurları "kişiler arası düzey" olarak ($n = 637$), gruplar arası süreçlere gönderen grup mensubiyetine dayalı kimlik ifadeleri "sosyal düzey" olarak ($n = 384$), 'insan olmak', 'canlı olmak' gibi kimlik unsurlarının oluşturduğu kategori ise "üst-soyutluk düzeyi" olarak ($n = 109$) sınıflandırılmıştır. Soyutluk düzeyi belirsiz addedilen kimlik unsurları ($n = 6$) ise bu analizlerde dışta tutulmuştur. Aşağıda, hipotez ve araştırma soruları doğrultusunda, benlik sınıflandırma düzeyleri bağlamında ki-kare, korelasyon, tek-yönlü varyans ve regresyon analizlerini içeren bulgular üç ayrı başlık altında sunulmaktadır.

5.2.1. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri, Etnik Kimlik ve Ana Dili

"Katılımcıların üç ayrı soyutluk düzeyindeki benlik sınıflandırmaları etnik kimliğe ya da ana diline bağlı mıdır?" sorusuna yanıt aranmak üzere gerçekleştirilmiş analizler bu başlık altında raporlanmıştır. Frekans analizi sonuçlarına göre (bkz., Tablo 1), etnik kimlik ile ana dili doğrudan birbirini karşılayan sosyo-demografik göstergeler olarak ele alınamamakta, katılımcıların etnik kimlik beyanları ile ana dilleri teorik beklentilerden farklılık arz edebilmektedir. (Sözgelimi, Kürt bir katılımcının ana dili olarak Zazaca veya Türkçe dillerini beyan ettiği örnekler bulunmaktadır.) Bu nedenle, ayrı ayrı analizler gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Aşağıda raporlanmış olan bulgular (bkz., Tablo 5-6), "Diğer" kategorilerinde toplanan (örn., hem Kürtçe hem Türkçe ana diline sahip olduğunu, Arnavut olduğunu belirten) katılımcıların dışta tutularak yapıldığı analizlerin sonuçlarıdır.

Etnik kimlik. Benlik sınıflandırma düzeyinin etnik aidiyet değişkenine bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson Chi-Square analizine göre, değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlıdır; $\chi^2 = 39.93$, $p < .01$. Kürt etnik kimliğine sahip olan katılımcılar dışındaki tüm etnik kimlik kategorilerindeki Alevi katılımcıların ifade ettikleri kimlik unsurlarının %50'sinden fazlası 'kişiler arası düzey' deyen, Kürt Alevisi katılımcıların kişiler arası düzeydeki kimlik unsurlarının oranı %50'nin altındadır (%43.5). Arap, Etnik Kimliksiz, Türk/Türkmen, Zaza ve (Etnik Kimlik Olarak

da) Alevi olduğunu ifade eden katılımcıların kimlik unsurları en yüksek sıklıkta ‘kişiler arası düzeyde’, orta sıklıkta ‘sosyal düzeyde’ ve düşük sıklıkta ise ‘üst-soyutluk düzeyi’ndedir (bkz., Tablo 5).

Tablo 5. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Etnik Kimlik Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları

Gruplar	Benlik Sınıflandırma Düzeyi			Toplam (n)	χ^2	sd	p
	Kişiler arası	Sosyal	Üst-soyutluk				
Arap	63 %56.3	42 %37.5	7 %6.3	112	39.93	10	<.001
Etnik Kimliksiz	26 %54.2	15 %31.3	7 %14.6	48			
Kürt	124 %43.5	126 %44.2	35 %12.3	285			
Türk/Türkmen	270 %61.8	137 %31.4	30 %6.9	437			
Zaza	58 %60.4	28 %29.2	10 %10.4	96			
(Etnik Olarak da) Alevi	90 %66.2	29 %21.3	17 %12.5	136			
Toplam	631 %56.6	337 %33.8	106 %9.5	1114			

Ana dil. Benlik sınıflandırma düzeyinin ana dili değişkenine bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson Chi-Square analizine göre, değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlıdır; $\chi^2 = 30.14$, $p < .01$. Ana dilinin Kürtçe olduğunu belirten katılımcıların %41’i, ana dilinin Zazaca olduğunu belirten katılımcıların ise %51’i ‘kişiler arası düzeyde’ kimlik unsurları ifade etmişken, Türkçe ve Arapça ana dil kategorilerindeki Alevi katılımcıların kişiler arası düzeydeki kimlik unsurları %51’in üzerindedir (bkz., Tablo 6).

Yukarıdaki iki analiz genel olarak değerlendirildiğinde, iki önermeyi içeren Hipotez-1 doğrulanmıştır. İnsanlık kolektif kimliği, grup kimliği ve kişisel/ilişkisel kimlik kullanım sıklığının etnik kimliğe ve ana dile bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 6. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Ana Dili Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları

Gruplar	Benlik Sınıflandırma Düzeyi			Toplam (n)	χ^2	sd	p	
	Kişiler arası	Sosyal	Üst-soyutluk					
Ana Dili	Arapça	55 %57.3	34 %35.4	7 %7.3	96	30.14	6	<.001
	Kürtçe	65 %41.1	73 %46.2	20 %12.7				
	Türkçe	378 %61.7	188 %30.7	47 %7.7				
	Zazaca	101 %50.8	68 %34.2	30 %15.1				
Toplam	599 %56.2	363 %34.1	104 %9.8	1066				

5.2.2. Benlik Sınıflandırma Düzeyleri, Kimlik Boyutları ve Motivasyonel İlkeler

Hipotez-2 ve Hipotez-3'ü sınanmak amacıyla üç ayrı soyutluk düzeyine göre kimlik boyutlarının arka planında yatan motivasyonel ilkelerin neler olduğu aşamalı/adımsal regresyon analiziyle incelenmiştir.

5.2.2.1. Üst-Soyutluk Düzeyi Benlik Sınıflandırması: 'İnsanlık' Kategorisi Kullanımı

Üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırmasında 142 katılımcının 73'ü tarafından beyan edilmiş olan kimlik unsurlarına ilişkin ölçümlere göre kimlik boyutları, sosyo-demografik değişkenler ve kimlik motivasyonları puanları için ortalama, standart sapma değerleri ile söz konusu değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 7'de sunulmuştur. Üst-soyutluk düzeyinde üç kimlik boyutu için korelasyon bulguları şu şekilde sıralanabilir:

1. *Algılanan merkezîyet kimlik boyutu* puanıyla yaş, eğitim durumu ve altı kimlik motivasyonu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır: Yaş değişkeni ile pozitif, eğitim durumu ile negatif yönlü zayıf ilişki gözlenmiştir (sırasıyla; $r = .35, p < .01$; $r = -.28, p < .05$). Etkililik ve aidiyet motivasyonlarına ilişkin puanlar ile algılanan merkezîyet arasında pozitif yönlü zayıf düzey ilişki (sırasıyla; $r = .37, .31$) bulunmaktadır. Özsaygı, süreklilik ve ayırt edilme motivasyonlarına ilişkin puanlar ile algılanan merkezîyet arasında pozitif yönlü orta düzey

ilişki (sırasıyla; $r = .42, .55, .50$); anlamlılık puanı ile algılanan merkeziyet arasında ise pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişki ($r = .69$) görülmektedir. Katılımcıların insanlık kategorisi kullanımına ilişkin algılanan merkeziyet puanlarının, eğitim durumu arttıkça düştüğü; yaş, etkililik, aidiyet, özsaygı, süreklilik, ayırt edilme, anlamlılık puanları arttıkça ise yükseldiği gözlenmiştir.

2. *Olumlu duygulanım kimlik boyutu* puanıyla yaş, politik yönelim ve altı kimlik motivasyonu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler görülmüştür: Yaş değişkeniyle pozitif, politik yönelim ile negatif yönlü zayıf ilişkiler bulunmaktadır (sırasıyla; $r = .29, -.25, p < .05$). Süreklilik ve aidiyet kimlik motivasyonları puanları ile olumlu duygulanım arasında zayıf (sırasıyla; $r = .39, .38$); ayırt edilme ile orta düzeyde ($r = .58$); özsaygı, etkililik ve anlamlılık motivasyonel ilkelerine ilişkin puanlarla ise yüksek düzeyde (sırasıyla; $r = .63, .63, .67$) anlamlı ilişkiler vardır. Yaşları, sağ politik yönelimleri ve altı kimlik motivasyonu değerleri yüksek olan katılımcıların olumlu duygulanım puanları nispeten daha yüksektir.
3. *Sergileme kimlik boyutu* puanıyla yaş ($r = .27, p < .05$) ve altı kimlik motivasyonu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler görülmüştür: Özsaygı ve süreklilik değerleri ile kimlik sergileme puanı arasında pozitif yönlü zayıf ilişkiler (sırasıyla; $r = .39, .37$); etkililik, ayırt edilme ve aidiyet değişkenlerine ilişkin puanlarla pozitif yönlü orta düzey ilişkiler (sırasıyla; $r = .53, .42, .43$); anlamlılık motivasyon değişkeni ile ise pozitif yönlü yüksek düzey ilişki ($r = .60$) görülmektedir. Dolayısıyla yaş, özsaygı, süreklilik, etkililik, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık değerleri yüksek olan katılımcıların üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsurlarını hayata geçirmesi noktasında kimlik sergileme puanı da yüksektir (ifade edilmemiş bütün değerler için, $p < .01$).

Altı motivasyon ile üç kimlik boyutu arasındaki ikili ilişkilerin pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Devam eden kısımlarda, her bir kimlik boyutunun arka planında hangi motivasyonel ilkelerin yordayıcı rolü olduğunu saptamak üzere gerçekleştirilen üç adet aşamalı/adımsal regresyon analizlerinin bulguları ayrı alt başlıklarda aktarılacaktır. Bu üç analizde, ilkin sosyo-demografik altı değişken kontrol değişkenleri olarak belirlenerek ilk model 'enter method' ile oluşturulmuştur. Sonrasında ise 'stepwise method' ile altı kimlik motivasyonu analize dahil edilmiştir.

Tablo 7. Üst-Soyutluk Düzeyi Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin ‘Korelasyon’, ‘Ortalama’ ve ‘Standart Sapma’ Değerleri ($n = 73$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Cinsiyet	-														
2. Yaş	-.08	-													
3. Algılanan Ekonomik Durum	-.10	-.01	-												
4. Eğitim Durumu	.21	-.44**	-.06	-											
5. Politik Yönelim	-.17	.17	.07	-.11	-										
6. Dini Yönelim	.08	.33**	.17	-.30**	.02	-									
7. Özsaygı	.06	.32**	.08	-.26*	-.23	.19	-								
8. Etkililik	.01	.33**	.22	-.31**	-.05	.18	.65**	-							
9. Süreklilik	.07	.29*	-.23*	-.19	-.04	.13	.25*	.32**	-						
10. Ayırt Edilme	.07	.37**	-.30**	-.19	-.14	-.02	.29*	.31**	.51**	-					
11. Aidiyet	.08	.08	.14	-.10	-.17	.22	.40**	.53**	.41**	.21 ⁺	-				
12. Anlamlılık	.003	.30**	.02	-.28*	-.21	.12	.56**	.55**	.51**	.59**	.38**	-			
13. Algılanan Merkezîyet	.14	.35**	-.11	-.28*	-.20	.09	.42**	.37**	.55**	.50**	.31**	.69**	-		
14. Olumlu Duygulanım	.07	.29*	.03	-.20	-.25*	.02	.63**	.63**	.39**	.58**	.38**	.67**	.53**	-	
15. Kimlik Sergileme	.02	.27*	.05	-.20	-.19	.08	.39**	.53**	.37**	.42**	.43**	.60**	.59**	.56**	-
Ort.	-	41.81	3.81	5.42	1.68	3.47	5.87	5.60	6.26	5.89	5.87	6.43	6.53	6.00	6.03
SS	-	1.73	.94	1.65	.76	2.08	1.50	1.57	.99	1.12	1.19	.99	.71	1.11	.99

** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. Cinsiyet değişkeninin diğer 14 değişkenle korelasyon değerleri ‘Spearman’ Korelasyon Analizleri ile sunulmuşken, diğer değişkenler arasındaki değerler ‘Pearson’ Korelasyon Analizleri bulgularıdır.

Not 2. Cinsiyet değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 8. Üst-Soyutluk Düzeyinde ‘Algılanan Merkeziyet’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 73$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
<i>Model 1:</i> $D_{zlt.} R^2 = .19, F_{(6, 66)} = 3.76, p < .01$				
Cinsiyet	.26	.17	.17	1.55
Yaş	.02	.01	.33	2.65**
Algılanan Ekonomik Durum	-.06	.08	-.08	-.75
Eğitim Durumu	-.10	.05	-.23	-1.86 ⁺
Politik Yönelim	-.23	.10	-.25	-2.29*
Dini Yönelim	-.03	.04	-.09	-.73
<i>Model 2:</i> $D_{zlt.} R^2 = .49, F_{(1, 65)} = 10.96, p < .001$				
Cinsiyet	.18	.13	.12	1.38
Yaş	.01	.01	.17	1.66
Algılanan Ekonomik Durum	-.08	.07	-.11	-1.25
Eğitim Durumu	-.04	.04	-.09	-.95
Politik Yönelim	-.08	.08	-.09	-1.00
Dini Yönelim	-.02	.03	-.06	-.59
Anlamlılık	.43	.07	.60	6.37***
<i>Model 3:</i> $D_{zlt.} R^2 = .52, F_{(1, 64)} = 10.81, p < .001$				
Cinsiyet	.17	.13	.11	1.29
Yaş	.01	.01	.14	1.46
Algılanan Ekonomik Durum	-.04	.07	-.05	-.57
Eğitim Durumu	-.04	.04	-.09	-.96
Politik Yönelim	-.10	.08	-.11	-1.21
Dini Yönelim	-.02	.03	-.07	-.78
Anlamlılık	.35	.07	.49	4.70***
Süreklilik	.16	.07	.23	2.24*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Üst-soyutlukta ‘algılanan merkeziyetin’ belirleyicileri. Tablo 8’den incelenebileceği üzere, algılanan merkeziyet bağımlı değişkeni için gerçekleştirilen analiz iki aşamada tamamlanmıştır. Aşamalı regresyon adımlarından önce sosyo-demografik nitelikli kontrol değişkenlerinin tümünün, algılanan merkeziyet puanında gözlenen varyansın %19’unu açıkladığı görülmüştür: Bunlar arasında, yaş ($\beta = .33, p < .01$) ile politik yönelim ($\beta = -.25, p < .05$) değişkenlerinin özgül katkısı anlamlıdır. Akabinde, birinci aşamada dahil olan ‘anlamlılık’ ve ikinci aşamada dahil olan ‘süreklilik’ motivasyonel ilkeleri sonucunda ise, Model 3’te açıklanan varyans %52’dir; $D_{zlt.} R^2 = .52, F_{(1, 64)} = 10.81, p < .001$. Buna göre, anlamlılık ($\beta = .49, p < .001$) ve süreklilik ($\beta = .23, p < .05$) katılımcıların benlik sınıflandırmasının üst-soyutlama düzeyinde algılanan merkeziyetin pozitif yordayıcılarıdır.

Tablo 9. Üst-Soyutluk Düzeyinde ‘Olumlu Duygulanım’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (n = 73)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: Dzlt. $R^2 = .14$, $F_{(6, 66)} = 2.95$, $p < .05$				
Cinsiyet	.26	.27	.11	.97
Yaş	.03	.01	.32	2.54*
Algılanan Ekonomik Durum	.10	.13	.08	.73
Eğitim Durumu	-.11	.09	-.16	-1.25
Politik Yönelim	-.45	.16	-.31	-2.78**
Dini Yönelim	-.08	.06	-.15	-1.25
Model 2: Dzlt. $R^2 = .43$, $F_{(1, 65)} = 8.87$, $p < .001$				
Cinsiyet	.14	.22	.06	.66
Yaş	.02	.01	.16	1.55
Algılanan Ekonomik Durum	.07	.11	.06	.62
Eğitim Durumu	-.02	.07	-.03	-.25
Politik Yönelim	-.23	.14	-.15	-1.64
Dini Yönelim	-.07	.05	-.12	-1.24
Anlamlılık	.66	.11	.59	5.94***
Model 3: Dzlt. $R^2 = .53$, $F_{(1, 64)} = 11.26$, $p < .001$				
Cinsiyet	.08	.20	.03	.38
Yaş	.01	.01	.11	1.13
Algılanan Ekonomik Durum	-.03	.10	-.02	-.28
Eğitim Durumu	.01	.07	.02	.22
Politik Yönelim	-.23	.13	-.16	-1.84
Dini Yönelim	-.06	.05	-.12	-1.35
Anlamlılık	.45	.11	.40	3.94***
Etkililik	.28	.07	.40	3.85***
Model 4: Dzlt. $R^2 = .58$, $F_{(1, 63)} = 11.92$, $p < .001$				
Cinsiyet	.05	.19	.02	.28
Yaş	.00	.01	.03	.34
Algılanan Ekonomik Durum	.07	.10	.06	.69
Eğitim Durumu	.01	.06	.02	.20
Politik Yönelim	-.21	.12	-.14	-1.73+
Dini Yönelim	-.05	.05	-.08	-.98
Anlamlılık	.28	.12	.25	2.26*
Etkililik	.27	.07	.39	3.96***
Ayrt Edilme	.29	.11	.29	2.71**
Model 5: Dzlt. $R^2 = .60$, $F_{(1, 62)} = 11.95$, $p < .001$				
Cinsiyet	.02	.18	.01	.14
Yaş	-.0002	.01	.00	-.02
Algılanan Ekonomik Durum	.09	.10	.07	.89
Eğitim Durumu	.02	.06	.02	.26
Politik Yönelim	-.14	.12	-.10	-1.17+
Dini Yönelim	-.05	.04	-.09	-1.10
Anlamlılık	.21	.12	.18	1.65
Etkililik	.19	.08	.27	2.47*
Ayrt Edilme	.32	.10	.32	3.06***
Özsaygı	.19	.08	.25	2.35*
Model 6: Dzlt. $R^2 = .59$, $F_{(1, 62)} = 12.63$, $p < .001$				
Cinsiyet	.02	.19	.01	.12
Yaş	.00	.01	-.01	-.12
Algılanan Ekonomik Durum	.11	.10	.09	1.09
Eğitim Durumu	.01	.06	.01	.09

Politik Yönelim	-1.16	.12	-.11	-1.34
Dini Yönelim	-.05	.05	-.09	-1.04
Etkililik	.21	.08	.30	2.84**
Ayırt Edilme	.41	.09	.41	4.43***
Özsaygı	.22	.08	.30	2.84**

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri 'Enter Method' ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının 'Stepwise Method' ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Üst-soyutlukta 'olumlu duygulanımın' belirleyicileri. Yordanan değişkenin üst-soyutlama düzeyinde olumlu duygulanım olduğu regresyon analizi, kontrol değişkenlerinin oluşturduğu ilk model dışında beş aşamada sonlanmıştır. Model 1'de, yaş ve politik yönelimin özgül katkılarının olduğu sosyo-demografik değişkenler, olumlu duygulanım puanındaki varyansın %14'ünü açıklamaktadır. Ardından gelen Model 2'de en güçlü yordayıcı olarak dahil olan anlamlılık kimlik motivasyonu ile sosyo-demografik değişkenlerin özgül istatistiksel anlamlılıklarının olmadığı görülmektedir (bu modelin açıkladığı varyans %43'tür). Regresyon analizinin son aşaması olan Model 6 açıklanan varyansın en fazla olduğu (%59) modeldir ve etkililik, ayırt edilme ve özsaygı değişkenlerini içermektedir. Ancak, ilk aşamada en başat özgül katkısı bulunan anlamlılık motivasyonu değişkeni Model 6'da denklem dışında kalmıştır. Model 5'ten sonra özsaygı faktörünün dahil olduğu Model 6'da açıklanan varyanstaki değişim, istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{\text{değişim}} = 2.71, p < .11$). Bu noktada ilk aşamada (Model 2) özgül/tekil katkısı en fazla olan değişkenin (anlamlılık) denklemde olduğu Model 4, aşamalar arasındaki uygun model olarak tercih sebebidir; $Dzlt R^2 = .58, F_{(1, 63)} = 11.92, p < .001$. Buna göre, açıklayıcılık güçlerinin giderek azaldığı bir hiyerarşik sırayla 'etkililik' ($\beta = .39, p < .001$), 'ayırt edilme' ($\beta = .29, p < .01$) ve 'anlamlılık' ($\beta = .25, p < .05$) katılımcıların benlik sınıflandırmasının üst-soyutlama düzeyinde olumlu duygulanımın pozitif yordayıcılarıdır (bkz., Tablo 9).

Üst-soyutlukta 'kimlik sergilemenin' belirleyicileri. Üst-soyutlama düzeyinde kimliğin sergileme boyutunun arka planında hangi motivasyonel ilkelerin etkili olduğunu saptamak üzere gerçekleştirilen bu regresyon analizinde, sosyo-demografik nitelikli kontrol değişkenlerinin kimlik sergilemedeki varyansın %7'sini açıkladığı, ancak bu modelin istatistiksel olarak marjinal düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir ($p = .09$). Tablo 10'dan incelenebileceği üzere, Model 3 dikkate alındığında görülmektedir ki, anlamlılık ($\beta = .40, p < .001$) ve etkililik ($\beta = .29, p < .05$) katılımcıların benlik sınıflandırmasının

üst-soyutlama düzeyinde kimlik sergilemenin pozitif yordayıcılarıdır; $Dzlt. R^2 = .36, F_{(1, 64)} = 6.15, p < .001$.

Tablo 10. Üst-Soyutluk Düzeyinde ‘Kimlik Sergileme’ Kimlik Boyutuna Dair Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 73$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: $Dzlt. R^2 = .07, F_{(6, 66)} = 1.92, p = .09$				
Cinsiyet	.07	.25	.03	.29
Yaş	.03	.01	.28	2.11*
Algılanan Ekonomik Durum	.08	.12	.08	.65
Eğitim Durumu	-.08	.08	-.13	-.98
Politik Yönelim	-.33	.15	-.25	-2.17*
Dini Yönelim	-.03	.06	-.07	-.53
Model 2: $Dzlt. R^2 = .32, F_{(1, 65)} = 5.74, p < .001$				
Cinsiyet	-.02	.21	-.01	-.10
Yaş	.01	.01	.13	1.14
Algılanan Ekonomik Durum	.06	.11	.05	.53
Eğitim Durumu	-.005	.07	-.01	-.07
Politik Yönelim	-.14	.14	-.11	-1.04
Dini Yönelim	-.02	.05	-.04	-.36
Anlamlılık	.54	.11	.54	4.95***
Model 3: $Dzlt. R^2 = .36, F_{(1, 64)} = 6.15, p < .001$				
Cinsiyet	-.07	.21	-.03	-.32
Yaş	.01	.01	.09	.82
Algılanan Ekonomik Durum	-.01	.11	-.01	-.07
Eğitim Durumu	.02	.07	.03	.24
Politik Yönelim	-.14	.13	-.11	-1.11
Dini Yönelim	-.02	.05	-.04	-.37
Anlamlılık	.40	.12	.40	3.37***
Etkililik	.19	.08	.29	2.44*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

5.2.2.2. Sosyal Düzey Benlik Sınıflandırması: Grup Kimliği Kullanımı

Sosyal düzey benlik sınıflandırmasında 142 katılımcının 126’sı tarafından beyan edilmiş olan kimlik unsurlarına ilişkin ölçümlere göre, kimlik boyutları, sosyo-demografik değişkenler ve kimlik motivasyonları puanları için ortalama ve standart sapma değerleri ile söz konusu değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 11’de sunulmaktadır. Sosyal benlik sınıflandırması düzeyinde üç kimlik boyutu çerçevesinde korelasyon analizi sonuçları aşağıda maddelenerek ifade edilmiştir:

1. *Algılanan merkezîyet kimlik boyutu* puanıyla yaş, dini yönelim ve altı kimlik motivasyonu için değerler arasında istatistiksel anlamlılık taşıyan ilişkiler bulunmaktadır: Yaş ve dini yönelim ile algılanan merkezîyet arasında pozitif yönlü zayıf

düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .25$ ve $.27$); etkililik, süreklilik, ayırt edilme ve aidiyet değişkenleri ile pozitif yönlü orta düzey ilişkiler (sırasıyla; $r = .47, .50, .48$ ve $.46$); özsaygı ve anlamlılık değişkenleri ile ise yüksek düzey ilişkiler (sırasıyla; $r = .62$ ve $.68$) söz konusudur. Katılımcıların yaşları, muhafazakârlıkları ve altı kimlik motivasyonu değerleri arttıkça sosyal benlik sınıflandırması çerçevesinde kimlik unsurlarına ilişkin merkezîyet algıları da artmaktadır.

2. *Olumlu duygulanım kimlik boyutu* puanıyla cinsiyet, eğitim durumu, politik yönelim, dini yönelim ve altı kimlik motivasyonu için değerler arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler söz konusudur: Eğitim durumu ile olumlu duygulanım arasında çok zayıf düzeyde negatif yönlü bir ilişki ($r = -.18, p < .05$); cinsiyet, politik yönelim ve dini yönelim ile zayıf düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .25, -.22$ ve $.24$); süreklilik, ayırt edilme ve aidiyet ile olumlu duygulanım arasında orta düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .49, .46$ ve $.46$); özsaygı, etkililik ve anlamlılık ile ise, yüksek düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .65, .60$ ve $.79$) görülmüştür. Buna göre eğitim durumu düştükçe, erkeklere kıyasla kadınlar arasında, sol politik angajmanları, muhafazakârlıkları ile altı kimlik motivasyonları için puanlar arttıkça sosyal referans çerçevesindeki olumlu duygulanım değerlerinin de nispeten arttığı görülmektedir.
3. *Sergileme kimlik boyutu* puanıyla eğitim durumu, dini yönelim ve altı kimlik motivasyonu için değerler arasındaki ikili ilişkiler istatistiksel açıdan anlamlı görülmektedir: Eğitim düzeyi, dini yönelim ve süreklilik değişkenlerinin kimlik sergileme puanıyla ilişkileri zayıf düzeydedir (sırasıyla; $r = -.22, p < .05$; $r = .24$ ve $.31$). Özsaygı, etkililik, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık değişkenleri ile kimlik sergileme değeri arasında ise pozitif yönde orta düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .43, .43, .46, .54$ ve $.56$) saptanmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların kimlik sergileme puanları nispeten daha düşükken, muhafazakârlıkları ve altı kimlik motivasyonlarına ilişkin değerleri arttıkça katılımcıların kimlik sergileme puanları da artmaktadır (belirtilmemiş olan tüm korelasyon değerleri için, $p < .01$).

Tablo 11. Sosyal Düzey Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin ‘Korelasyon’, ‘Ortalama’ ve ‘Standart Sapma’ Değerleri ($n = 126$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Cinsiyet	-														
2. Yaş	-.23**	-													
3. Algılanan Ekonomik Durum	.03	-.17	-												
4. Eğitim Durumu	.20*	-.40**	.08	-											
5. Politik Yönelim	-.14	.04	-.05	-.06	-										
6. Dini Yönelim	-.07	.24**	.00	-.32**	.12	-									
7. Özsaygı	.11	.23*	.05	-.26**	-.08	.24**	-								
8. Etkililik	.09	.23*	.13	-.17	-.11	.26**	.61**	-							
9. Süreklilik	.17	.20*	-.01	-.21*	-.05	.22*	.51**	.36**	-						
10. Ayırt Edilme	.02	.17	-.21*	-.14	-.10	.26**	.29**	.25**	.23**	-					
11. Aidiyet	.02	.22*	.13	-.24**	-.12	.10	.42**	.37**	.29**	.26**	-				
12. Anlamlılık	.12	.28**	-.02	-.21*	-.18*	.24**	.67**	.60**	.55**	.45**	.41**	-			
13. Algılanan Merkezilik	.11	.25**	-.04	-.17	-.09	.27**	.62**	.47**	.50**	.48**	.46**	.68**	-		
14. Olumlu Duygulanım	.25**	.15	.00	-.18*	-.22*	.24**	.65**	.60**	.49**	.46**	.46**	.79**	.62**	-	
15. Kimlik Sergileme	.04	.15	-.08	-.22*	-.16	.24**	.43**	.43**	.31**	.46**	.54**	.56**	.62**	.58**	-
Ort.	-	38.36	3.90	5.44	1.70	3.30	5.79	5.32	6.01	5.44	5.72	5.70	6.06	5.67	5.56
SS	-	12.02	.87	1.67	.79	1.98	1.16	1.32	1.01	1.24	1.13	1.31	.96	1.13	1.09

** $p < .01$ * $p < .05$

Not 1. Cinsiyet değişkeninin diğer 14 değişkenle korelasyon değerleri ‘Spearman’ Korelasyon Analizleri ile sunulmuşken, diğer değişkenler arasındaki değerler ‘Pearson’ Korelasyon Analizleri bulgularıdır.

Not 2. Cinsiyet değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 12. Sosyal Düzeyde ‘Algılanan Merkezîyet’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 126$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: $Dzlt$ $R^2 = .13$, $F_{(6, 119)} = 4.01$, $p < .01$				
Cinsiyet	.42	.17	.22	2.48*
Yaş	.02	.01	.23	2.39*
Algılanan Ekonomik Durum	-.002	.09	-.002	-.03
Eğitim Durumu	-.03	.05	-.06	-.63
Politik Yönelim	-.12	.10	-.10	-1.19
Dini Yönelim	.11	.04	.22	2.47*
Model 2: $Dzlt$ $R^2 = .46$, $F_{(1, 118)} = 15.89$, $p < .001$				
Cinsiyet	.17	.14	.09	1.22
Yaş	.01	.01	.07	.85
Algılanan Ekonomik Durum	-.02	.07	-.01	-.22
Eğitim Durumu	.003	.04	.01	.07
Politik Yönelim	.02	.08	.02	.25
Dini Yönelim	.05	.04	.11	1.47
Anlamlılık	.46	.05	.63	8.52***
Model 3: $Dzlt$ $R^2 = .50$, $F_{(1, 117)} = 16.33$, $p < .001$				
Cinsiyet	.12	.13	.06	.95
Yaş	.005	.01	.06	.82
Algılanan Ekonomik Durum	-.04	.07	-.04	-.55
Eğitim Durumu	.02	.04	.04	.56
Politik Yönelim	.01	.08	.01	.11
Dini Yönelim	.04	.03	.09	1.32
Anlamlılık	.33	.07	.45	5.02***
Özsaygı	.24	.07	.29	3.24***
Model 4: $Dzlt$ $R^2 = .53$, $F_{(1, 116)} = 16.50$, $p < .001$				
Cinsiyet	.14	.13	.07	1.08
Yaş	.01	.01	.07	.91
Algılanan Ekonomik Durum	.01	.07	.01	.13
Eğitim Durumu	.02	.04	.04	.52
Politik Yönelim	.03	.08	.02	.33
Dini Yönelim	.03	.03	.05	.76
Anlamlılık	.26	.07	.36	3.93***
Özsaygı	.24	.07	.29	3.38***
Ayırt Edilme	.17	.06	.22	3.00***
Model 5: $Dzlt$ $R^2 = .55$, $F_{(1, 115)} = 15.97$, $p < .001$				
Cinsiyet	.14	.12	.07	1.14
Yaş	.004	.01	.05	.70
Algılanan Ekonomik Durum	-.02	.07	-.02	-.32
Eğitim Durumu	.03	.04	.06	.83
Politik Yönelim	.04	.08	.03	.47
Dini Yönelim	.03	.03	.07	1.00
Anlamlılık	.25	.07	.33	3.68***
Özsaygı	.21	.07	.25	2.93***
Ayırt Edilme	.15	.06	.19	2.71**
Aidiyet	.14	.06	.17	2.34*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Sosyal düzeyde ‘algılanan merkezîyetin’ belirleyicileri. Katılımcıların grup kimliği kullarımlarına dayalı sosyal düzey benlik sınıflandırmasında algılanan merkezîyeti irdelemek için gerçekleştirilen regresyon analizinde, kontrol değişkenlerinden oluşan Model 1’e göre açıklanan varyans %13’tür, ancak varyansı açıklamada özgül/tekel katkısı olan cinsiyet, yaş ve eğitim durumu değişkenlerinin devam eden aşamalarda anlamlı katkıları olmadığı saptanmıştır. Kimlik motivasyonları için regresyon aşamaları 5 adımda tamamlanmıştır. Açıklayıcılık güçlerine göre bir hiyerarşik sırayla, ‘anlamlılık’ ($\beta = .33$, $p < .001$), ‘özsayı’ ($\beta = .25$, $p < .01$), ‘ayırt edilme’ ($\beta = .19$, $p < .05$) ve ‘aidiyet’ ($\beta = .17$, $p < .01$), katılımcıların benlik sınıflandırmasının sosyal düzeyinde algılanan merkezîyetin pozitif yordayıcılarıdır (bkz., Tablo 12). Buna göre, Model 5, algılanan merkezîyet değişkeninde gözlenen toplam varyansın %55’i açıklamaktadır; $Dzlt. R^2 = .55$, $F_{(1, 115)} = 15.97$, $p < .001$.

Sosyal düzeyde ‘olumlu duygulanımın’ belirleyicileri. Sosyo-demografik nitelikli değişkenlerden cinsiyet, politik yönelim ve dini yönelim faktörlerinin tekel katkılarının olduğu ve sosyo-demografik değişkenlerin bir bütün olarak olumlu duygulanım değişkeninde gözlenen varyansın %19’unu açıkladığı Model 1’de görülmektedir. İlerleyen regresyon aşamalarında yalnızca cinsiyet değişkeninin anlamlı tekel katkısı söz konusudur. Alevi katılımcılar arasında kadın olmanın nispeten sosyal düzey benlik sınıflandırmasında olumlu duygulanımı beraberinde getirdiği görülmektedir. Sosyal düzeyde, anlamlılık kimlik motivasyonu puanının en başat açıklayıcı faktör olduğu bulgulanmıştır: Model 2’de regresyon denklemine dahil olmasıyla açıklanan varyans %64’e ulaşmıştır. Aşamalı regresyon analizinin son adımında (bkz., Model 4: $Dzlt. R^2 = .68$, $F_{(1, 116)} = 30.16$, $p < .001$), anlamlılık ($\beta = .60$, $p < .001$), aidiyet ($\beta = .15$, $p < .05$), etkililik ($\beta = .17$, $p < .05$) ve cinsiyet ($\beta = .14$, $p < .05$) değişkenlerinin katılımcıların grup kimliği repertuvarına dayalı sosyal düzey benlik sınıflandırmasında pozitif yordayıcılar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (bkz., Tablo 13).

Sosyal düzeyde ‘kimlik sergilemenin’ belirleyicileri. Sosyal düzey benlik sınıflandırmasında, kimliğin sergileme boyutunun arka planında hangi motivasyonların olduğunu irdelemek üzere gerçekleştirilen regresyon analizinde görülmektedir ki, aşamalı/adımsal regresyon analizinin son basamağına kadar varyansı açıklamada politik yönelim, dini yönelim ve algılanan ekonomik durum puanlarının istatistiksel olarak anlamlı

tekil açıklayıcılıkları bulunmaktadır. Sosyo-demografik değişkenler Model 1’de görüleceği üzere, bir bütün olarak varyansın %9’unu açıklamaktadır. Birinci aşamada dahil olmuş olan ‘aidiyet’ ($\beta = .37, p < .001$), ikinci aşamada dahil olmuş olan ‘anlamlılık’ ($\beta = .32, p < .001$) ve son aşamada dahil olan ‘ayırt edilme’ ($\beta = .19, p < .05$) motivasyonel ilkeleri sonucunda ise, Model 4’te açıklanan varyans %46’dır; $Dzlt. R^2 = .46, F_{(1, 116)} = 12.62, p < .001$ (bkz., Tablo 14).

Tablo 13. Sosyal Düzeyde ‘Olumlu Duygulanım’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 126$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: $Dzlt. R^2 = .19, F_{(6, 119)} = 5.52, p < .001$				
Cinsiyet	.68	.19	.30	3.55***
Yaş	.01	.01	.12	1.30
Algılanan Ekonomik Durum	.02	.11	.01	.14
Eğitim Durumu	-.09	.06	-.13	-1.41
Politik Yönelim	-.31	.12	-.22	-2.65**
Dini Yönelim	.12	.05	.22	2.48*
Model 2: $Dzlt. R^2 = .64, F_{(1, 118)} = 32.85, p < .001$				
Cinsiyet	.33	.13	.15	2.56*
Yaş	-.01	.01	-.07	-1.13
Algılanan Ekonomik Durum	-.004	.07	-.003	-.06
Eğitim Durumu	-.04	.04	-.05	-.86
Politik Yönelim	-.11	.08	-.08	-1.41
Dini Yönelim	.05	.03	.08	1.35
Anlamlılık	.64	.05	.74	12.42***
Model 3: $Dzlt. R^2 = .66, F_{(1, 117)} = 31.64, p < .001$				
Cinsiyet	.34	.13	.15	2.66**
Yaş	-.01	.01	-.09	-1.43
Algılanan Ekonomik Durum	-.04	.07	-.03	-.60
Eğitim Durumu	-.02	.04	-.03	-.44
Politik Yönelim	-.10	.08	-.07	-1.28
Dini Yönelim	.05	.03	.09	1.56
Anlamlılık	.59	.05	.68	11.00***
Aidiyet	.17	.06	.17	2.92***
Model 4: $Dzlt. R^2 = .68, F_{(1, 116)} = 30.16, p < .001$				
Cinsiyet	.31	.12	.14	2.52*
Yaş	-.01	.01	-.10	-1.65
Algılanan Ekonomik Durum	-.07	.07	-.05	-1.01
Eğitim Durumu	-.02	.04	-.03	-.46
Politik Yönelim	-.10	.08	-.07	-1.28
Dini Yönelim	.04	.03	.07	1.21
Anlamlılık	.51	.06	.60	8.65***
Aidiyet	.15	.06	.15	2.61*
Etkililik	.15	.06	.17	2.55*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 14. Sosyal Düzeyde ‘Kimlik Sergileme’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (n = 126)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: $Dzlt. R^2 = .09, F_{(6, 119)} = 2.96, p = .01$				
Cinsiyet	.18	.19	.08	.93
Yaş	.01	.01	.06	.59
Algılanan Ekonomik Durum	-.08	.11	-.07	-.75
Eğitim Durumu	-.10	.06	-.16	-1.62
Politik Yönelim	-.25	.12	-.18	-2.12*
Dini Yönelim	.11	.05	.20	2.21*
Model 2: $Dzlt. R^2 = .33, F_{(1, 118)} = 9.78, p < .001$				
Cinsiyet	.10	.17	.05	.61
Yaş	.00	.01	-.04	-.49
Algılanan Ekonomik Durum	-.20	.09	-.16	-2.06*
Eğitim Durumu	-.04	.06	-.06	-.68
Politik Yönelim	-.17	.10	-.12	-1.63
Dini Yönelim	.11	.04	.20	2.51*
Aidiyet	.50	.08	.52	6.65***
Model 3: $Dzlt. R^2 = .43, F_{(1, 117)} = 12.97, p < .001$				
Cinsiyet	-.05	.16	-.02	-.33
Yaş	-.01	.01	-.11	-1.46
Algılanan Ekonomik Durum	-.18	.09	-.14	-2.03*
Eğitim Durumu	-.03	.05	-.04	-.54
Politik Yönelim	-.09	.10	-.07	-.93
Dini Yönelim	.07	.04	.13	1.74
Aidiyet	.38	.07	.39	5.14***
Anlamlılık	.32	.07	.38	4.77***
Model 4: $Dzlt. R^2 = .46, F_{(1, 116)} = 12.62, p < .001$				
Cinsiyet	-.04	.15	-.02	-.25
Yaş	-.01	.01	-.11	-1.41
Algılanan Ekonomik Durum	-.12	.09	-.10	-1.41
Eğitim Durumu	-.03	.05	-.05	-.65
Politik Yönelim	-.07	.09	-.05	-.79
Dini Yönelim	.05	.04	.09	1.27
Aidiyet	.36	.07	.37	4.88***
Anlamlılık	.26	.07	.32	3.77***
Ayrt Edilme	.16	.07	.19	2.38*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

5.2.2.3. Kişiler Arası Düzey Benlik Sınıflandırması: Kişisel ve/ya İlişkisel Kimlik Kullanımı

Kişiler arası benlik sınıflandırması düzeyinde 142 katılımcının 139’u tarafından üretilmiş olan kimlik unsurlarına ilişkin ölçümlere göre, kimlik boyutları, sosyo-demografik değişkenler ve kimlik motivasyonları puanları için ortalama ve standart sapma de-

ğerleri ile söz konusu değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 15’te sunulmaktadır. Bu sınıflandırma düzeyinde üç kimlik boyutu çerçevesinde korelasyon analizi sonuçları aşağıda açıklanmaktadır:

1. *Algılanan merkezîyet kimlik boyutu* puanıyla yaş, eğitim durumu ve altı motivasyonel ilke arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler görülmektedir: Yaş ve eğitim durumu ile algılanan merkezîyet arasında zayıf düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .37$ ve $-.35$); etkililik ve ayırt edilme puanları ile orta düzeyde pozitif ilişkiler (sırasıyla; $r = .58$ ve $.49$); özsaygı, süreklilik, aidiyet ve anlamlılık motivasyonları değerleriyle ise pozitif yönde yüksek düzeyde ikili ilişki (sırasıyla; $r = .60$, $.68$, $.62$ ve $.67$) saptanmıştır. Daha çok yaş almış, eğitim düzeyi yüksek olmayan ve altı kimlik motivasyon değişkenlerine ilişkin puanları yüksek olan katılımcıların kişisel ve ilişkisel kimlik unsurlarına ilişkin merkezîyet algıları nispeten daha yüksektir.
2. *Olumlu duygulanım kimlik boyutu* puanıyla yaş, eğitim durumu ve altı motivasyonel ilke arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler görülmektedir: Yaş ve eğitim durumu ile olumlu duygulanım arasında zayıf düzeyde ilişkiler (sırasıyla; $r = .33$ ve $-.31$); süreklilik ve ayırt edilme puanları ile orta düzeyde pozitif yönlü ilişkiler (sırasıyla; $r = .58$ ve $.43$); özsaygı, etkililik ve aidiyet puanları ile pozitif yönde yüksek düzeyde ilişki (sırasıyla; $r = .79$, $.75$, ve $.63$); anlamlılık puanıyla ise çok yüksek düzeyde pozitif ilişki ($r = .83$) bulunmuştur. Algılanan merkezîyet kimlik boyutuna benzer şekilde, daha çok yaş almış, eğitim düzeyi yüksek olmayan ve altı kimlik motivasyon değişkenlerine ilişkin puanları yüksek olan katılımcıların olumlu duygulanım puanları nispeten daha yüksektir.
3. *Sergileme kimlik boyutu* puanıyla yaş değişkeni ve altı motivasyonel ilkenin ilişkileri istatistiksel olarak anlamlıdır: Yaş ile kimlik sergileme ve ayırt edilme ile kimlik sergileme puanları arasında zayıf ilişkiler (sırasıyla; $r = .22$ ve $.39$) görülürken; özsaygı, etkililik, süreklilik, aidiyet ve anlamlılık ile kimlik sergileme arasındaki ilişkiler orta düzeyde (sırasıyla; $r = .50$, $.51$, $.45$, $.55$ ve $.48$) anlamlıdır (tümü için $p < .01$). Katılımcıların yaşları ve ayırt edilme, özsaygı, etkililik, süreklilik, aidiyet, anlamlılık olmak üzere altı kimlik motivasyonu için puanları arttıkça, kimliklerini sergilemelerine ilişkin puanlarının da arttığı gözlenmiştir.

Tablo 15. Kişiler Arası Düzey Benlik Sınıflandırmasında Kimlik Motivasyonları ve Boyutları Değişkenleri İçin ‘Korelasyon’, ‘Ortalama’ ve ‘Standart Sapma’ Değerleri ($n = 139$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Cinsiyet	-														
2. Yaş	-.26**	-													
3. Algılanan Ekonomik Durum	-.06	-.11	-												
4. Eğitim Durumu	.20*	-.42**	.11	-											
5. Politik Yönelim	-.16	.04	.00	-.08	-										
6. Dini Yönelim	-.03	.26**	-.04	-.31**	.15	-									
7. Özsaygı	-.12	.35**	-.12	-.32**	-.04	.20*	-								
8. Etkililik	-.04	.26**	-.07	-.21*	-.04	.14	.81**	-							
9. Süreklilik	-.05	.32**	-.07	-.23**	-.11	.08	.61**	.63**	-						
10. Ayırt Edilme	-.07	.29**	-.07	-.28**	.01	.03	.43**	.47**	.47**	-					
11. Aidiyet	-.11	.32**	.07	-.26**	-.09	.13	.57**	.58**	.56**	.29**	-				
12. Anlamlılık	-.13	.41**	-.11	-.33**	-.03	.19*	.73**	.70**	.60**	.53**	.55**	-			
13. Algılanan Merkezîyet	.03	.37**	-.08	-.35**	-.11	.12	.60**	.58**	.68**	.49**	.62**	.67**	-		
14. Olumlu Duygulanım	-.09	.33**	-.04	-.31**	-.04	.17	.79**	.75**	.58**	.43**	.63**	.83**	.64**	-	
15. Kimlik Sergileme	.00	.22**	-.02	-.14	-.12	.07	.50**	.51**	.45**	.39**	.55**	.48**	.65**	.55**	-
Ort.	-	37.83	3.96	5.45	1.67	3.22	5.58	5.44	5.93	5.30	5.49	5.64	6.06	5.51	5.64
SS	-	12.22	.82	1.63	.77	1.97	1.16	1.10	.96	1.11	1.22	1.12	.77	1.07	.92

** $p < .01$ * $p < .05$

Not 1. Cinsiyet değişkeninin diğer 14 değişkenle korelasyon değerleri ‘Spearman’ Korelasyon Analizleri ile sunulmuşken, diğer değişkenler arasındaki değerler ‘Pearson’ Korelasyon Analizleri bulgularıdır.

Not 2. Cinsiyet değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 16. Kişiler Arası Düzeyde ‘Algılanan Merkezîyet’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları (n = 139)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
<i>Model 1:</i> $D_{zlt.} R^2 = .18, F_{(6, 132)} = 6.18, p < .001$				
Cinsiyet	.23	.13	.15	1.81 ⁺
Yaş	.02	.01	.30	3.41 ^{**}
Algılanan Ekonomik Durum	-.01	.07	-.01	-.11
Eğitim Durumu	-.13	.04	-.27	-3.03 ^{**}
Politik Yönelim	-.12	.08	-.12	-1.49
Dini Yönelim	-.01	.03	-.01	-.16
<i>Model 2:</i> $D_{zlt.} R^2 = .50, F_{(1, 131)} = 20.49, p < .001$				
Cinsiyet	.19	.10	.13	1.96 ⁺
Yaş	.01	.00	.13	1.85 ⁺
Algılanan Ekonomik Durum	.01	.06	.01	.09
Eğitim Durumu	-.09	.03	-.19	-2.74 [*]
Politik Yönelim	-.04	.06	-.04	-.72
Dini Yönelim	.00	.03	.003	-.04
Süreklilik	.48	.05	.59	9.12 ^{***}
<i>Model 3:</i> $D_{zlt.} R^2 = .58, F_{(1, 130)} = 24.81, p < .001$				
Cinsiyet	.22	.09	.14	2.47 [*]
Yaş	.00	.00	.07	1.04
Algılanan Ekonomik Durum	.02	.05	.02	.41 [*]
Eğitim Durumu	-.07	.03	-.15	-2.30
Politik Yönelim	-.04	.06	-.04	-.76
Dini Yönelim	-.01	.02	-.03	-.50
Süreklilik	.32	.06	.39	5.61 ^{***}
Anlamlılık	.26	.05	.38	5.18 ^{***}
<i>Model 4:</i> $D_{zlt.} R^2 = .61, F_{(1, 129)} = 25.44, p < .001$				
Cinsiyet	.22	.09	.14	2.58 [*]
Yaş	.00	.00	.05	.77
Algılanan Ekonomik Durum	-.01	.05	-.01	-.25
Eğitim Durumu	-.06	.03	-.13	-2.15 [*]
Politik Yönelim	-.03	.05	-.03	-.56
Dini Yönelim	-.01	.02	-.04	-.63
Süreklilik	.25	.06	.31	4.30 ^{***}
Anlamlılık	.21	.05	.31	4.22 ^{***}
Aidiyet	.16	.04	.25	3.56 ^{***}

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Kişiler arası düzeyde ‘algılanan merkezîyetin’ belirleyicileri. Katılımcıların kişisel ve ilişkisel kimlik unsurları bağlamında kişiler arası düzeyde kendilerini sınıflandırmalarına ilişkin merkezîyet algılarının arka planında hangi motivasyonel ilkelerin olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre, açıklanan varyans %61’dir; $D_{zlt.} R^2 = .61, F_{(1, 129)} = 25.44, p < .001$ (bkz., Model 4). Model 1’de sosyo-demografik faktörlerin bir bütün olarak algılanan merkezîyet puanında gözlenen varyansın %18’ini açıkladığı tespit edilmiştir. Regresyon aşamalarının son modeli olan

Model 4 odağa alındığında (bkz., Tablo 16) tekil katkıları en yüksek iki kimlik motivasyonu anlamlılık ($\beta = .31, p < .001$) ve sürekliliktir ($\beta = .31, p < .001$); yanı sıra aidiyet ($\beta = .25, p < .001$), cinsiyet ($\beta = .14, p < .05$) ve eğitim durumu ($\beta = -.13, p < .05$) değişkenleri de regresyon denkleminde istatistiksel anlamlılık gösteren değişkenlerdir. Buna göre, kişiler arası düzey benlik sınıflandırmasında algılanan merkezizyet için anlamlılık, süreklilik ve aidiyet motivasyonel ilkeleri pozitif yönlü yordayıcılar; cinsiyet pozitif, eğitim durumu ise negatif yönlü sosyo-demografik yordayıcılardır.

Tablo 17. Kişiler Arası Düzeyde ‘Olumlu Duygulanım’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 139$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: Dzlt. $R^2 = .12, F_{(6, 132)} = 3.98, p < .01$				
Cinsiyet	-.02	.18	-.01	-.10
Yaş	.02	.01	.24	2.63*
Algılanan Ekonomik Durum	.01	.11	.01	.13
Eğitim Durumu	-.13	.06	-.20	-2.15*
Politik Yönelim	-.11	.11	-.08	-.95
Dini Yönelim	.03	.05	.05	.63
Model 2: Dzlt. $R^2 = .67, F_{(1, 131)} = 41.43, p < .001$				
Cinsiyet	.04	.11	.02	.35
Yaş	.00	.01	-.02	-.28
Algılanan Ekonomik Durum	.08	.06	.06	1.17
Eğitim Durumu	-.03	.04	-.05	-.87
Politik Yönelim	-.03	.07	-.02	-.45
Dini Yönelim	.00	.03	.003	.06
Anlamlılık	.78	.05	.82	15.02***
Model 3: Dzlt. $R^2 = .75, F_{(1, 130)} = 52.39, p < .001$				
Cinsiyet	.03	.10	.01	.29
Yaş	.00	.00	-.03	-.54
Algılanan Ekonomik Durum	.09	.06	.07	1.63
Eğitim Durumu	-.01	.03	-.02	-.43
Politik Yönelim	-.01	.06	-.01	-.25
Dini Yönelim	-.01	.02	-.01	-.27
Anlamlılık	.52	.06	.55	8.50***
Özsaygı	.37	.06	.40	6.39***
Model 4: Dzlt. $R^2 = .76, F_{(1, 129)} = 50.31, p < .001$				
Cinsiyet	.02	.09	.01	.24
Yaş	.00	.00	-.04	-.89
Algılanan Ekonomik Durum	.06	.06	.04	1.04
Eğitim Durumu	-.01	.03	-.01	-.30
Politik Yönelim	.00	.06	.00	.01
Dini Yönelim	-.01	.02	-.01	-.25
Anlamlılık	.48	.06	.51	7.99***
Özsaygı	.32	.06	.34	5.35***
Aidiyet	.14	.05	.16	2.96***

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 18. Kişiler Arası Düzeyde ‘Kimlik Sergileme’ Kimlik Boyutu Puanını Yordamada Aşamalı/Adımsal Regresyon Analizi Sonuçları ($n = 139$)

Model ve Yordayıcılar	B	SH	β	t
Model 1: $Dzlt. R^2 = .03, F_{(6, 132)} = 1.77, p = .11$				
Cinsiyet	.11	.16	.06	.70
Yaş	.02	.01	.21	2.23*
Algılanan Ekonomik Durum	.02	.10	.02	.24
Eğitim Durumu	-.04	.05	-.08	-.79
Politik Yönelim	-.15	.10	-.13	-1.47
Dini Yönelim	.00	.04	.01	.11
Model 2: $Dzlt. R^2 = .29, F_{(1, 131)} = 8.85, p < .001$				
Cinsiyet	.11	.14	.06	.78
Yaş	.01	.01	.07	.81
Algılanan Ekonomik Durum	-.05	.08	-.05	-.62
Eğitim Durumu	.01	.05	.01	.11
Politik Yönelim	-.08	.09	-.06	-.87
Dini Yönelim	.00	.04	-.01	-.11
Aidiyet	.41	.06	.54	6.89***
Model 3: $Dzlt. R^2 = .34, F_{(1, 130)} = 9.85, p < .001$				
Cinsiyet	.10	.14	.06	.76
Yaş	.00	.01	.02	.28
Algılanan Ekonomik Durum	-.04	.08	-.03	-.48
Eğitim Durumu	.03	.05	.06	.69
Politik Yönelim	-.08	.09	-.07	-.98
Dini Yönelim	.01	.04	.02	.23
Aidiyet	.37	.06	.49	6.34***
Ayrıt Edilme	.22	.06	.26	3.43***
Model 4: $Dzlt. R^2 = .36, F_{(1, 129)} = 9.54, p < .001$				
Cinsiyet	.09	.13	.05	.66
Yaş	.00	.01	.02	.30
Algılanan Ekonomik Durum	-.02	.08	-.02	-.26
Eğitim Durumu	.03	.05	.05	.62
Politik Yönelim	-.08	.08	-.07	-.99
Dini Yönelim	.00	.03	.00	.04
Aidiyet	.29	.07	.39	4.39***
Ayrıt Edilme	.16	.07	.19	2.40*
Etkililik	.17	.08	.20	2.18*

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. İlk modelde, kontrol değişkenleri ‘Enter Method’ ile analize dahil olmuştur. Diğer modeller kimlik motivasyonlarının ‘Stepwise Method’ ile denkleme girdiği regresyon aşamaları/adımlarıdır.

Not 2. Cinsiyet kontrol değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Kişiler arası düzeyde ‘olumlu duygulanımın’ belirleyicileri. Kişiler arası kimliğin olumlu duygulanım boyutunun arka planında hangi kimlik motivasyonlarının olduğunu irdelemek üzere gerçekleştirilen aşamalı/adımsal regresyon analizine göre, anlamlılık ($\beta = .51, p < .001$), özsayı ($\beta = .34, p < .001$) ve aidiyet ($\beta = .16, p < .001$) özgül/tekil katkılarının olduğu Model 4 bu analizin sonucuna karşılık gelmektedir; $Dzlt. R^2 = .76, F_{(1, 129)} = 50.31, p < .001$ (bkz., Tablo 17). Sosyo-demografik değişkenlerden yaş ve eğitim

durumu değişkenlerinin özgül katkılarının bulunduğunu ve bir bütün olarak sosyo-demografik değişkenlerin varyansın %12'sini açıkladığı Model 1 ile ilgili sonuçlarda görülmektedir. Regresyon analizinin ilerleyen aşamalarında ilgili sosyo-demografik değişkenlerin özgül açıklayıcılık güçlerinin ortadan kalktığı bulgulanmıştır.

Kişiler arası düzeyde 'kimlik sergilemenin' belirleyicileri. Kimliğin davranışsal boyutunda yordayıcılık güçleri olan motivasyonel ilkelerin hangisi olduğu regresyon analizinde incelenmiştir. İlk aşamada aidiyet, ikinci aşamada ayırt edilme ve son aşamada etkililik motivasyon değerleri regresyon denkleminde özgül yordayıcılık güçleriyle yer almıştır ve kimlik sergileme değişkeninde gözlenen varyansın %36'sı açıklanmıştır (bkz., Model 4, Tablo 18); $Dzlt. R^2 = .36, F_{(1, 129)} = 9.54, p < .001$. Sosyo-demografik değişkenlerin ise, bir bütün olarak varyansı ne kadar açıkladığını tespit etmek üzere sınavın ilk model istatistiksel olarak anlamsızdır ($p = .11$).

Tablo 19. Kimliğin Farklı Soyutluk Düzeyleri ve Farklı Boyutlarındaki Motivasyonlar: Üç Farklı Soyutluk Düzeyinde 'Kimlik Boyutlarının' Yordayıcıları Olarak 'Motivasyonel İlkeler'

Benlik Sınıflandırma Düzeyleri	Kimlik Boyutları	Kimlik Motivasyonları					
		Özsaygı	Etkililik	Süreklilik	Ayırt Edilme	Aidiyet	Anlamlılık
Üst-Soyutlama Düzeyi	Algılanan Merkeziyet			✓			✓
	Olumlu Duygulanım		✓		✓		✓
	Kimlik Sergileme		✓				✓
Sosyal Düzey	Algılanan Merkeziyet	✓			✓	✓	✓
	Olumlu Duygulanım		✓			✓	✓
	Kimlik Sergileme				✓	✓	✓
Kişiler Arası Düzey	Algılanan Merkeziyet			✓		✓	✓
	Olumlu Duygulanım	✓				✓	✓
	Kimlik Sergileme		✓		✓	✓	

Bu bölüm başlığı altındaki algılanan merkeziyet, olumlu duygulanım ve kimlik sergileme özelinde bilgiler aktarıldığı üzere, üç sınıflandırma düzeyinde de kimliğin üç

boyutu ile altı kimlik motivasyonunun ilişkileri pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre, Hipotez-2 doğrulanmıştır. Yani, motivasyonel ilkelere ilişkin puanları yüksek olan katılımcıların, (kimliklerine verdikleri öneme gönderen düşünce boyutu olarak) algılanan merkezîyet, (atfedilen mutluluk açısından) olumlu duygulanım ve (hayata geçirilmesi noktasında) kimlik sergileme puanları nispeten daha yüksektir.

Özet sonuçları Tablo 19'dan incelenebileceği üzere, altı sosyo-demografik değişkenin kontrolünde gerçekleştirilen dokuz ayrı regresyon analizlerinin sonuçlarına göre, benlik sınıflandırmanın üç ayrı düzeyinde kimliğin boyutlarında gözlenen varyansı açıklamada motivasyonel ilkeler birbirinden farklı özgül katkılar göstermektedir. Bu bağlamda, kapsam itibarıyla geniş bir önerme olan Hipotez-3 desteklenmiştir; çünkü üç benlik sınıflandırma düzeyinin motivasyonel arka planı birbirinden açıkça farklılaşmaktadır. Bu hipotezi açıklayıcı alt-hipotezler ise, sırasıyla şu şekilde değerlendirilebilir:

- Hipotez-3a'yı destekleyici kanıt teşkil eden bulgular elde edilmiştir: Özellikle anlamlılık kimlik motivasyonu üst-soyutluk düzeyi çerçevesinde insanlık kategorisinde benlik sınıflandırmada başat faktördür. Bu benlik sınıflandırma düzeyi dahilinde, algılanan merkezîyet kimlik boyutu için anlamlılık ve süreklilik tekil katkısı anlamlı iki yordayıcı olmakla birlikte, kimliğin diğer iki boyutu bundan farklıdır. Olumlu duygulanım ve kimlik sergileme boyutlarında etkililik ve ayırt edilme motivasyonlarının açıklayıcı gücü olduğu görülürken, süreklilik motivasyonel ilkesinin istatistiksel anlamlılık taşıyan bir tekil katkısı yoktur. Ayrıca, özsaygı ve aidiyet motivasyonu değerlerinin hiçbir kimlik boyutunda özgül katkısı olmadığı görülmektedir.
- Hipotez-3b'yi destekleyici kanıt teşkil eden bulgular elde edilmiştir: Üst-soyutlama düzeyinde algılanan merkezîyet için hipotezin tam olarak doğrulanmış oluşu, burada sosyal benlik sınıflandırma düzeyinde de geçerlidir. Katılımcıların grup kimliği kullanımına dayalı benlik kategorizasyonu çerçevesinde, algılanan merkezîyet kimlik boyutu için beklenen dört motivasyon anlamlı tekil katkılara sahiptir: özsaygı, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık. Diğer iki kimlik boyutunda beklenmeyen değişken 'etkililik'tir. Bu motivasyonel ilke, olumlu duygulanım kimlik boyutunda etkin rodedir. Bu soyutluk düzeyinde 'süreklilik' motivasyonel ilkesinin ise, hiçbir kimlik boyutunda istatistiksel anlamlılık taşıyan yordayıcılık gücü bulunmamaktadır.

- Hipotez-3c desteklenmemiştir: Kişiler arası benlik sınıflandırma düzeyinde başat konumda olması beklenen tek değişken ‘süreklilik’ olarak açığa çıkmıştır; bu kimlik motivasyonu kişisel ve ilişkisel kimlik kullanımına dayalı bu benlik kategorizasyonunda algılanan merkeziyet kimlik boyutu için en güçlü yordayıcıdır. Ancak diğer bulgular beklenen kimlik motivasyonlarının etkin konumuna işaret eden kanıtlar teşkil etmemektedir.

5.2.3. *Kimlik Belirginliği Durumları ve Alevi Benlik Sınıflandırması*

Ön-analiz başlığında detayları aktarıldığı üzere, örnekleme oluşturan 142 Alevi katılımcı kendileri hakkında ürettikleri 8’er kimlik unsuru ile (kişiler arası, sosyal ve üst-soyutluk benlik sınıflandırması ölçeğinde) öznel kimlik repertuarlarını oluşturmuştur. İnsanlık kolektif kimlik unsuru ve Alevi sosyal kimlik unsuru ile kendini sınıflandırma konusunda katılımcılar arasında -beklendiği gibi- farklılaşma söz konusudur. Bazı katılımcılar iki kategori dahilindeki unsuru da kullanırken, bazıları sadece insanlık kategorisi veya sadece Alevi kimlik unsurunu beyan etmiştir. Yanı sıra iki referans çerçevesinde de kimlik unsuru beyan etmemiş katılımcılar da vardır. Bu bağlamda, kimlik belirginliği konusunda dört durum açığa çıkmıştır.

Tablo 20’de görülebileceği üzere ‘üç kimlik boyutu olan’ algılanan merkeziyet, olumlu duygulanım ve kimlik sergileme ortalama değerleri ve ‘altı kimlik motivasyonu’ olan özsaygı, etkililik, süreklilik, ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık ortalama değerleri *kimlik belirginliği durumuna* göre farklı puanlar göstermektedir. Soru-1’e yanıt aramak amacıyla, söz konusu ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel anlamlılık taşıyıp taşımadığını sınamak üzere dokuz ayrı tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) yapılmıştır. Bu analiz sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Analiz bulgularına göre, kimlik belirginliği durumunun özsaygı, etkililik, süreklilik ve aidiyet ölçümlerinden alınan puanlar üzerinde bir etkisi olmadığı (sırasıyla, $F = 2.06, p = .11$; $F = .58, p = .63$; $F = 1.25, p = .29$; $F = 1.78, p = .15$); buna karşın, merkeziyet algısı, olumlu duygulanım, kimlik sergileme, ayırt edilme ve anlamlılık puanlarına ise etki ettiği görülmektedir (sırasıyla, $F = 3.38, p < .05$; $F = 3.69, p < .05$; $F = 3.24, p < .05$; $F = 4.09, p < .05$; $F = 5.42, p < .01$). Dolayısıyla, üç kimlik boyutu ve ayırt edilme, anlamlılık kimlik motivasyon puanları, kimlik belirginliği durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

Tablo 20. Kimlik Belirginliği Durumlarına Göre Kimlik Boyutları ve Motivasyonlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma vd. Değerleri

Bağımlı Değişkenler	Kimlik Belirginliği Durumları	n	Ort.	SS	Min.	Maks.
Genel Merkeziyet Algısı	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	6.32	.64	5.00	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	6.20	.73	4.25	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.98	.67	4.50	7.00
	Hiçbiri	38	5.86	.64	4.88	7.00
	<i>Toplam</i>	142	6.09	.69	4.25	7.00
Genel Olumlu Duygulanım	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.77	.84	3.56	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.68	.88	3.19	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.49	.91	3.56	7.00
	Hiçbiri	38	5.15	.87	3.38	7.00
	<i>Toplam</i>	142	5.52	.90	3.19	7.00
Genel Kimlik Sergileme	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.82	.73	4.31	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.81	.81	4.06	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.51	.81	4.00	6.94
	Hiçbiri	38	5.35	.77	3.81	6.88
	<i>Toplam</i>	142	5.62	.80	3.81	7.00
Genel Özsaygı	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.80	.95	3.88	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.79	1.07	2.50	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.54	1.04	3.13	7.00
	Hiçbiri	38	5.31	.85	3.50	6.50
	<i>Toplam</i>	142	5.61	.99	2.50	7.00
Genel Etkililik	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.40	.96	3.25	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.48	1.13	2.00	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.28	.97	3.25	6.50
	Hiçbiri	38	5.21	.84	3.25	6.38
	<i>Toplam</i>	142	5.34	.98	2.00	7.00
Genel Süreklilik	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	6.15	.75	3.71	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	6.00	.82	4.13	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.86	.65	4.13	6.88
	Hiçbiri	38	5.85	.68	4.00	7.00
	<i>Toplam</i>	142	5.96	.73	3.71	7.00
Genel Ayırt Edilme	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.65	.97	3.25	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.56	.81	4.00	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.29	.80	3.88	7.00
	Hiçbiri	38	5.01	.89	3.00	7.00
	<i>Toplam</i>	142	5.37	.90	3.00	7.00
Genel Aidiyet	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.75	.82	3.00	6.75
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.73	.85	3.75	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.39	1.18	2.38	6.88
	Hiçbiri	38	5.34	1.02	2.38	6.75
	<i>Toplam</i>	142	5.56	.98	2.38	7.00
Genel Anlamlılık	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	5.96	.97	3.50	7.00
	Sadece Üst-Soyutluk	40	5.97	.89	3.88	7.00
	Sadece Alevi Kimlik	31	5.44	1.21	2.50	7.00
	Hiçbiri	38	5.24	.80	3.25	6.63
	<i>Toplam</i>	142	5.66	1.01	2.50	7.00

Not. Kimlik boyutları ve motivasyonlarına ilişkin puanlar katılımcıların sekiz kimlik unsurunun tamamı için olduğundan 'genel' ifadesiyle nitelenmiştir.

Bu farklılığın hangi kimlik belirginliği durumları arasında olduğunu tespit edebilmek üzere Tukey testi sonuçları incelenmiştir:

- Genel merkeziyet algısı için incelendiğinde; ‘hem üst-soyutluk hem Alevi kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların merkeziyet algısı puan ortalamasının (Ort. = 6.32) ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.86) yüksek olduğu anlaşılmıştır.
- Genel olumlu duygulanım için incelendiğinde; ‘hem üst-soyutluk hem Alevi kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların olumlu duygulanım puan ortalamasının (Ort. = 5.77) ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.15) yüksek olduğu görülmektedir. ‘Sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların olumlu duygulanım puan ortalaması (Ort. = 5.68) da ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.15) yüksektir.
- Genel kimlik sergileme için; ‘sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların kimlik sergileme puan ortalamasının (Ort. = 5.81) ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.35) yüksek olduğu anlaşılmıştır. ‘Hem üst-soyutluk hem Alevi kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcılar (Ort. = 5.82) ile ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcılar (Ort. = 5.35) arasındaki ortalama değer farklılığı marjinaldir ($p = .06$).
- Genel ayırt edilme için; ‘hem üst-soyutluk hem Alevi kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların ayırt edilme puan ortalamasının (Ort. = 5.65) ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.01) yüksek olduğu görülmektedir. ‘Sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların ayırt edilme puan ortalaması (Ort. = 5.56) da ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.01) yüksektir.
- Genel anlamlılık için; ‘hem üst-soyutluk hem Alevi kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların ayırt edilme puan ortalamasının (Ort. = 5.96) ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.24) yüksek olduğu görülmektedir. ‘Sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru beyan etmiş’ katılımcıların anlamlılık puan ortalaması (Ort. = 5.97) da ‘iki tür kimlik unsuru da beyan etmemiş’ katılımcıların ortalamasından (Ort. = 5.24) yüksektir.

Buna göre, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, söz konusu beş faktördeki ikili karşılaştırmalarda temel olarak üst-soyutluk düzeyinde kolektif kimlik unsuru beyanının belirleyici bir farklılık kaynağı olduğu görülmüştür.

Tablo 21. Kimlik Boyutları ve Motivasyonlarına İlişkin Ölçümlerin Kimlik Belirginliği Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek-Yönlü Varyans Analizi Bulguları

	Levene Testi	<i>p</i>	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	<i>p</i>	η^2
Genel Merkezîyet Algısı	.17	.92	Gruplar Arası	4.61	3	1.54	3.38	.02	.07
			Grup İçi	62.85	138	.46			
			Toplam	67.46	141				
Genel Olumlu Duygulanım	.34	.79	Gruplar Arası	8.48	3	2.83	3.69	.01	.07
			Grup İçi	105.88	138	.77			
			Toplam	114.36	141				
Genel Kimlik Sergileme	.41	.75	Gruplar Arası	5.91	3	1.97	3.24	.02	.07
			Grup İçi	84.03	138	.61			
			Toplam	89.94	141				
Genel Özsaygı	.96	.41	Gruplar Arası	5.94	3	1.98	2.06	.11	.04
			Grup İçi	132.80	138	.96			
			Toplam	138.73	141				
Genel Etkililik	.65	.59	Gruplar Arası	1.67	3	.56	.58	.63	.01
			Grup İçi	133.43	138	.97			
			Toplam	135.10	141				
Genel Süreklilik	.71	.55	Gruplar Arası	2.01	3	.67	1.25	.29	.03
			Grup İçi	73.94	138	.54			
			Toplam	75.95	141				
Genel Ayırt Edilme	.72	.54	Gruplar Arası	9.23	3	3.08	4.09	.01	.08
			Grup İçi	103.79	138	.75			
			Toplam	113.02	141				
Genel Aidîyet	1.63	.19	Gruplar Arası	5.07	3	1.69	1.78	.15	.04
			Grup İçi	130.70	138	.95			
			Toplam	135.77	141				
Genel Anlamlılık	1.56	.20	Gruplar Arası	15.10	3	5.03	5.42	.001	.11
			Grup İçi	128.26	138	.93			
			Toplam	143.36	141				

5.2.3.1. Kimlik Repertuarında Alevî Kimlik Unsuru Belirginliğine Göre İç-Grupla Özdeşimin Motivasyonel Arka Planı

Araştırmaya katılan 142 katılımcı öznel kimlik repertuarlarında, vokabüler olarak ‘Alevî kimliklerine’ gönderen 66 unsur ifade etmiştir (örn., ‘Aleviyim’, ‘Hubyar Alevisiyim’, ‘Kürt Aleviyim’, ‘Alevî kültürden gelen birisiyim’, ‘Alevî kökenli aileden geliyorum’ vd.).¹² Buna göre, bu başlık dahilinde hakem değerlendirmeleri açısından tümüyle ‘sosyal düzey benlik sınıflandırmasına’ karşılık gelen Alevî kimlik unsurlarına ilişkin (yani, salt Alevî kimlik unsuru belirginliği durumuna dair) verilere dayanan analiz ve bulgular yer almaktadır.

¹² Sözü edilen 66 unsur 64 katılımcı tarafından beyan edilmiştir. İki katılımcı kendileri hakkında ikişer Alevî kimlik unsuru üretmiştir. Buna göre, iki unsur özelindeki ölçümlerin ‘ortalamaları’ alınmış ve tekil katılımcı bazlı (64 katılımcıdan oluşan) veri setine ulaşılmıştır.

Tablo 22. Alevi Benlik Sınıflandırmasına Göre Kontrol Değişkenleri, Kimlik Motivasyonları ve Grupla Özdeşim Değişkeni için ‘Korelasyon’, ‘Ortalama’ ve ‘Standart Sapma’ Değerleri ($n = 64$)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Cinsiyet	-															
2. Yaş	-.20	-														
3. Algılanan Ekonomik Durum	.06	-.18	-													
4. Eğitim Durumu	.12	-.43**	.13	-												
5. Politik Yönelim	-.26*	.05	.06	-.15	-											
6. Dini Yönelim	-.03	.21	-.14	-.44**	.13	-										
7. Özsaygı	.19	.14	.07	-.44**	.04	.31*	-									
8. Etkililik	.19	.21	.16	-.46**	-.09	.34**	.69**	-								
9. Süreklilik	.12	.10	.08	-.24	-.16	.18	.46**	.37**	-							
10. Ayırt Edilme	.13	-.11	.02	-.10	-.09	.02	.25*	.27*	.30*	-						
11. Aidiyet	-.25*	.17	.08	-.18	-.09	.08	.19	.27*	.15	.11	-					
12. Anlamlılık	.12	.36**	.07	-.38**	-.05	.22	.66**	.66**	.42**	.27*	.28*	-				
13. Algılanan Merkeziyet	.17	.19	.09	-.33**	.02	.28*	.60**	.55**	.65**	.47**	.31*	.63**	-			
14. Olumlu Duygulanım	.19	.37**	.04	-.51**	-.12	.31*	.68**	.62**	.43**	.34**	.41**	.79**	.61**	-		
15. Kimlik Sergileme	.06	.14	-.04	-.38**	-.08	.34**	.30*	.42**	.23+	.39**	.51**	.44**	.55**	.54**	-	
16. Grupla Özdeşim	-.002	.27*	.10	-.41**	-.12	.21	.39**	.38**	.39**	.15	.44**	.35**	.46**	.50**	.49**	-
Ort.	-	39.03	3.88	5.52	1.66	3.50	5.61	4.96	6.17	5.92	5.77	5.63	5.92	5.77	5.46	4.02
SS	-	13.20	.85	1.75	.76	2.02	1.66	1.87	1.22	1.30	1.63	1.79	1.28	1.35	1.42	.53

** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. Cinsiyet değişkeninin diğer 15 değişkenle korelasyon değerleri ‘Spearman’ Korelasyon Analizleri ile sunulmuşken, diğer değişkenler arasındaki değerler ‘Pearson’ Korelasyon Analizleri bulgularıdır.

Not 2. Cinsiyet değişkeninde Kadınlar 1, Erkekler 0 olarak kodlanmıştır.

Tablo 22’den incelenebileceği üzere, 64 Alevi katılımcının Alevi kimlik unsurlarına dayanan ölçümlere göre algılanan merkeziyet, olumlu duygulanım ve kimlik sergileme ile altı kimlik motivasyonuna ilişkin değerler arasındaki tüm ilişkiler pozitif yöndedir. Süreklilik ile kimlik sergileme arasında gözlenen marjinal düzey ilişki anlamlılığı ($p = .07$) dışında bütün korelasyon değerleri %95 güven aralığında istatistiksel anlamlılık göstermektedir. Kimlik boyutlarının birbirleri arasındaki ilişkilere bakıldığında, algılanan merkeziyet ile olumlu duygulanım arasında yüksek düzey, diğerleri arasında ise orta düzey ilişkiler söz konusudur. Kimliğin boyutları ve iç-grupla özdeşim arasındaki korelasyon değerleri ise, orta ve yüksek düzey değerlere sahiptir. Yanı sıra, grupla özdeşim ile yaş arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($r = .27, p < .05$), grupla özdeşim ile eğitim durumu arasında ise negatif yönlü orta düzey ilişki ($r = -.41, p < .01$) söz konusudur. Yaş almış ve eğitim durumu yüksek olmayan katılımcılar arasında iç-grupla özdeşimin görece daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Tablo 23. Kimlik Boyutu Derecelerine Göre Motivasyon Puanlarının ‘Ortalama’, ‘Standart Sapma’ Değerleri ve Grupla Özdeşim Değişkeniyle Korelasyonları

Değişkenler	Ort.	SS	Özdeşim
Özdeşim	4.02	.53	-
<i>Algılanan Merkeziyet</i>			
Özsaygı	34.48	14.32	.46**
Etkililik	30.67	15.10	.46**
Süreklilik	37.54	12.52	.48**
Ayrt Edilme	35.84	12.08	.40**
Aidiyet	34.81	13.66	.55**
Anlamlılık	34.72	14.89	.44**
<i>Olumlu Duygulanım</i>			
Özsaygı	33.86	14.33	.46**
Etkililik	30.16	15.03	.47**
Süreklilik	36.30	12.25	.53**
Ayrt Edilme	34.75	12.33	.43**
Aidiyet	34.17	13.53	.53**
Anlamlılık	34.33	15.31	.44**
<i>Kimlik Sergileme</i>			
Özsaygı	31.35	13.64	.52**
Etkililik	28.20	14.37	.50**
Süreklilik	34.12	12.30	.56**
Ayrt Edilme	33.07	12.38	.44**
Aidiyet	32.70	14.37	.51**
Anlamlılık	31.85	14.74	.49**

** $p < .01$

Bu ön-analizlere binaen, veri seti üzerinde kimlik boyutlarına ilişkin puanlar ile motivasyon ham puanlarının ‘çarpımı sonucunda’ algılanan merkezîyet, olumlu duygulanım ve kimlik sergileme derecelerine göre motivasyon değerleri elde edildi. Buna göre, yeni altı motivasyonel faktör, kimliğin düşünce-duygu-davranış boyutlarına ilişkin değerler ile motivasyon ham puanlarının ‘etkileşimine’ karşılık gelmektedir. Söz konusu yeni etkileşim değişkenleri ile Alevi iç-grupla özdeşim puanları arasında pozitif yönlü orta düzey anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (bkz., Tablo 23). Dolayısıyla, kimliğin üç ayrı boyutuna göre derecelendirilmiş motivasyon puanları yüksek olan katılımcıların Alevi iç-grupla özdeşim puanları da nispeten daha yüksektir. Bu bulgu, Hipotez-4’ü desteklemektedir.

Katılımcıların Alevi iç-gruplarıyla özdeşim düzeylerinin arka planında açıklayıcılık güçleri açısından hangi motivasyonel modelin belirleyici olduğu sorusu hiyerarşik regresyon analizi yoluyla incelenmiştir (bkz., Tablo 24). Üç kimlik boyutu için ayrı ayrı yapılan hiyerarşik regresyon analizlerinde ilk basamak (Model 1) grupla özdeşim ile korelasyonu istatistiksel anlamlılık taşıyan yaş ve eğitim durumu kontrol değişkenlerinin yordayıcı olduğu modeldir. Görüleceği üzere, eğitim durumu değişkeninin negatif yordayıcı olarak özgül/tekil katkısı bulunmaktadır ($\beta = -.36, p < .01$). Model bir bütün olarak anlamlıdır ve grupla özdeşim puanında gözlenen varyansın %15’ini açıklamaktadır; ^{Dzlt.} $R^2 = .15, F_{(2, 61)} = 6.74, p < .01$. Üç analizde de ilerleyen basamaklarda söz konusu iki sosyo-demografik değişkenin gözlenen varyansı açıklamada özgül katkısı olmadığı görülmektedir.

Algılanan merkezîyet. Kimliğe verilen önem ve algılanan merkezîyet açısından, katılımcıların altı kimlik motivasyonu puanları çerçevesinde görülmektedir ki özsaygı modeli (Model 2) grupla özdeşim puanında gözlenen varyansın %24’ünü açıklamaktadır; ^{Dzlt.} $R^2 = .24, F_{(1, 60)} = 7.56, p < .001$. Özsaygı doyum faktörü, grupla özdeşimin pozitif yordayıcısıdır ($\beta = .34, p < .01$). Model 3’te regresyon denklemine, sosyal psikolojide gruplar arası ilişkiler tandanslı kuramların vazettiği üç motivasyon daha dahil olmuştur. Aidiyet doyumunu özgül/tekil katkısı ile grupla özdeşimin pozitif yordayıcısı iken ($\beta = .42, p < .01$), diğer faktörlerin tekil katkısı istatistiksel anlamlılık göstermemektedir. Bir bütün olarak 4MM, grupla özdeşim puanında gözlenen varyansın %32’sini açıklamamaktadır (^{Dzlt.} $R^2 = .32, F_{(3, 57)} = 5.83, p < .05$). Son model, MDKİK’nin kimlik süreci için ortaya

koyduğu altı motivasyonel ilkeyi içermektedir. Bir bütün olarak varyansın %30'unu açıklayan bu model istatistiksel anlamlılık göstermesine karşın ($D_{zlt} R^2 = .30$, $F_{(2, 55)} = 4.39$, $p < .001$), açıklanan varyanstaki değişim anlamlı değildir; $F_{değişim} = 1.44$, $p = .65$. Model dahilinde aidiyet doyumunun özgül katkısı ($\beta = .39$, $p < .05$) istatistiksel anlamlılık göstermektedir. Dolayısıyla 'algılanan merkezîyet' kimlik boyutuna göre derecelendirilmiş motivasyonel ilkelere ilişkin modellerde 4MM grupla özdeşimi açıklamada en baskın modeldir.

Olumlu duygulanım. Kimliğe atfedilen mutluluk ve memnuniyet paahası, yani olumlu duygulanım açısından değerlendirildiğinde, ÖM, grupla özdeşim puanında gözlenen varyansın %22'sini açıklamaktadır; $D_{zlt} R^2 = .22$, $F_{(1, 60)} = 6.86$, $p < .001$. Model dahilinde özsaygı doyum faktörü, grupla özdeşimin pozitif yordayıcısıdır ($\beta = .33$, $p < .05$). Ayırt edilme, aidiyet ve anlamlılık olmak üzere üç kimlik motivasyonun dahil olduğu Model 3 ise, varyansın %27'sini açıklamaktadır ($D_{zlt} R^2 = .27$, $F_{(3, 57)} = 4.80$, $p < .001$); açıklanan varyanstaki değişimin anlamlılığı ise marjinal düzeydedir ($F_{değişim} = 2.29$, $p = .09$). Aidiyet doyumunun özgül katkısı ($\beta = .39$, $p < .05$) istatistiksel anlamlılık göstermektedir. 6MM'nin sınındığı Model 4'e gelindiğinde, varyansın %28'inin açıklandığı görülmektedir; buna karşın ($D_{zlt} R^2 = .28$, $F_{(2, 55)} = 4.08$, $p < .001$), açıklanan varyanstaki değişim istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{değişim} = 1.62$, $p = .21$). Model dahilinde aidiyet ($\beta = .36$, $p = .05$) ve süreklilik ($\beta = .42$, $p = .08$) kimlik motivasyonlarının marjinal düzeyde anlamlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede, 'olumlu duygulanım' kimlik boyutuna göre derecelendirilmiş motivasyonel ilkelere ilişkin modellerde 4MM grupla özdeşimi açıklamada en baskın modeldir.

Kimlik sergileme. Kimliğe ilişkin performatif boyut, yani kimlik sergileme açısından irdelendiğinde, kontrol değişkenleri ardından özsaygı faktörünün dahil olduğu Model 2 varyansın %28'ini açıklamaktadır ($D_{zlt} R^2 = .28$, $F_{(1, 60)} = 9.09$, $p < .001$) ve özsaygı pozitif yordayıcıdır ($\beta = .43$, $p < .01$). 4MM ve 6MM'yi sınamak üzere, peşi sıra gelen iki model birer bütün olarak anlamlılık göstermelerine karşın (sırasıyla $D_{zlt} R^2 = .30$, $F_{(3, 57)} = 5.43$; $D_{zlt} R^2 = .31$, $F_{(2, 55)} = 4.51$, $p < .001$) açıklanan varyanstaki değişimler istatistiksel olarak anlamlı değildir (sırasıyla; $F_{değişim} = 1.53$, $p = .22$; $F_{değişim} = 1.48$, $p = .24$). Model 3'te marjinal düzeyde aidiyet ($\beta = .31$, $p = .08$) kimlik motivasyonu tek yordayıcı değişken iken, Model 4'te tek yordayıcı değişken yine marjinal düzeyde sürekliliktir ($\beta =$

.34, $p = .09$). Buna göre, ‘kimlik sergileme’ boyutuna göre derecelendirilmiş motivasyonel ilkelere ilişkin modellerde ÖM grupla özdeşimi açıklamada en baskın modeldir.

Yukarıda, üç kimlik boyutuna referansla açıklanan bulgular, Hipotez 5’in kısmen doğrulandığını göstermektedir. Gruplar arası ilişkilere gönderen 4MM, algılanan merkezîyet boyutu çerçevesinde ÖM ve 6MM’ye kıyasla Alevi iç-grupla özdeşimi açıklayan en güçlü modeldir. Bu modeli olumlu duygulanım çerçevesinde de (açıklanan varyanstaki değişim itibariyle marjinal istatistiksel anlamlılık göstermekle beraber) grupla özdeşimi açıklayan en güçlü model olarak ifade etmek mümkündür; ancak kimlik sergileme boyutu çerçevesinde 4MM’nin ÖM üzerine iç-grupla özdeşim faktöründe gözlenen toplam varyansı açıklamak noktasında anlamlı bir değişim yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 24. Alevi Benlik Sınıflandırması ve Üç Kimlik Boyutu Derecelerine Göre ‘Grupla Özdeşimi’ Yordamada Kimlik Motivasyonu Modelleri ($n = 64$)

Model	Kontrol Değişkenleri		6MM							Model Özet Bilgileri	F _{değişim}	
	Yaş	Eğitim Durumu	4MM									
			ÖM	Ayır Edilme	Aidiyet	Anlamlılık	Etkililik	Süreklilik				
Algılanan Merkezîyet	1	.11	-.36**								Dzlt. $R^2 = .15$, $F_{(2, 61)} = 6.74^{**}$	-
	2	.12	-.21	.34**							Dzlt. $R^2 = .24$, $F_{(1, 60)} = 7.56^{***}$	7.72**
	3	.11	-.21	.15	.09	.42**	-.17				Dzlt. $R^2 = .32$, $F_{(3, 57)} = 5.83^{***}$	3.25*
	4	.11	-.20	.03	.03	.39*	-.22	.09	.19		Dzlt. $R^2 = .30$, $F_{(2, 55)} = 4.39^{***}$	.44
Olumlu Duygulanım	1	.11	-.36**								Dzlt. $R^2 = .15$, $F_{(2, 61)} = 6.74^{**}$	-
	2	.10	-.19	.33*							Dzlt. $R^2 = .22$, $F_{(1, 60)} = 6.86^{***}$	6.01*
	3	.11	-.17	.13	.13	.39*	-.20				Dzlt. $R^2 = .27$, $F_{(3, 57)} = 4.80^{***}$	2.29 ⁺
	4	.09	-.15	-.10	.04	.36 ⁺	-.33	.11	.42 ⁺		Dzlt. $R^2 = .28$, $F_{(2, 55)} = 4.08^{***}$	1.62
Kimlik Sergilene	1	.11	-.36**								Dzlt. $R^2 = .15$, $F_{(2, 61)} = 6.74^{**}$	-
	2	.15	-.12	.43**							Dzlt. $R^2 = .28$, $F_{(1, 60)} = 9.09^{***}$	11.47**
	3	.17	-.13	.36	.06	.31 ⁺	-.21				Dzlt. $R^2 = .30$, $F_{(3, 57)} = 5.43^{***}$	1.53
	4	.16	-.11	.26	-.05	.24	-.26	.004	.34 ⁺		Dzlt. $R^2 = .31$, $F_{(2, 55)} = 4.51^{***}$	1.48

*** $p < .001$ ** $p < .01$ * $p < .05$ + $p < .10$

Not 1. Değişkenlere ilişkin değerler ‘ β ’ değerleridir.

Not 2. Analiz basamakları sırasıyla şöyledir: 1 = sosyo-demografik kontrol değişkenleri, 2 = Özsaygı Modeli, 3 = 4 Motivasyonlu Model, 4 = 6 Motivasyonlu Model

Not 3. Altı motivasyonel ilkeye ilişkin değişkenler ham puanlar değil, sol sütunda belirtilmiş üç ayrı kimlik boyutuna göre derecelendirilmiş faktörlerdir.

5.3. Temsiller İçin İçerik Analizi ve Çözümlemeler

Bulgular bölümünün bu son başlığında temsillere dair analizler raporlanmıştır. Öncelikle, benlik sınıflandırması ile ‘Alevi kimliği temsili’ arasındaki bağlantı incelenmiş ve devam eden kısımlarda ise “iç-grup”, “dış-grup” ve “gruplar arası ilişkilere” yönelik algı, değerlendirme ve temsillere ilişkin sözel çağrışım uygulaması yöntemiyle elde edilen verilerin analizleri sunulmuştur.

Tablo 25. Benlik Sınıflandırma Düzeyinin Alevi Kimliği Temsili Değişkenine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Ki-Kare Testi Sonuçları

Gruplar	Benlik Sınıflandırma Düzeyi			Toplam (n)	χ^2	sd	p
	Kişiler arası	Sosyal	Üst-soyutluk				
Alevi Kimlik Tasavvuru	Dini	121	62	22	7.55	8	.48
		%59	%30.2	%10.7			
	Politik	43	23	6			
		%59.7	%31.9	%8.3			
	Kültürel	223	150	34			
		%54.8	%36.9	%8.4			
	Ailevi	89	39	16			
		%61.8	%27.1	%11.1			
	Felsefi	149	100	29			
		%53.6	%36.0	%10.4			
Toplam	625	274	107	1106			
	%56.5	%33.8	%9.7				

5.3.1. ‘Alevi Kimliği’ Temsili ve Benlik Sınıflandırması

“Katılımcıların üç benlik sınıflandırma düzeyi olan kişiler arası, sosyal, üst-soyutlama düzeylerinde kimlik unsuru kullanım sıklıkları ‘Alevi kimliği’ temsiline göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna (Soru-2) yanıt aranmak üzere Ki-kare analizleri gerçekleştirilmiştir. Benlik sınıflandırma düzeyinin katılımcıların Alevi kimliğine dair tasavvurlarına bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson Chi-Square analizine göre, değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı değildir; $\chi^2 = 7.55$, $p = .48$ (bkz., Tablo 25).

Alevi kimliğine ilişkin temsillere göre istatistiksel anlamlılık gösteren bir farklılaşma söz konusu değildir; dolayısıyla Alevi kimliğine ilişkin dini, politik, kültürel, felsefi, ailevi olmak üzere farklı tasavvurlara sahip olmakla farklı benlik sınıflandırma düzeylerinde kimlik beyanı arasında bağlantı bulunmadığı ifade edilebilir.

5.3.2. İç-Grup Temsilleri: Alevilere Yönelik Sosyal Temsiller

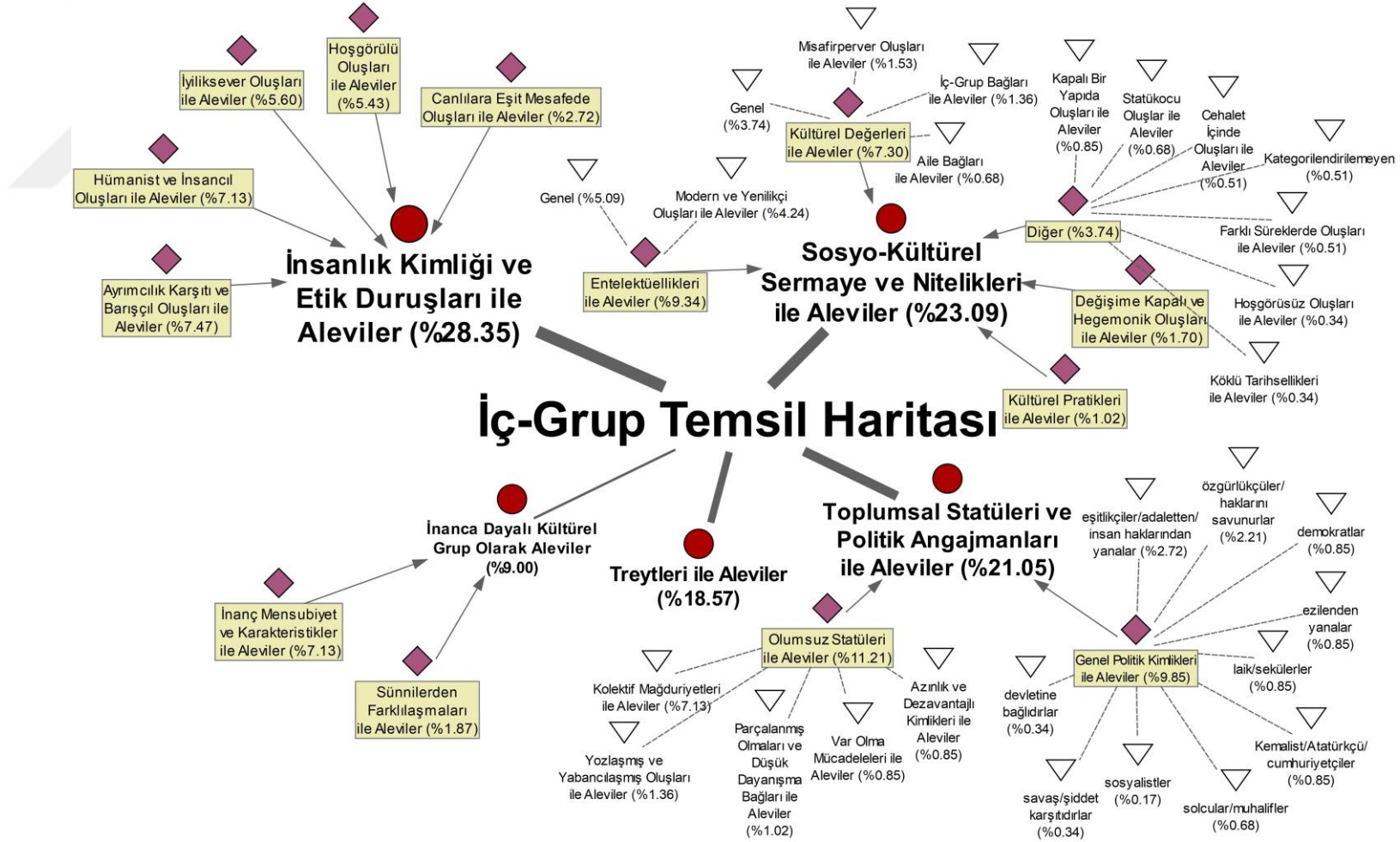
“Alevi toplumsal grubu hakkında ne düşünürsünüz? Alevileri nasıl tarif edersiniz? Alevi grubunun bir üyesi olarak, Alevilerin aklınıza gelen dört özelliğini yazınız. (İfadeler, sıfat ve tanımlayıcı sözcük grupları vb. olabilir.)” yönergesiyle katılımcıların üyesi oldukları Alevi toplumsal grubu için ve/ya kısaca, Aleviler için çağrışımlarına ulaşılmak hedeflenmiştir. In-vivo kodlama yöntemi ile ham veriden kodlara ve kategorilere olmak üzere gerçekleştirilen içerik analizinde *tümevarımsal* bir mercekleme yaklaşımı güdülmüştür. İlgili yanıtların çözümlenmesiyle 589 ifade kodlanmış¹³ ve 5 kategori tespit edilmiştir. İçerik analizinin güvenilirliğini temin etmek üzere, kategoriler ve alt-kümeleri, uzman görüşü doğrultusunda son hâline getirilmiştir. Buna göre, Alevi iç-gruba ilişkin sosyal temsil kategorileri ve alt-kümeler Şekil 2’de ve frekans ve yüzde değerleri ile temsil edici çağrışım ifadesi örnek detayları ise Ek 4’te verilmektedir. 5 kategori şöyledir:

1. İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Aleviler
2. Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Aleviler
3. Toplumsal Statüleri ve Politik Angajmanları ile Aleviler
4. Treytleri ile Aleviler
5. İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Aleviler

Açığa çıkan iç-grup temsil kategorilerinin, (araştırmaya dahil olan 142 katılımcının kimlik repertuarında belirginliği açısından) üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırması ve/veya Alevi sosyal kimlik unsuru kullanımına dayalı benlik sınıflandırmasına bağlı olup olmadığını incelemek üzere Ki-kare analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan Pearson Chi-Square analizine göre, değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı değildir; $\chi^2 = 14.29$, $p = .28$ (bkz., Tablo 26). Buna göre, (i) hem üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru hem Alevi kimlik unsuru kullanımı ($n = 33$), (ii) sadece üst-soyut

¹³ Kimi durumlarda bazı sözel çağrışım ifadelerinin birden fazla kategoriye uygunluğu noktasında, ilgili ifade birden çok defa kodlanmıştır.

Şekil 2. Katılımcıların İç-Grup Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 589)

luk düzeyinde kimlik unsuru kullanımı ($n = 40$), (iii) sadece Alevi kimlik unsuru kullanımı ($n = 31$) ve (iv) ikisinde de kimlik unsuru üretmemek ($n = 38$) noktasında kimlik belirginliği ile Alevi iç-gruba ilişkin paylaşılan çağrışım-temelli temsillere dair kategori sıklığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ifade edilebilir.

Tablo 26. İç-Grup Temsil Kategorileri ve Kimlik Belirginliğine İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

Gruplar	Kimlik Belirginliği				Toplam	χ^2	sd	p
	Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik ($n = 33$)	Sadece Üst-Soyutluk ($n = 40$)	Sadece Alevi Kimlik ($n = 31$)	Hiçbiri ($n = 38$)				
İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Aleviler	37	45	40	45	167			
	%22.2	%26.9	%24.0	%26.9				
Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Aleviler	38	45	24	29	136			
	%27.9	%33.1	%17.6	%21.3				
Toplumsal Statüleri ve Politik Angajmanları ile Aleviler	31	29	22	42	124			
	%25.0	%23.4	%17.7	%33.9				
Treytleri ile Aleviler	20	38	24	27	109	14.29	12	.29
	%18.3	%34.9	%22.0	%24.8				
İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Aleviler	10	15	15	13	53			
	%18.9	%28.3	%28.3	%24.5				
Toplam	136	172	125	156	589			
	%23.1	%29.2	%21.2	%26.5				

Kimlik belirginliği noktasında iç-grup değerlendirme puanının¹⁴ farklılaşma gösterip göstermediğini inceleyebilmek üzere tek-yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) yapılmıştır. Gruplara ilişkin betimsel analizler Tablo 27’de sunulmaktadır. Analiz bulgusuna göre, iç-grup değerlendirme ortalamaları dört ayrı kimlik belirginliği durumuna göre farklılaşmamaktadır; $F = 1.25$, $p = .30$ (bkz., Tablo 28).

¹⁴ Bu faktör, Alevi iç-gruba dair olumluluk değerlendirmesi ve benzerlik algısını içermesi yönüyle ‘Alevi iç-grupla özdeşleşme’ değişkeni ile teorik ortaklığa sahiptir. İki değişken arasındaki orta düzey pozitif korelasyon değeri ($r = .45$, $p < .001$) bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Tablo 27. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘İç-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Kimlik Belirginliği Durumları	N	Ort.	SS	Min.	Maks.
Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	1.77	1.22	-1.50	3.00
Sadece Üst-Soyutluk	40	1.70	1.27	-1.25	3.00
Sadece Alevi Kimlik	31	1.85	1.18	-1.25	3.00
Hiçbiri	38	2.17	0.89	-0.13	3.00
Toplam	142	1.88	1.15	-1.50	3.00

Tablo 28. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre, ‘İç-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Levene Testi	<i>p</i>	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	<i>p</i>	η^2
		Gruplar Arası	4.91	3	1.64			
2.48	.06	Grup İçi	181.59	138	1.32	1.25	.30	.03
		Toplam	186.50	141				

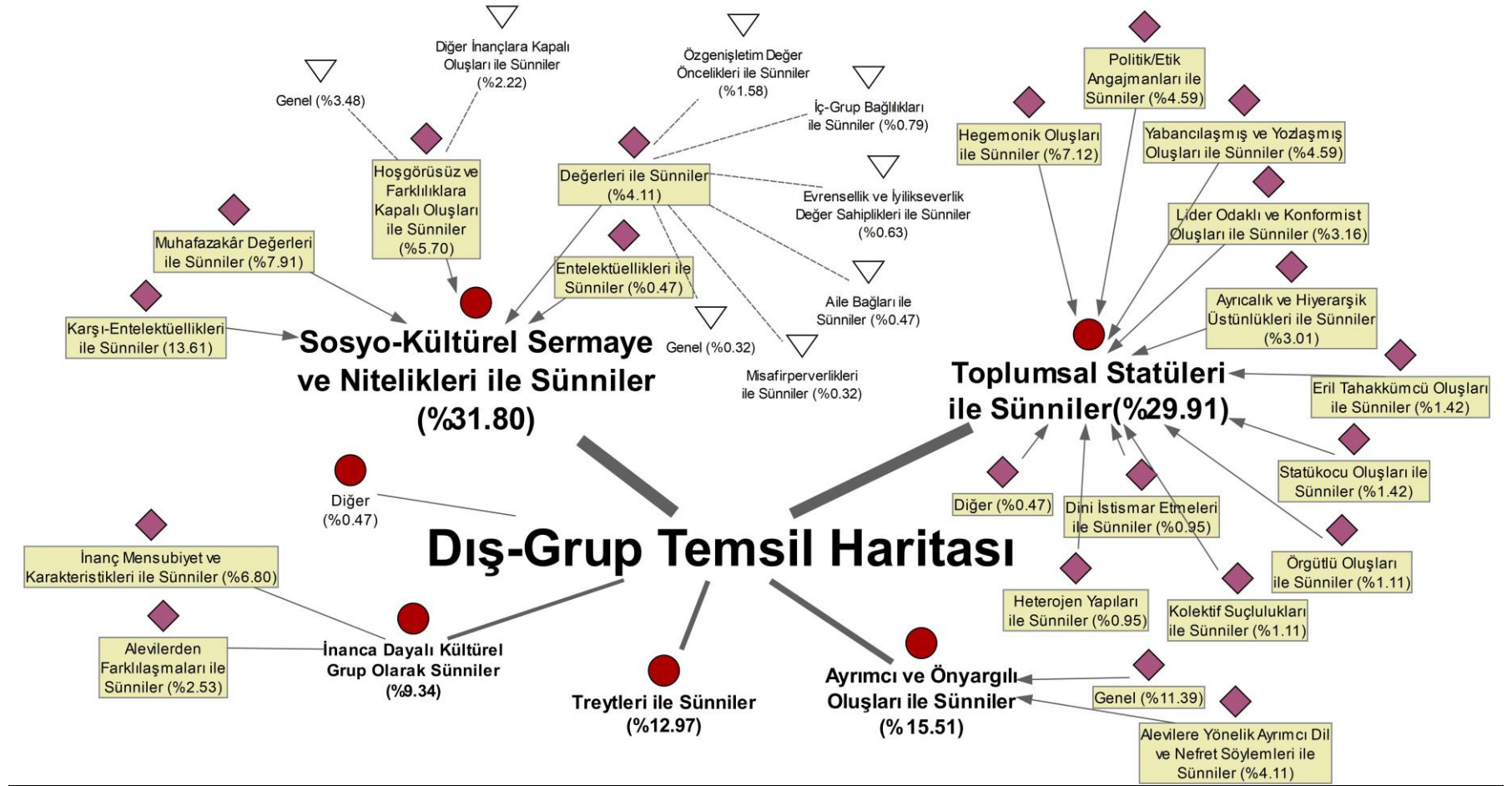
5.3.3. Dış-Grup Temsilleri: Sünnilere Yönelik Sosyal Temsiller

“Sünni toplumsal grubu hakkında ne düşünürsünüz? Sünnileri nasıl tarif edersiniz? Alevi grubunun bir üyesi olarak, Sünnilerin aklınıza gelen dört özelliğini yazınız. (İfadeler, sıfat ve tanımlayıcı sözcük grupları vb. olabilir.)” yönergesiyle katılımcıların Sünni toplumsal grubu için ve/ya kısaca, Sünniler için çağrışımlarına ulaşılmak hedeflenmiştir. In-vivo kodlama yöntemi ile ham veriden kodlara ve kategorilere olmak üzere gerçekleştirilen içerik analizinde *tümevarımsal* bir mercekle çözümleme yaklaşımı güdülmüştür. İlgili yanıtların çözümlenmesiyle 632 ifade kodlanmış¹⁵ ve 6 kategori tespit edilmiştir. İçerik analizinin güvenilirliğini temin etmek üzere, kategoriler ve alt-kümeleri, uzman görüşü doğrultusunda son hâline getirilmiştir. Buna göre, Sünni dış-gruba ilişkin sosyal temsil kategorileri ve alt-kümeler Tablo 28’de frekans ve yüzde değerleri yanı sıra, temsil edici ifade örnekleri ile giderek azalan sıklıkta ifade edilene doğru adım adım sunulmaktadır. 6 kategori şöyledir:

1. Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Sünniler
2. Toplumsal Statüleri ile Sünniler
3. Ayrımcı ve Önyargılı Oluşları ile Sünniler
4. Treytleri ile Sünniler
5. İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Sünniler
6. Diğer

¹⁵ Kimi durumlarda bazı sözel çağrışım ifadelerinin birden fazla kategoriye uygunluğu noktasında, ilgili ifade birden çok defa kodlanmıştır.

Şekil 3. Katılımcıların Dış-Grup Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 632)

Açığa çıkan dış-grup temsil kategorilerinin, (araştırmaya dahil olan 142 katılımcının kimlik repertuarında belirginliği açısından) üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırması ve/veya Alevi sosyal kimlik unsuru kullanımına dayalı benlik sınıflandırmasına bağlı olup olmadığını incelemek üzere Ki-kare analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan Pearson Chi-Square analizine göre, değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı değildir; $\chi^2 = 14.79$, $p = .25$ (bkz., Tablo 29). Buna göre, (i) hem üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru hem Alevi kimlik unsuru kullanımı, (ii) sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru kullanımı, (iii) sadece Alevi kimlik unsuru kullanımı ve (iv) ikisinde de kimlik unsuru üretmemek noktasında kimlik belirginliği ile Sünni dış-gruba ilişkin paylaşılan çağrışım-temelli temsillere dair kategori sıklığı arasında bağlantı olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 29. Dış-Grup Temsil Kategorileri ve Kimlik Belirginliğine İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

	Gruplar	Kimlik Belirginliği				Toplam	χ^2	sd	p
		Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik (n = 33)	Sadece Üst-Soyutluk (n = 40)	Sadece Alevi Kimlik (n = 31)	Hiçbiri (n = 38)				
Temsil Kategorisi	Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Sünniler	52 %25.9	55 %27.4	37 %18.4	57 %28.4	201			
	Toplumsal Statüleri ile Sünniler	49 %25.9	61 %32.3	39 %20.6	40 %21.2	189			
	Ayrımcı ve Önyargılı Oluşları ile Sünniler	25 %25.5	22 %22.4	23 %23.5	28 %28.6	98			
	Treytleri ile Sünniler	16 %19.5	24 %29.3	17 %20.7	25 %30.5	82	14.79	12	.25
	İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Sünniler	11 %18.6	15 %25.4	21 %35.6	12 %20.3	59			
	Toplam	153 %24.3	177 %28.1	137 %21.8	162 %25.8	629			

Not. "Diğer" kategorisi (n = 3) analiz varsayımları doğrultusunda dışta tutulmuştur.

Dış-grup değerlendirme puanının¹⁶ kimlik belirginliği noktasında farklılaşma gösterip göstermediğini inceleyebilmek üzere tek-yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) yapılmıştır. Gruplara ilişkin betimsel analizler Tablo 30’da sunulmaktadır. Analiz bulgusuna göre, dış-grup değerlendirme ortalamaları dört ayrı kimlik belirginliği durumuna göre farklılaşmamaktadır; $F = 1.46, p = .23$ (bkz., Tablo 31).

Tablo 30. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘Dış-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Kimlik Belirginliği Durumları	N	Ort.	SS	Min.	Maks.
Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	-2.19	1.19	-3.00	3.00
Sadece Üst-Soyutluk	40	-2.24	0.94	-3.00	0.38
Sadece Alevi Kimlik	31	-1.77	0.99	-3.00	1.75
Hiçbiri	38	-1.97	1.05	-3.00	1.25
Toplam	142	-2.06	1.05	-3.00	3.00

Tablo 31. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre, ‘Dış-Grup (Olumluluk ve Benzerlik) Değerlendirme’ Puanının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Levene Testi	<i>p</i>	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	<i>p</i>	η^2
.04	.99	Gruplar Arası	4.78	3	1.59	1.46	.23	.03
		Grup İçi	149.80	138	1.09			
		Toplam	154.58	141				

5.3.4. Gruplar Arası İlişkiler Temsilleri: Alevi-Sünni İlişkilerine Yönelik Sosyal Temsiller

Sözel çağrışıma dönük “Bilmeyen birine Alevi-Sünni ilişkilerini anlatsaydınız, bahsedeceğiniz dört konu ne olurdu?” sorusu ve açık-uçlu bölüm olarak “Bu konu üzerine ek değerlendirmeleriniz varsa lütfen belirtiniz:” yönergesi sayesinde, katılımcıların Alevi-Sünni gruplar arası ilişkilerine dair algı, değerlendirme ve temsillerine ulaşmak hedeflenmiştir. In-vivo kodlama yöntemi ile ham veriden kodlara ve kategorilere olmak üzere gerçekleştirilen içerik analizinde *tümevarımsal* bir mercekleme yaklaşımı güdülmüştür. İlgili yanıtların çözümlenmesiyle 816 ifade kodlanmıştır¹⁷ ve 8 kategori tespit edilmiştir. İçerik analizinin güvenilirliğini temin etmek üzere, kategoriler ve alt-kümelere, uzman görüşü doğrultusunda son hâline getirilmiştir. Buna göre, Alevi-Sünni gruplar

¹⁶ Bu faktör, Sünni dış-gruba dair olumluluk değerlendirmesi ve benzerlik algısını içermesi yönüyle ‘Alevi iç-grupla özdeşleşme’ değişkeni ile teorik kontrasta sahiptir. İki değişken arasındaki düşük düzey negatif korelasyon değeri ($r = -.23, p < .01$) bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

¹⁷ Kimi durumlarda bazı sözel çağrışım ifadelerinin birden fazla kategoriye uygunluğu noktasında, ilgili ifade birden çok defa kodlanmıştır.

arası ilişkilerine dair sosyal temsilleri Şekil 3’te harita olarak verilmiştir (alt-kümelere ilişkin frekans ve yüzde değerleri ile temsil edici ifade örnekleri için bkz. Ek 6). Söz konusu sekiz temsil kategorisi şöyledir:

1. Şiddet, Mağduriyet, Ayrımcılık
2. Gruplar Arası Bağlamda Vokabüler Açından Değer-Yüksüz Konular
3. Aleviler ve Sünniler
4. Etkileşim Halleri
5. İki Toplumsal Grubun Barışçıl Bir-Aradalık İmkânları
6. Enformasyon Sorunu
7. Zeitgeist
8. Diğer

Katılımcıların dört sözel çağrışım ifadesine ilişkin olumluluk değerlendirme ortalaması değeri, gruplar arası ilişkiler olumluluk değerlendirmesi olarak operasyonelize edilmiştir. Gruplar arası ilişkiler olumluluk değerlendirmesi puanlarının kimlik belirginliğine göre farklılaşma gösterip göstermediğini inceleyebilmek üzere tek-yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) yapılmıştır. Gruplara ilişkin betimsel analizler Tablo 32’de sunulmaktadır.¹⁸ Analiz bulgusuna göre, dış-grup yanlılık ortalamaları dört ayrı kimlik belirginliği durumuna göre farklılaşmamaktadır; Welch ($3, 74.689$) = 1.15, $p = .34$.¹⁹

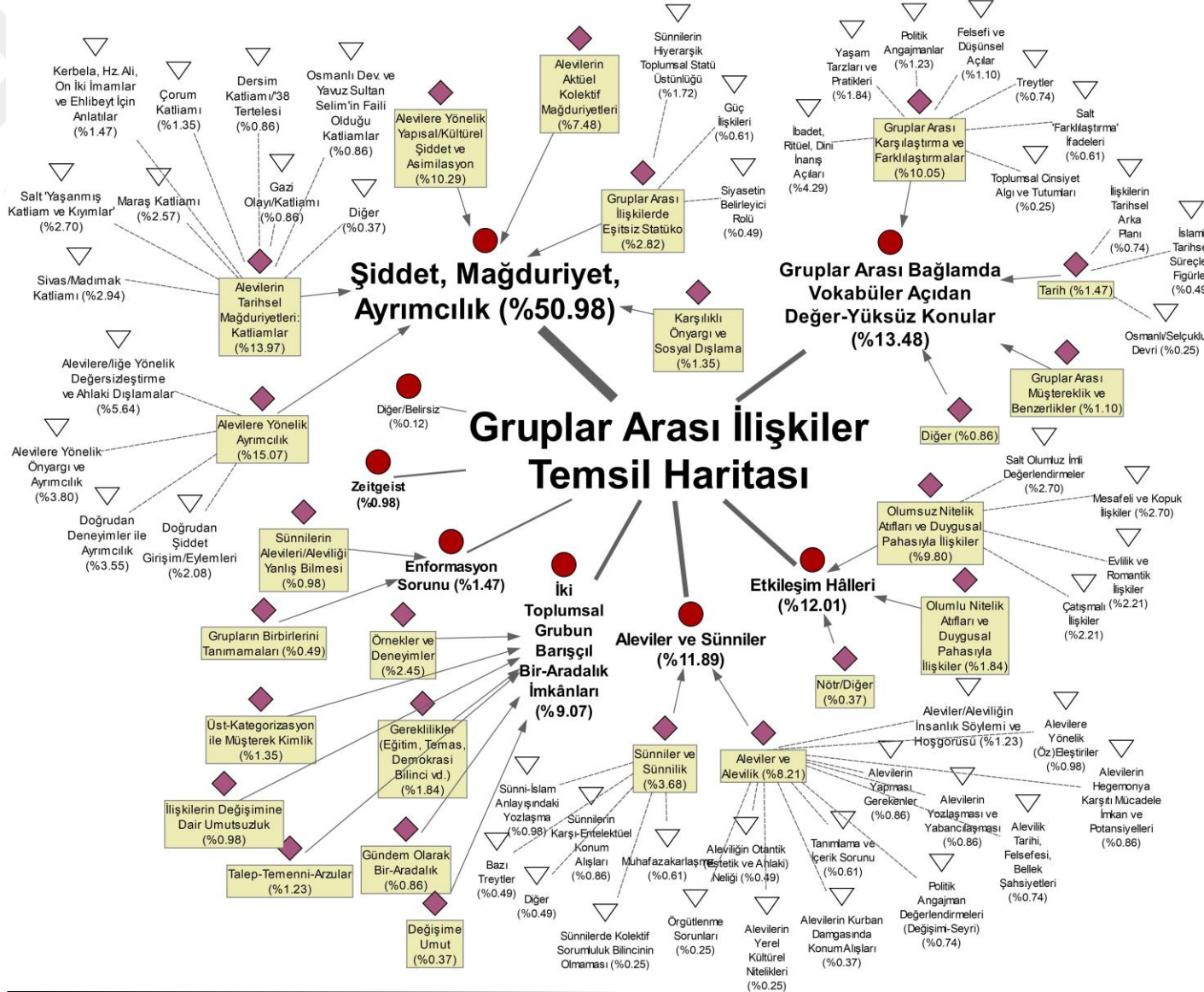
Tablo 32. Katılımcıların Kimlik Belirginliği Durumuna Göre ‘Gruplar Arası İlişkiler Olumluluk Değerlendirmesi’ Puanına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Kimlik Belirginliği Durumları	N	Ort.	SS	Min.	Maks.
Hem Üst-Soyutluk Hem Alevi Kimlik	33	-1.80	1.52	-3.00	1.50
Sadece Üst-Soyutluk	39	-1.79	1.21	-3.00	1.25
Sadece Alevi Kimlik	31	-2.17	1.14	-3.00	2.75
Hiçbiri	38	-1.62	1.46	-3.00	3.00
Toplam	141	-1.83	1.34	-3.00	3.00

¹⁸ $n = 141$. Çağrışım ifadeleri üretmiş ve temsil çözümlenmelerine dahil olmuş bir katılımcı derecelendirme ölçümlerini yapmadığı için bu analizde veri sunmamaktadır.

¹⁹ Sayıtlar arasında olan ‘varyansların homojenliği ilkesi’ sağlanmadığı için (Levene Testi = 3.25, $p = .02$), tek-yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) yerine Welch testi uygulanmıştır.

Şekil 4. Katılımcıların Gruplar Arası İlişkiler Temsillerine Yönelik Sosyal Temsilleri İçin Kavram Haritası (Kodlanmış İfade Sayısı: 816)

6. BÖLÜM: TARTIŞMA

Bu araştırmada, Türkiye’de kentsel bağlamda yaşanmakta olan Alevi kimliği özelinde, Alevilerin benlik sınıflandırma süreci ve içeriği, sosyal psikolojik bir yaklaşımla incelenmiştir. Araştırmanın odak noktası, insanlık kolektif kimlik unsuru kullanımına dayalı benlik sınıflandırmasının motivasyonel arka planıdır. Bunun yanında, diğer benlik sınıflandırma düzeyleri de kimlik boyutları ve motivasyonel ilkeler ile incelenmiş ve kimlik sürecinin içeriği kalıpyargı-temelli temsillerin içerik analizi yoluyla ele alınmıştır. Bu bölümde, sosyal psikoloji disiplini dahilinde kuramsal ve görgül dayanaklar ile ortaya atılan (alt-önermeleri ile) 5 hipotez ve 5 araştırma sorusuna dair (bkz., 3. Bölüm, ss. 23-29) gerçekleştirilen analiz ve elde edilen bulgulara ilişkin ‘genel bir değerlendirme’, farklı konular ölçeğinde araştırmanın ‘kapsam ve sınır(lılık)larına ilişkin kritik’ ve ‘sonuç’ kısımları yer almaktadır.

6.1. Genel Değerlendirme

İnsanlık nosyonu veya insanlık kategorisi kullanımı. ‘İnsan olmak’ yahut ‘insanlık’ görüş ve nosyonunun, yalnızca (senkretik ve heterodoks nitelikler taşıyan bir) inanç olarak Aleviliğe ve onun teozofik ve felsefik içerimlerine dayalı kadim bir ‘anlatı’ olmadığı, Aleviliğin toplumsal öznesi olan ‘Alevilerin’ aktüelde de demirlediği bir değer/fikir/edim olduğu araştırma kapsamında görülmektedir: Bu hem katılımcıların öznel kimlik repertuarları (üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırmasındaki kimlik unsurları, %9.6) hem de iç-gruplarına ilişkin paylaştıkları kalıpyargı-temelli temsiller (İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Aleviler, %28.35) yoluyla empirik biçimde anlaşılmıştır.

Benlik sınıflandırma düzeyi olarak ele alındığında görülmektedir ki Alevi katılımcıların ‘insanım’, ‘bütün canlılara dostum’, ‘insanın diline, ırkına, milletine bakmayan birisiyim’, ‘doğaya/doğal olana tutkunum’ örneklerinde olduğu gibi üst-soyutlukta kimlik inşasında kendilerini bu yolla ‘tanımlamalarının’ arka planında sosyo-motivasyonel bir çerçevede ‘anlamlılık’ ve ‘süreklilik’ motivasyonel ilkeleri yatmaktadır. Tanımlamanın yanı sıra, kimlik inşalarının ‘duygulanımsal’ boyutuna göre ‘anlamlılık’, ‘etkililik’ ve ‘ayrıt edilme’; kimliğin ‘davranışsal’ boyutuna göre ise, ‘anlamlılık’ ve ‘etkililik’ açıklayıcı roldedir. Buna göre, bütün olarak değerlendirildiğinde, insanlık kolektif kimlik kategorisi kullanımına dayalı üst-soyutlama düzeyi benlik sınıflandırması, Alevilerin hayatta anlam arayışının, dünü-bugünü-yarını ile zamanda (ve mekânda) sürekliliğin, hayatta güç

ve yeterlik kapasitesi noktasında etkililiğin ve nihayet farklılaşmanın doğurgusudur. Tersî biçimde, karşılıklı ilişkisel değerlendirmede denilebilir ki üst-soyutluk düzeyinde benlik sınıflandırması; anlam arayışı, zamansallık, güç ve farklılaşmayı beraberinde getirmektedir.

Yukarıdaki bu değerlendirmeler 142 katılımcıdan 73'ünün kimlik repertuvarında ürettiği veya beyan ettiği 109 kimlik unsuruna dayanmaktadır. Ayrıca kimlik belirginliği noktasında görülmektedir ki (a) hem üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru hem Alevî kimlik unsuru kullanan ($n = 33$) katılımcıların toplam 37, (b) sadece üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru kullanan ($n = 40$) katılımcıların toplam 45, (c) sadece Alevî kimlik unsuru kullanan ($n = 31$) katılımcıların toplam 40 ve (d) üst-soyutluk düzeyi kimlik unsuru da Alevî kimliği özgülünde kimlik unsuru da üretmeyen ($n = 38$) katılımcıların ise toplam 45 çağrışım ifadesi 'İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Alevîler' temsil kategorisi dahilindedir. Dolayısıyla, katılımcılar 'kendileri için' üst-soyutlukta kimlik unsuru beyan etmemiş de olsalar, dışsallaştırılmış hâlde 'kendi iç-gruplarına' yönelik çağrışımalarını sunduklarında 'insanlık' nosyonu/ideası yine açığa çıkabilmektedir. Bu bulgu öznel kimlik temsili ile iç-gruba yönelik temsil arasında bir farklılaşmaya işaret etmektedir.

Katılımcı grubunun tamamı, bahsi edilen dört kimlik belirginliği durumuna göre incelendiğinde, katılımcıların kimlik boyut ve motivasyonlarına ilişkin genel puanlarında çeşitli farklılaşmalar açığa çıkmıştır (bkz., *Soru-1* için elde edilen bulgular, ss. 61-64). Bu farklılaşmalar kimlik unsurlarına atfedilen önem (algılanan merkezîyet), sahip olunan mutluluk (olumlu duygulanım), kimlikleri hayat geçirme (kimlik sergileme), hayatta anlam ve amaç arayışı (anlamlılık) ve farklılaşmaya (ayrıt edilme) ilişkin faktörlerdedir. Kimlik repertuvarında üst-soyutluk düzeyinde kimlik unsuru var olan katılımcıların (a ve/ya b) ifade edilen beş faktördeki ortalama değerleri, Alevî kimlik unsurunun da üst soyutlama düzeyinde kimlik unsurunun da olmadığı katılımcılardan (d) daha yüksektir. Dolayısıyla, üst-soyutluk düzeyinde benlik sınıflandırmanın, genel kimlik repertuarı ölçeğinde kimlik boyutları ile anlamlılık ve ayrıt edilme motivasyonel ilkeleri üzerinde etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanlık kimliği bu çalışmada KSK perspektifinden hareketle, üst-soyutluk düzeyi benlik sınıflandırması örneği olarak ele alındı (bkz., Turner, 1999). Bu benlik sınıflandırması dahilindeki kimlikleri geniş-ölçekli sosyal/kolektif kimlik olarak operasyonelleştiren diğer araştırmacılara referansla (örn., Brambilla ve ark., 2016; Kuşdil ve Çağlar,

2011) insan(lık) kimliğince kendini sınıflandırmanın bir kolektif kimlik örneği olduğu ileri sürülebilir.

Kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtır. Bir topluluğun kimliği, diğer topluluklarla ilişki içerisinde ve zamanla değişir. Hiçbir topluluk, tek başına ve zaman-mekân dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir. (...) bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası bağlamda mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da gruplar arası ilişkiler bağlamında söz konusu olabilir (Bilgin, 2007: 14).

Bu değerlendirmeye binaen, Alevilerin insanlık kimliğine ‘tutunmalarının’ ilişkiselliği gözetmeksizin, salt inanç-temelli olduğu savunusu yahut Alevilerin özünde cereyan eden (sağduyu bilgisine atıfla gündelik dilde belirtilecek olursa, onların ‘mayasında’, ‘kumaşında’ yahut ‘fitratında’ olan) bir şey olduğunu söylemek indirgemeci bir yaklaşıma kapı aralayarak hatalı bir yorumlamaya yol açacaktır. Tam da bu noktada, Sosyal Kimlik Yaklaşımı (SKY) ve ikincil olarak ise, Sosyal Temsiller Ekolü (STE) araştırmanın kuramsal dayanakları olarak başvuru kaynaklarıdır.

Alevilerin insanlık kolektif kimliğine dayalı benlik sınıflandırması SKK’nin ortaya koyduğu “sosyal değişim stratejileri” açısından değerlendirilebilir. Sosyal hareketliliğe dayalı inanç sistemi, bir çeşit dış-grup tarafgirliği ile bir bireysel ‘çıkış’ stratejisidir ve bu yolla, birey, dezavantajlı grubu terk edebilir. Gruplar arası sınırların sözü edilen bireysel hareketlilik imkânı gibi geçirgen olmadığı durumda ise, gruplar arasındaki ilişkilerin güvenli yahut güvensizliğine koşut olarak iki strateji söz konusudur: (i) Sosyal yaratıcılık, gruplar arası algılanan güvenli ilişkiler aracılığıyla (örn., gruplar arası karşılaştırmada yeni bir boyutu öne çıkarma); (ii) sosyal rekabet, bunun kontrastında, algılanan güvensiz ilişkiler dolayısıyla (örn., statükoyu sorgulayıcı sivil hak hareketleri). Bu genel değerlendirme SKK’nin öne sürdüğü inanç sistemi üzerine ‘kimlik yönetim stratejileri’ olarak adlandırılmaktadır (Hogg ve Vaughan, 2017: 435; Tajfel ve Turner, 1979: 35). SKY’nin SKK gibi başat ve kurucu kuramları ve/ya diğer minimal ölçekteki modellerinde vurgulanan nokta, kimliğin, sosyal değişim sürecinde bağlamsal bir olgu olma niteliğidir (Reicher, Spears ve Haslam, 2010). Tarihsel ölçekte ve toplumsal bağlamda değerlendirildiğinde, Alevilerin dezavantajlı/madun/azınlık konumlarına karşı sosyal değişim talebi/çözümü/stratejisi, esasen müşterekliğe, bir aradalığa, ayrımcılık karşıtlığına gönderen bir benlik sınıflandırmasına işaret ediyor gözükmektedir (farka-körlük [difference-blindness] ve çokkültürlülük kavramsallaştırmalarıyla kimlik politikaları

ekseninde bir kritik için ayrıca bkz., Göner, 2005). Bu çalışmada, iç-grup ve dış-grup temsillerinde de izleri sürülebilmesine karşın, özellikle gruplar arası ilişkilere dair sosyal temsillerdeki niteliksel çözümlenmelerde baskın şekilde (hegemonik bir sosyal temsil olarak) katılımcıların Aleviler ve Sünniler arasındaki toplumsal ilişkileri “şiddet, mağduriyet ve ayrımcılık” penceresinden anlamlandırdığı açığa çıkmıştır ve bu kategori, çağrışım ifadelerinin %50.98’ine karşılık gelmektedir (bkz., *Soru-3* kapsamında gruplar arası ilişkiler temsilleri için elde edilen bulgular, ss. 82-84). Buna göre, toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerin ve Alevilerin mevcut konumunun katılımcılar tarafından güvenli, meşru ve iyicil görülmediği ve gruplar arasındaki sınırların ise katı olduğu açıktır. Yanı sıra, üst-soyutluk düzeyi kolektif kimlik kullanımı ve Alevi kimlik unsuru noktasındaki kimlik belirginliği durumlarına göre de temsiller için değerlendirme puanları ayrılmamakta, katılımcıların geneli iç-grup temsilleri için olumlu, dış-grup ve gruplar arası ilişkiler temsilleri için ise olumsuz eğilim göstermektedir. (Kimlik belirginliği ile açığa çıkan temsil kategorileri arasında ki-kare analizi sonuçlarına göre farklılaşma olmadığı bulgusu da bu değerlendirmeyi desteklemektedir; bkz., *Soru-4* ve *Soru-5* için elde edilen bulgular). Bir bakıma, SKK’nin bir dizi deneysel çalışmasındaki ‘minimal’ grup bağlamında ortaya çıkan iç-grup lehine ödül farklılaştırması (kısaca, iç-grup yanlılığı), mevcut ‘maksimal’ toplumsal gruplar bağlamında iç-grup lehine değerlendirme puanları dağıtma hâlini almaktadır. Bu bulgular, katılımcı grubu genelinde Aleviler için paylaşılan ‘ortak bir paydaya’ işaret etmektedir. Araştırmanın buraya dek kanıt teşkil eden ‘nicel bulguları’ ile doğrudan yorumlama olanağı olmamakla beraber, niteliksel çözümlenmeler zemininde dolaylı ve spekülâtif bir yorumlama ile, insanlık düzeyi benlik sınıflandırmasının Alevilerin özgün ‘sosyal rekabet stratejisi’ olduğu savunulabilir. Bu üst-soyutluk düzeyinde kimlik inşası, sosyal değişim stratejisi (örn., eşitlik talebi/hedefi) olarak olumsuz değerlendirilen ve meşru görülmeyen statükoya sosyo-bilişsel bir alternatif sunmaktadır. Peki, bu sosyo-bilişsel alternatif, kimlik sürecinin motivasyonel arka planı açısından nasıl kavranabilir?

Staerklé ve arkadaşlarının (2011) değerlendirmelerine paralel şekilde ifade etmek mümkündür ki düşük statülü gruba mensubiyet komünal-toplulukçu bir benlik kavrayışını pekiştirmektedir. Yazarların ifadesindeki komünal-toplulukçu benlik nitelemesi, mevcut araştırma kapsamında (çatışmacı olmayan tarzda, ayrımcılıktan uzak, toplumsal eşitlik ve bir aradalık içerimleriyle) üst-soyutluk düzeyinde insanlık kolektif kimlik kategorisine örnek teşkil etmektedir. Kuşdil ve Çağlar-Akoğlu’nun (2014) araştırma bulguları

ise göstermektedir ki sosyal sistemi geçirgen algılamayan ve statü ilişkilerini ise meşru görmeyen katılımcı grubunda, meşruiyet ve geçirgenlik algısının belirleyeni baskın şekilde (değişime açıklık ile muhafazakârlık fark faktörü olarak) ‘değerler’dir: Muhafazakâr değer önceliklerinin baskınlığı sosyal sistemin meşru ve sınırların geçirgen olduğu algısını beraberinde getirmektedir. Mevcut araştırma bağlamında insanlık nosyonu ile kurulan ilişkinin hem öznel kimlik repertuarını hem de iç-gruba yönelik temsilleri biçimlendirdiği gözükmektedir. Buna göre, Alevi kimlik inşasında, kapsayıcılık ve eşitlik ile imli üst-soyutluk düzeyinde ‘benlik sınıflandırması’ ve özaşkınlık değeriyle karakterize ‘iç-grup temsili’, -yine temsillere yönelik içerik analizinde izleri sürülebileceği üzere- olumsuz statükoya ve tarihsel mağduriyetlere karşı bir sosyo-bilişsel alternatiftir. Böylece, temsil çözümlenmeleri ve ampirik çalışma dayanaklarına göre anlamlandırıldığı üzere, *bir sosyal rekabet stratejisi olarak* kimlik inşasında insanlık nosyonuna demirlemenin yaşama anlam kattığı ve yaşamı belirsizlikten uzak şekilde öngörülebilir hâle getirdiği (*anlamlılık*), yaşamı katlanılabilir kıldığı (*etkililik*), yok sayılmanın aksine geçmiş ve gelecek arasında bir bağ yaratarak kolektif bellek vazettiği (*süreklilik*) ve benliğini bu yolla tanımlamayanlardan ise farklılaştırdığı (*ayırt edilme*) ifade edilebilir.

Benlik sınıflandırma düzeyleri, etnik aidiyet ve ana dili. Alevi katılımcılar kendilerini sadece insanlık düzeyinde tarif etmediği gibi, en baskın şekilde de bu yolla sınıflandırmamaktadır. Dahası, yukarıda paylaşılan ortak payda üzerinde durulmuş olmakla beraber, homojen bir genelgeçer ‘Alevi katılımcılar’ lafzı da her zaman için doğru değildir. Sözelimi, etnik aidiyet ve ana dili ile farklı benlik sınıflandırma düzeylerine dair kimlik unsuru sıklığı arasındaki bağlantıyı odağa alan analiz bulguları, etnik kimlik ve ana dili konusunda önemli bir sonuca işaret etmektedir. Etnik grup konusundaki kategorizasyonda Arap, Etnik Kimliksiz, Türk/Türkmen, Zaza ve (Etnik Kimlik Olarak da) Alevi olduğunu ifade eden katılımcıların kimlik unsurları en yüksek sıklıkta ‘kişiler arası düzeyde’, orta sıklıkta ‘sosyal düzeyde’ ve düşük sıklıkta ise ‘üst-soyutluk düzeyinde’dir. Katılımcıların kişiler arası düzeydeki kimlik unsurlarının sıklığı ise %50’den fazladır. Öte yandan, Kürt Alevisi katılımcılarda, kişiler arası düzey (%43.5) ile sosyal düzey (%44.2) kimlik unsuru repertuarları birbirine denk ve kişiler arası düzeydeki kimlik unsurları sıklığı diğer etnik kategorizasyonlarda olanın aksine, %50’nin altındadır. Benzer bir sonuç, ana dili ve benlik sınıflandırma düzeyi arasındaki bağlantı için de söz konusudur: Zazaca ana diline sahip katılımcıların %51’i ‘kişiler arası düzeyde’ kimlik unsurları ifade

etmişken, Türkçe ve Arapça ana dili kategorilerindeki Alevi katılımcıların kişiler arası düzeydeki kimlik unsurları %51'in üzerindedir; ana dili Kürtçe olan katılımcı grubunda ise bu oran %41'dir (bkz., *Hipotez-1* için elde edilen bulgular, ss. 41-43).

Kürt Alevisi olma ve Kürtçe ve Zazaca ana diline sahip olmanın bu değerlendirilmedeki ayırıcı yanını, Kuşdil ve Çağlar'ın (2011) karşılaştırma araştırmasına referansla anlamlandırmak uygun gözükmektedir. Söz konusu çalışmada görülmektedir ki Alevi veya Sünni toplumsal gruba mensup olmak, kolektif düzeydeki kimlik unsurlarına başvurarak kendini tanımlamada bir farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Toplumsal statü bakımından azınlık ve/ya dezavantajlı konumda olan Alevi toplumsal grubuna mensup katılımcılar, Sünni toplumsal grubuna mensup katılımcılara kıyasla, kendilerini tanımlamakta kolektif düzeydeki kimlik unsurlarını daha fazla kullanmışlardır. Bu durum, yani dezavantajlı grup üyelerinin kolektif düzeyde benlik sınıflandırmasının baskın oluşu, yazarların ifadesine göre, bir dezavantajlı gruptan beklenebilecek bir edimdir. Mevcut çalışmanın bulguları da bu noktayı destekler niteliktedir. Bu çalışma, Alevi ve Sünni toplumsal grupları arasında bir karşılaştırma zemini içermese de, Alevi toplumsal grubu dahilindeki etnik aidiyetler konusunda kimliğin kesişimselliğinin açığa çıktığı bir katılımcı grubuna sahiptir. Dolayısıyla, sözgelimi Kürt etnik aidiyetinde, diğer kategorizasyonların aksine sosyal ve üst-soyutlama düzeyindeki kimlik unsurlarının sıklığının %50'den fazla olması, etnik aidiyet konusundaki toplumsal statü hiyerarşisi ve coğrafyamızdaki sosyotarihsel koşullarla anlam kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu durum, Cumhuriyet dönemini aşan kolektif mağduriyetler ve aktüel gerilimler açısından temellendirilebilir. Kimliğin kesişimselliği ile hem Kürt hem Alevi olmak, güç ilişkilerinde düşük statüde addettiğimiz 'Alevi toplumsal grubu' içinde de daha dezavantajlı bir statüye işaret etmektedir. Güler-Selvi (2019) bu statüyü, 'çoklu azınlık olma' durumu olarak betimlemektedir. Benlik sınıflandırma düzeyleri açısından kimlik unsuru pratiğinde açığa çıkan bu farklılaşma, sosyoloji, tarih ve siyaset bilim gibi disiplinler içinde etno-dinsel bir kimlik ve/ya kolektif bellek olarak 'Alevi Kürtlüğü' irdeleyen çalışmalar (bkz., Gezik, 2012; Güler-Sevli, 2019) için aktüel sosyal-psikolojik bir bulgu ortaya koymaktadır.

Benlik sınıflandırması ve 'zeitgeist'. Kuşdil ve Çağlar'ın (2011) çalışmasında da, hâlihazırdaki çalışmada da grup mensubiyetleri ve karşılaştırmalar göz ardı edilip incelendiğinde (yani, katılımcı grubunun tamamına bakıldığında) görülmektedir ki, kişiler arası düzeydeki kimlik unsurlarının sıklığı (bu çalışmada kişisel kimlik unsur sıklığı

%40.9, ilişkisel kimlik unsuru sıklığı ise %15.1 olduğu için toplam %56'dır), diğer soyutlama düzeylerine kıyasla başat konumdadır. Betimsel bulgulara dayanarak söylenebilir ki bu durum, açıkça, katılımcı grubunun tamamı için kimlik repertuarındaki bireyci tandansı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, en genel değerlendirmede, Alevi toplumsal grubuna mensubiyetin de (modern ve neoliberal) çağın ruhundan kopuk olmadığını söylemek mümkündür. Öte yandan, %44 olarak açığa çıkan sosyal düzey ve üst-soyutlama düzeylerinde kimlik unsurlarının toplam payı, dramatik olmayan bir farklılaşmaya işaret etmektedir.

Sosyal ve kişiler arası benlik sınıflandırma düzeyleri, kimlik boyutları ve motivasyonel ilkeler. Kimlik tek boyuttan ve tek motivasyonel ilkedен ibaret bir olgu değildir. Breakwell'in (2014) ifadesiyle 'kimlik sürecine rehberlik eden motivasyonel ilkeler' olarak kimlik motivasyonları (özsaygı, etkililik, süreklilik, aidiyet, ayırt edilme ve anlamlılık), kişilerin kendilerini tanımlamaları (algılanan merkezîyet), kimliklerine ilişkin duygulanımları (olumlu duygulanım) ve bu kimlikleri hayata geçirmek anlamında eylemlilikleri (kimlik sergileme) konusunda kimliğin farklı boyutları ile (üç benlik sınıflandırma düzeyinde de) ilişkili gözükmemektedir (bkz., Vignoles ve ark., 2006). En başta, Vignoles ve arkadaşlarını (2002) ve özellikle makale başlıklarını olumlayan bir nazire ile ifade etmek gerekir ki, Alevi katılımcı grubunun özne olduğu bu çalışma dahilinde elde edilen bulgulara açısından da, kimlik sürecindeki bütün 'öykünün' özsaygıdan ibaret olmadığı açıkça görünmektedir. Dahası, özsaygı, motivasyonel ilkeler arasında (kimlik boyutlarını yordamada) ayırıcı veya başat bir yer de işgal etmemektedir (bkz., korelasyon ve regresyon analizlerine dayalı analizleri gerektiren *Hipotez-2* ve *Hipotez-3* için, ss. 41-61).

Üst-soyutlama çerçevesinde benlik sınıflandırma düzeyinde kimliğin üç ayrı boyutu için motivasyonel ilkelerin açıklayıcılık güçleri bu bölümün girişinde 'insanlık nosyonu veya insanlık kategorisi kullanımı' kapsamında değerlendirilmişti. Grup kimliği kullanımına dayalı sosyal düzey benlik sınıflandırması irdelendiğinde, kimliğin üç boyutunda da yordayıcı olan iki motivasyonel ilkenin 'anlamlılık' ve 'aidiyet' olduğu görülmektedir. Yanı sıra, 'ayırt edilme' kimlik motivasyonunun algılanan merkezîyet ve kimlik sergileme boyutları üzerinde, 'etkililik' motivasyonunun olumlu duygulanım kimlik boyutu üzerinde ve 'özsaygının' ise algılanan merkezîyet boyutu üzerinde açıklayıcılık

gücü söz konusudur. ‘Süreklilik’ kimlik motivasyonunun ise, sosyal düzeydeki kimlik boyutlarının arka planında yeri olmadığı anlaşılmaktadır.

Kişisel ve ilişkisel kimlik kullanımına dayalı kişiler arası benlik sınıflandırması irdelendiğinde, kimliğin üç boyutunda da (algılanan merkezîyet, olumlu duygulanım ve kimlik sergileme) yordayıcılık gücü olan kimlik motivasyonunun ‘aidiyet’ olduğu görülmektedir. ‘Anlamlılık’ motivasyonu, algılanan merkezîyet ve olumlu duygulanım boyutlarında; ‘özsaygı’, olumlu duygulanım boyutunda; ‘etkililik’ ve ‘ayırt edilme’ kimlik sergileme boyutunda; ‘süreklilik’ ise algılanan merkezîyet boyutunda açıklayıcıdır. Kimliğe bireysel davranış perspektifinde açılım sunan sosyal psikolojik kuramsal adreslerin (akt., Vignoles ve ark., 2006: 310), genel değerlendirmede ‘anlamlılık’ motivasyonel ilkesi dışında, kişiler arası düzeyde motivasyonel ilkeler için açıklayıcı konumda olduğu desteklenmektedir.

Bu bağlamda, kimlik motivasyonlarının, salt bir sınıflandırma düzeyine mâl edilemeyeceği vurgulanmalıdır. Sözgelimi, aidiyet motivasyonel ilkesi beklenildiği üzere sosyal düzey benlik sınıflandırmasında bir grup kimliği motivasyonu olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada, aidiyet ilkesinin ilgili grupla bir bütünleşme ve uyum anlamı taşıdığı söylenebilir ve bu beklendiği üzere teorik dayanaklarla da örtüşmektedir (bkz., Brewer, 1991). Bunun yanında, aidiyet motivasyonunun kişiler arası ilişkiler bağlamında yeri olduğu da görülmektedir (ayrıca bkz., Ryan ve Deci, 2000). Bu noktada ise, belirli bir grup kimliğine mensubiyet çerçevesinde olmaksızın, kişilerin mikro- ve makro-sosyal çevrelerinde ilgili öznel kimlik unsurlarınca kabul görmesi, diğer bir ifadeyle o kimlik unsuruyla kendini ‘ait hissetmesi’ kişiler arası ilişkiler referans çerçevesinde bir değerlendirme olmaktadır. Başka bir örnek kişiler arası düzeydeki etkililik ile üst-soyutluk benlik sınıflandırmasındaki etkililik motivasyonel ilkesinin konumuna dairdir ve örnekler artırılabilir. Buna göre, hipotetik sacayağı olarak kimliği kuran üç ayrı soyutluk düzeyinde kimlik motivasyonları için,

(i) üst-soyutlukta (insanlık kolektif kimliğine dayalı) motivasyonel ilkeler,

(ii) sosyal benlik sınıflandırması düzeyinde (grup kimliğine dayalı) motivasyonel ilkeler ve

(iii) kişiler arası düzeyde (kişisel ve ilişkisel kimliklere dayalı) motivasyonel ilkeler olmak üzere bir ayrışma açığa çıkmaktadır. Bu üçlü ayırmda her bir motivasyona yüklenen anlam da değişmektedir.

Alevi iç-grupla özdeşim ve kimlik boyutları çerçevesinde motivasyon modelleri. Araştırma dahilinde farklı açılarla “Alevi kimliği” odakta olmuştur. Örneklemin tamamı Alevi katılımcılardan oluşmakla beraber, katılımcıların tamamı kimlik repertuvarında Alevi olmaya gönderen unsurlar beyan etmemiştir. Bu nedenle, sosyal düzey benlik sınıflandırmasının özel formu olarak addedilen Alevi benlik sınıflandırmasına özel olarak odaklanılmıştır. Buna göre, sadece Alevi kimlik unsuru beyanına dayalı kimlik inşasında, kimliğin üç ayrı boyutu ile etkileşimine göre, Alevi iç-grupla özdeşimin motivasyonel arka planını açıklamada ÖM, 4MM ve 6MM modellerinden hangisinin hâkim olduğu sınınanmıştır. Bulgulara göre, (ÖM ve 6MM’ye kıyasla) sosyal psikoloji kuramlarında gruplar arası ilişkileri açıklamaya çalışan modellerin ortaya koyduğu bütünlük merkezîyet algısı ve olumlu duygulanım açısından belirleyici gözükmekte ve motivasyonel ilkeler arasında ‘aidiyet’ başat açıklayıcı rolüyle öne çıkmaktadır (bkz., *Hipotez-4* ve *Hipotez-5* için elde edilen bulgular, ss. 64-70).

Kalıpyargı-temelli iç-grup ve dış-grup temsilleri. Baskın olarak hipotez ve model sınaması ekseninde motivasyonel açıdan eğildiğimiz kimlik inşa sürecinin ‘içeriği’, iç-grup ve dış-gruba yönelik sözel çağrışım yoluyla ulaşılan kalıpyargı-temelli sosyal temsiller yoluyla irdelenmiştir. Bu noktada kimlik bir ‘temsil nesnesi’dir. Söz konusu temsil çözümlenmeleri, geniş hacimde veri sunmaktadır:

Yukarı da özellikle insanlık nosyonu ve insanlık kategorisi kullanımını alt-başlığı içerisinde yer yer değinilen, temsiller konusundaki nicel analizlerden farklı olarak, bir araştırma sorusu kapsamında elde edilen bulgulara göre, benlik sınıflandırma düzeyinin Alevi kimliğine ilişkin temsil değişkenine (Alevi kimliği tasavvurlarına) bağımlı olmadığı görülmüştür. Kişiler arası, sosyal veya üst-soyutluk düzeyinde benlik kategorizasyonu ile Aleviliğe ilişkin dini, politik, kültürel, felsefi veya ailevi temsile sahip olma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı bulunmamaktadır (bkz., *Soru-2* için elde edilen bulgular, s. 71). Bu nokta, kimlik tasavvurlarının donuk birer madde olarak sunulması, yani katılımcıların ‘dini’, ‘kültürel’, ‘politik’, ‘ailevi’, ‘felsefi’ sözcükleri yoluyla Alevi kimliğini tasavvur etmeye maruz kalıyor olması yönüyle olumsuz eleştiriye açıktır.

Kalıpyargı-temelli temsillerin çözümlenmesinde ‘tümevarımsal’ bir yolla kategori geliştirme ve nihayetinde uzman görüşüne başvurma yolu gözetilmiştir (*Soru-3* için elde edilen bulgular için bkz., Ek 4-5-6, ss. 113-121). Benlik sınıflandırması olgusu çerçeve-

sinde ‘tumdengelsel’ bir mercekte değerlendirildiğinde ise, temsillerin soyutluk düzeylerinin sacayaklarına ikame edebildiği görülmektedir: İç-grup temsilleri için *üst-soyutluk düzeyinde* benlik sınıflandırmasına tekabül eden temsil kategorisi “İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Aleviler” kategorisidir. *Sosyal benlik sınıflandırma düzeyine* ise, “Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Aleviler”, “Toplumsal Statüleri ve Politik An-gajmanları ile Aleviler” ve “İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Aleviler” temsil katego-rieleri oturmaktadır. Ayrıca, katılımcılar, Alevileri ferdi-şahsi özellikleri açısından birey-sel kimlikleri ile de tanımlamaktadır: “Treytleri ile Aleviler” temsil kategorisi bu anlamda *kişiler arası düzey* benlik sınıflandırmasına karşılık gelen kategoridir. Bu tumdengelsel çözümlene, dış-grup temsillerinde de benzer panoramadadır: “Treytleri ile Sünniler” ka-tegorisi kişiler arası düzeye karşılık gelirken, diğer kategoriler sosyal benlik sınıflandır-ması düzeyindedir. (Sünni toplumsal grubuna ilişkin kalıpyargı-temelli temsillerde üst-soyutluk düzeyinde benlik sınıflandırmasına işaret eden özgül bir temsil kategorisi açığa çıkmamış olmakla beraber, “Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Sünniler” temsil kategorisinde bir alt-küme boyutu olarak ‘Evrensellik ve İyilikseverlik Değer Sahiplikleri ile Sünniler’ kodlaması bulunmaktadır.)

Alevi kimliği ve benlik sınıflandırma süreçlerinin bir ‘vakum’ içinde salt aidiyet grubuyla anlaşılması güç gözükmektedir. Dezavantajlı ve azınlık nitelermeleriyle ele alındığı üzere Alevi toplumsal grubuna kıyasla, güç ilişkileri asimetrisinde diğer uca otur-duğu varsayılan Sünni toplumsal grubu, dolaylı olarak Alevi benlik sınıflandırmasını an-lamada başvurulacak bir zemin sunmaktadır. Bu bağlamda, özellikle iç-grup ve dış-grup temsillerindeki sosyal düzey benlik sınıflandırmasına yerleşen temsil kategorilerinden ‘sosyo-kültürel sermayeye’ işaret eden kalıpyargılar önemli bir içerik sunmaktadır. Söz-gelimi, bulgularda, entelektüellik olarak kümelenen ‘aydın’, ‘açık fikirli’, ‘sorgulayan’, ‘çağdaş’, ‘duyarlı’ gibi ifadelerin karşısında bu ifadelerin tam kontrastı biçimde olumsuz içerikte dış-grup tarifi açığa çıkmıştır. Alevi benlik sınıflandırmasında grupta bütünleşme ve uyum noktasında ‘aidiyet’ motivasyonunun baskın konumu ve (grupta özdeşim arka planında anlamlı ve pozitif yordayıcı olmasının) anlamı, iç-grup ve dış-grup temsillerin-deki sosyal sermaye içeriği farklılaştırmasından speküle edilebilir.

6.2. Araştırmanın Sınır(lılık)ları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Yüksek lisans tez çalışması kapsamındaki bu sosyal psikolojik araştırma (ve esasen tüm araştırmalar) bir çeşit alegori ile ‘fotoğraf çekmeye’ benzetilebilir. Fotoğraf karesi için mümkün pozlar yönetsel farklılıkların doğurgusudur; fotoğrafı çeken kişi ve/veya fotoğrafı inceleyen kişi araştırmacı; fotoğrafın çekildiği cihaz ve görüntüyü flu olmaktan kurtaran ve somutlayan unsurlar veri toplama araçları; fotoğraf karesine giren kimseler ise katılımcılardır. Dahası bu fotoğrafın çekildiği bir zaman ve mekân söz konusudur. Dolayısıyla, araştırma süreci fotoğrafçılık pratiği ve niteliğine dönük olası kritiklerdeki gibi çok boyutludur. Bu boyutlar, araştırma açısından sırasıyla şöyle kritik edilebilir:

Çalışma konusu. Araştırma (Aleviler içerisinde kimi karşılaştırmalara imkân tanımakla beraber) toplumsal gruplar arasında ‘karşılaştırma çalışması’ niteliğinde değildir. Benlik sınıflandırması olgusu ve onun motivasyonel arka planı başta Sünni toplumsal grubu olmak üzere, farklı toplumsal ve kültürel gruplar ölçeğinde çalışılarak karşılaştırmalı bir zeminde ele alınabilir. Yanı sıra, Aleviler özelinde de, sözgelimi Alevi kadınlar özgülünde benlik sınıflandırması yahut politik angajman farklılıkları, özel olarak üzerine eğilmeyi gerektirmektedir.

Ayrıca ele alınan kimlik motivasyonları diğer bazı çalışmalarda olduğu gibi (Becker ve ark., 2017; 2012) tekil olarak farklı boyutlarıyla değerlendirilebilir. Sözgelimi, çalışmada elde edilen bulgulara göre, anlamlılık, süreklilik ve etkililik gibi üst-soyutluk düzeyinde benlik sınıflandırmasının arka planındaki belirleyici motivasyonel ilkeler ilerleyen çalışmalarda farklı metodolojik yaklaşımlarla ele alınabilir.

Metodoloji ve veri toplama araçları. Araştırmada özellikle analizler noktasında niceliksel ağırlıklı bir yönetsel angajman ve ilişkisel araştırma perspektifi söz konusudur. Bununla beraber, niteliksel perspektif de kendini veri toplama araçları ve çağrışım-temelli temsil çözümlerinde göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut araştırmadaki metodolojik angajman ‘yakınsak karma yönetsel tasarım’ (bkz., Creswell ve Clark, 2017) ile bağıntısı ölçüsünde 4. Bölüm olan ‘Araştırmanın Yöntemi’ başlığında değerlendirilmiştir. Anket uygulaması irdelendiğinde (bkz., Ek 2), kullanılan anket formunun büyük bir kısmının maddeleri hazır olan ölçeklerden oluşmadığı, sözel çağrışım metodu ağırlıklı bir yolla katılımcıların derecelendirdikleri maddelerin aktif üreticisi olduğu görülebilir. Bu yönetsel perspektifin, örneğin 5’li yahut 7’li derecelendirmeli ‘maddeleri

hazır' ölçeklerde kendini tayin etmeye dayalı kişisel beyana (*self-report*) kıyasla, öznel-liği daha fazla açığa çıkarmaya dönük olduğu savunulabilir. Ancak, sözgelimi bir yüz yüze derinlemesine mülakat yoluyla elde edilecek veriler ile çağrışım uygulaması ara-sında da fark olacağı, katı-yapılandırılmış veri toplama araçlarına olan mesafeye göre ka-tılımcının öznelliğine olan mesafenin de değişeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, ça-lışma konusu, özellikle, niteliksel/etnografik metotlarla ileriye taşınabilir. Böylece, kim-lik inşasının durumsal ve bağlama gömük 'akışkan doğası' yakalanabilir.

Ayrıca, niceliksel olarak da çalışmayı ileriye taşımının olanakları mevcuttur: Ör-neğin, tek düzeyli veri seti üzerinde tipik hiyerarşik regresyon analizleri yerine, çoklu-düzyer modellemeye imkân tanıyan iç-içe geçmiş (*nested*) veri seti üzerinde çoklu-düzyer hiyerarşik regresyon analizleri, nicel araştırma olanaklarının da varlığına işaret etmekte-dir.

Kuramsal çerçeve. Araştırmanın nirengi noktası, Alevi öznenin insanlık nosyo-nuyla kurduğu ilişki üzerinedir. Çalışma dahilinde bu ilişki genel ölçekte bir kimlik ol-gusu ve özelinde motivasyonel kategorizasyon süreci, sosyal strateji ve temsil nesnesi olarak ele alındı ve Kıta Avrupa'sı geleneğinde yer eden SKY ve STE ile temellendirildi. SKY ve STE arasında bir bağ ve köprü kurmak kimlik süreç ve içeriğini ele almada önemli bir çaba olarak görülmektedir (ayrıca bkz., Elejabarrieta, 1994). Yanı sıra, SKK sonrası, motivasyonel vurgudan uzaklaşıldığı varsayılan KSK'yi, motivasyonel ilkelere dair güncel kuramsal gelişmelerle ilişkilendirmek ve kimlik sürecine 'özsaygı' motivas-yonunun ve kimliğin 'tanımlama' boyutunun ötesinde bir okuma sunmak 'kimlik formas-yonunun sosyal psikolojisi' için besleyici bir bakış olarak addedilebilir.

Bununla birlikte, sosyal psikoloji disiplininin geniş bir kuramsal 'deposu' olduğu açıktır. Sözgelimi, değerler (bkz., Schwartz, 1994), hiyerarşi azaltıcı bir mit ve ideoloji (bkz., Pratto, Sidanius ve Levin, 2006), söylem ve açıklayıcı repertuvarlar (bkz., Wetherell ve Potter, 1988) veya paylaşılan 'algı' ve 'norm' veya sözgelimi insan hakla-rına yönelik 'tutum' olmak üzere, farklı kuramsal adreslere temasla konuyu kavramsal-laştırmanın ve çalışmanın olanağı söz konusudur. Bu kuramsal çerçevelerin mevcut araş-tırma bağlamı ile hem ortaklaşacağı hem de farklılaşacağı noktalar olabileceği öngörül-mektedir. Bunun nedeni ('akışkan' olmaya karşılık 'durağan' bakış yahut epistemolojik temeller gibi) farklı meta-teorik konular üzerinden okunabilir (bkz., Gergen, 2012).

Bağlam. Araştırma bağlamı 2000’li yılların Türkiye’inde, kent hayatında yaşanmakta olan Alevi kimliği üzerine kuruludur. Katılımcılar, yöntem başlığında diğer pek çok ayrıntı sunulmuş olmakla beraber, örneğin, İstanbul ve İzmir şehirlerinde ikamet eden kimselerdir. Bu belirlemelerin yanı sıra örneğin araştırma süresince, çalışma sorusunun ortaya atılmasından yazım sürecinin sonlarına varıncaya dek, sosyo-politik pek çok gelişme olmuştur: Başat oluşu yönüyle, uygulama sırasında Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve ardılı gelişmeler buna bir örnektir. Dolayısıyla, sözgelimi başka bir konjunktür ve sosyo-mekânsal bağlamda elde edilecek veriler-bulgular değil, başlangıcı itibariyle ortaya atılacak araştırma soruları dahi farklılık gösterme ihtimali barındırmaktadır. Bu da, benzer şekilde, araştırmacının konumuna göndermektedir.

Araştırmacının konumu. Araştırmacının konumu çalışmanın sınır(lılık)ları konusunda bir diğer boyuttur. Araştırmacı ve uygulamacı olarak tez yazarı, Alevi bir aileye mensuptur. Fotoğraf çekimi alegorisi devam ettirilecek olursa, araştırmacı da fotoğraf karesinde öyle ya da böyle yer almaktadır. Bu, iki yönlü biçimde, hem bir avantaj hem de bir dezavantaj olarak addedilebilir. Değerlendirildiğinde elbette diğer pek çok özellik gibi, örneğin 20’li yaşlarında, uzun saçlı yahut erkek olmanın uygulama safhasında ‘bir etkisi’ olabileceği varsayılabilir. Ancak bu ‘özellikler’ arasında, Alevi toplumsal grubuna mensubiyetin ayırıcı bir yönü olduğu düşünülmektedir. Bunun, katılımcı grubuna (hem pratik olarak hem sahici temas kurabilmek noktasında) ‘ulaşmak’ anlamında olumlu bir yanı bulunduğu gibi, yanlışlık tehlikesi barındırmış olabileceği de düşünülmektedir. Uygulama safhasının da ötesinde belirtmek gerekir ki değer, kanaat, fikir, duygu (vd.) sahibi araştırmacı öznenin, yaklaştığı olgulara (bu çalışmada ‘kimlik olgusu’) kendi değer, kanaat, fikir ve duygularını yansıtmaksızın bakış sunması gerekliliği pozitivistik bir mittir (olgu-değer ilişkisi çerçevesinde tarafsızlık miti için ayrıca bkz., Göregenli, 2003). Buna binaen, sözgelimi dezavantajlı bir grupta sahici bağ kurabilmenin önemi ve etik/politik sorumluluk bilinci, üstlenilmesi gereken yaklaşım ve gereklilikler olarak görülmüştür. İnsan hakları-temelli bir ‘tanınma’ yerine, şekillendirme saiki ile karakterize ‘tanımlanma’ sorunu, artan kamusal görünürlük ile Aleviliğin ve Alevilerin maruz kaldığı sorunlar arasındadır (bkz., Karlıdağ, 2019). Etik standartlar çerçevesindeki araştırma kapsamında, öznel kimlik repertuarı ve iç-grup temsillerinin, Alevi katılımcıların kendilerini tarif edebilmelerinde anti-otoriter ve özgürleşmeci bir zemin sunduğu düşünülmektedir. Bu

görüşü destekleyen yorumlar bir sonraki pasajda görülebileceği üzere, ‘katılımcı görüşlerine’ de yansımıştır.

Katılımcılar ve görüşleri. Araştırmanın katılımcı grubuna yüz yüze görüşmeler yoluyla ulaşılmış olması; katılımcıların, psikoloji disiplindeki çoğu araştırmada pratik amaçlar doğrultusunda tercih sebebi olması sorununa karşı, genç-yetişkin üniversite öğrencileriyle sınırlı olmayıp farklı öğrenim durumu ve yaşlardan kimseler olması; yanı sıra katılımcıların etnik aidiyet, politik görüş, memleket gibi sosyo-demografik niteliklerde çeşitlilik arz etmesi araştırmanın ayırıcı yönleri arasındadır.

Uygulama safhasında kullanılan anket formunda, en sonda, bir hipotez sınaması yahut araştırma sorusuna yönelik olmadığı için hiçbir analiz/çözümlemede kullanılmayan açık-uçlu bir değerlendirme sorusu/yönergesi bulunmaktadır:

“Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz! Çalışmayı sonlandırmadan önce, yazılı olarak belirtmek istediğiniz herhangi bir konu (eleştiri, yorum, değerlendirme, vb.) varsa lütfen belirtiniz.”

65 katılımcı bu soru/yönergeyi ya doğrudan kendi yazarak yanıtlamış ya da sözel ifade etmeyi tercih edip araştırma yürütücüsü olan tez yazarının not almasını talep etmiştir (not alınanlar ‘***’ ile işaretlendi). Katılımcıların verdikleri yanıtlar, araştırma fikrinin geliştiği arka plana yahut analiz ve yazım sürecine dair genel ölçekte değil, yalnızca anket uygulaması deneyimlerine ve uygulamanın çağrıştırdıklarına dairdir.²⁰ Yanıtlarda farklı içerikler söz konusudur:

Çalışma amacına ilişkin beğeniler, araştırma sonuçlarının iletilmesi talepleri, ‘bu tür’ çalışmaların artmasına yönelik talep ve ilişkili temenniler söylem hacmi olarak bas-kındır. Örnek alıntılar aşağıda verilmiştir:

Öncelikle emeğine sağlık. Soruları etkileyici, düşündürücü ve hatta yeni soruları sordurucu bulduğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Sonuçları heyecanla bekliyorum :) Teşekkürler. Kolaylıklar. (...)

[10]. Erkek, 42 yaşında, Türk, Karşı, İzmir’de yaşıyor

Ben bu konuyu çok değerli buluyorum. Özellikle de yine azınlık olan grupların tutumlarının ne olduğu, bu konulara nasıl baktıklarının incelenmesi bence çok kıymetli. Toplumda birçok azınlık grup var; bu kabul edilmeli ve onların, onlara ait değerlerin bir nebze olsun gösterilmesi, incelenmesi gerekli. Çalışmanın sonuçlarını bana ulaştırabilerseniz sevinirim: (...)

[11]. Kadın, 20 yaşında, Türk, Balıkesirli, İzmir’de yaşıyor

²⁰ Yazım-İmla hataları ve büyük-küçük harf kullanımlarındaki hatalar hariç, katılımcıların verdiği yanıtlara sözcük ve yazım dili açısından sadık kalınmıştır. Ek açıklamalar italik vurgulama olmaksızın, köşeli parantez ([ ]) ile verilmiştir.

Kim olduğumuzu yeniden hatırlattığın için teşekkürler!

[52]. Kadın, 38 yaşında, Zaza, Dersimli, İstanbul'da yaşıyor

Bu çalışmalar daha da artmalı, Sünnilere yönelik de, gençler için de.

[63]. Erkek, 49 yaşında, Türk, Sivaslı, İstanbul'da yaşıyor

Bu anketin başarılı olduğunu düşünüyorum ve ülke genelinde daha fazla yapılmasını isterim.

[84]. Erkek, 36 yaşında, Zaza, Dersimli, İstanbul'da yaşıyor

Keyifli bir değerlendirmeydi. Soruların birbiriyle bağlantısı ve uyumu değerlendirmenin akıcı olmasını sağladı. Bu akıcılık sıkılmadan tamamlamamı sağladı. Ayrıca, iki toplumsal grup için değerlendirme bölümü yaratıcı ve iyi bir mantıktaydı. E-posta: (...)

[108]. Erkek, 35 yaşında, Kürt, Sivaslı, İstanbul'da yaşıyor

Yaptığımız mülakatta çok iyi vakit geçirdim. Bir nevi bilgi sahibi oldum.

[118]. Erkek, 62 yaşında, Türk, Sivaslı, İstanbul'da yaşıyor

Uygulama yöntemine dair hem beğeni hem yergi ifadeleri bulunmaktadır:

Verilen şıkların dışında boş alanların olması insanı kısıtlamayan ve tek bir görüşe odaklamadan kendi görüşünü veya özgürlüğünü anlatmasına olanak tanınması hoşuma gitti. Ancak, süregelen olaylar karşısında tanımlamak çok kolay değil. Sevgiyle.

[22]. Kadın, 33 yaşında, Etnik Kimliksiz, Sivaslı, İzmir'de yaşıyor

Biraz dem oldum, biraz kendim olmayı hissettirdin bana. Güncel, kirlenmiş gündemin içinde o kirliliğe kapılmışken ondan bir parça uzaklaştırdın. Epey doyurucu oldu, teşekkürler. Formdaki derecelendirmeler yerine başka yöntem olsaydı belki daha iyi olurdu.

[55]. Erkek, 58 yaşında, Kürt, Sivaslı, İstanbul'da yaşıyor

[Sosyo-demografik sorular arasındaki 'Aylık (Aile) Ortalama Geliriniz:' tabirine eleştiri getirdi.] *Herkes aile ile yaşıyor diye bir şey yok, farklı bir ifade tarzı olabilirdi.*

[116]. Kadın, 38 yaşında, Kürt, Maraşlı, İstanbul'da yaşıyor

*** *Sorular daha özgür, ferah olabilirdi. Ölçek yerine başka yöntemler olabilirdi.*

[119]. Erkek, 47 yaşında, Türk, Tokatlı, İstanbul'da yaşıyor

Anket uygulama deneyimine ilişkin düşünsel olarak zorlanma ve çalışmayı bir 'sorgulama fırsatı olarak' görmeye ilişkin örnek söylemler aşağıdadır:

Kimlik aidiyetimle ilgili sorgulamalarım var. Kendimi tam olarak bir millete ait hissetmiyorum. Sünnilere dair ifade sıralamada sadece kötü etiketlemeler yapmam gerekiyor gibi hissettim. Milletten, dilden, dinden bağımsız olarak insanları birer birey olarak tanımlamayı tercih ederim.

[5]. Kadın, 22 yaşında, Arap, Adanalı, İzmir'de yaşıyor

Benim için güzel bir özeleştiri oldu. Anketin sonunda fark ettim ki, Sünnilik ya da Alevilik benim için fazlaca bir anlam ifade etmiyor; insanlık benim için daha ön planda.

[99]. Kadın, 21 yaşında, Zaza, Dersimli, İstanbul'da yaşıyor

Alevi kimlik algısı bölümü [Sosyal Kimlik Envanteri kastediliyor.], kendi adıma zordu.

[107]. Erkek, 37 yaşında, (Etnik Kimlik Olarak da) Alevi, Sivaslı, İstanbul'da yaşıyor

Değerlendirme ve eleştiriler arasında özgün olarak durmakta olan bir yanıt ise, başlı başına çalışmanın kendisine (ve paralel şekilde psikolojik araştırma mantığına) antroposentrik yönelim noktasında eleştiri içermektedir:

Öncelikle emeğiniz Hakk dergahına yazılsın. İnsan merkezli bir çalışmada emek harcamışsınız. Mürşidikamil olma hâlini insan olarak tanımlayan bizler açısından çalışmanız kıymetli, lakin insana erk, güç, iktidar alanı yaratan hâlinizle türcü olmanızı eleştiriyorum.

[59]. Kadın, 43 yaşında, Kürt, Dersimli, İstanbul'da yaşıyor

6.3. Sonuç

Tarihsel ve toplumsal ağırlığı olan bir konu oluşuyla Aleviler örneğinde paylaşılan insanlık idea ve/ya nosyonu ve tez çalışması dahilinde incelenmiş olan Alevi kimliği odağındaki diğer konular, 'sosyal psikolojik muhayyilenin' önem ve değerine işaret etmektedir. Sözgelimi, Alevilerin paylaştığı sosyal gerçeklik ve pratik açısından 'insanlık' nosyonu ile kurulan ilişkiye dair getirilen sosyo-motivasyonel açıklama ve diğerleri, sadece sosyal psikoloji disiplini içinde kümülatif bilgi adına önem arz etmemekte, yanı sıra diğer sosyal bilim disiplinlerinin inceleme nesnesi olabilecek sosyo-politik olgu ve toplumsal meselelere (*social issues*) de özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Disiplinler arası diyalog ve temaslar sayesinde üretilecek yeni bilgilerle 'açıklama' gücünün ötesinde 'değiştirme' gücüne erişmek, bir arzu ve amaç olarak görülmekte ve benimsenmektedir. Ayrımcılıktan uzak, barışçıl bir aradalık imkânına gönderen kimlik inşasına dair sosyal bilimsel söz ve bilgi üretebilmek, değişim için de umudu büyütmektedir.

KAYNAKLAR

- ABRAMS Dominic, Michael A. HOGG, 'Comments on the Motivational Status of Self-Esteem in Social Identity and Intergroup Discrimination', *European Journal of Social Psychology*, vol. 18, no. 4, 1988, ss. 317–34, doi:10.1002/ejsp.2420180403.
- ABRIC Jean-Claude, 'Central System, Peripheral System: Their Functions and Roles in the Dynamic of Social Representations', *Papers on Social Representations*, vol. 2, 1993.
- ACAR Yasemin Gülsüm et al., 'Perceived Shared Humanity and Its Consequences for Forgiveness, Identification, and Collective Action', *ISPP Annual Meeting*, 2017.
- AÇNR, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı, 2010.
- AKBAŞ Gülçin, *Social Identity and Intergroup Relations: The Case of Alevi and Sunnis in Amasya*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2010.
- AKDOĞAN Nuri, *Basit Kategorizasyona Karşı Çapraz Kategorizasyonun Gruplar Arası İlişkiler Üzerindeki Etkisi: Ertuşi ve Pinyanişi Aşiret Grupları*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2015.
- AKFIRAT Serap, 'Sosyal Kimlik Yaklaşımının Bilim Felsefesi: Pozitivizm, İnşacılık Ya Da Eleştirel Gerçekçilik', *I. Sosyal Psikoloji Kongresi*, eds. Doğan Kökdemir, Zuhâl Yeniçeri, 2017, ss. 44–56.
- ANTAKI Charles, 'Conversation Analysis and the Discursive Turn in Social Psychology', *The Discursive Turn in Social Psychology*, eds. Nikos Bozatzis, Thalia Dragonas, A Taos Institute Publication, 2014, ss. 74–86.
- ARKONAÇ Sibel A., *İstanbul Şehri ve İstanbul Gecekondu Gruplarının Gruplararası Davranış Ortamında Kendilerine ve Birbirlerine Dair Sosyal Algıları ve Bu Grupların Sosyal Değişme Eğilimleri*, İstanbul Üniversitesi, 1989.
- ATALAR Tuğba, *Alevi Kimliği İçinde Farklı 'Alevilik' Algıları: Pir Sultan Abdal Kültür Derneği ve Cem Vakfı Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, 2011.
- AYDIN Erdoğan, *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2013.
- AYDIN Suavi, 'Sunuş: Bir Etno-Dinsel Kimlik Olarak Alevilik', *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, eds. İmran Gürtaş, Yalçın Çakmak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, ss. 11–32.
- BANDURA Albert, *Self-Efficacy: The Exercise of Control*, New York, NY: W H

- Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co, 1997.
- BAUMAN Zygmunt, *Modernlik ve M pphemlik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.
- BAUMEISTER Roy F., Kathleen D. VOHS, *Self-Regulation and the Executive Function of the Self*, *Handbook of Self and Identity*, eds. Mark R. Leary, June Price Tangney, 2nd ed., New York: Guilford Press, 2012.
- BECKER Maja et al., ‘Culture and the Distinctiveness Motive: Constructing Identity in Individualistic and Collectivistic Contexts.’, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 102, no. 4, 2012, ss. 833–55, doi:10.1037/a0026853.
- , ‘Being Oneself through Time: Bases of Self-Continuity across 55 Cultures’, *Self and Identity*, vol. 17, no. 3, 2017, ss. 276–93, doi:10.1080/15298868.2017.1330222.
- BENWELL Bethan, Elizabeth STOKOE, *Discourse and Identity*, Edinburgh University Press Ltd, 2006.
- BIDJARI Azam Farah, ‘Attitude and Social Representation’, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 30, 2011, ss. 1593–97, doi:10.1016/j.sbspro.2011.10.309.
- BIKMAZ-BILGEN  zge, Nuri DOĞAN, ‘Puanlayıcılar Arası Güvenirlik Belirleme Tekniklerinin Karşılaştırılması’, *Eğitimde ve Psikolojide  l me ve Değerlendirme Dergisi*, vol. 8, no. 1, 2017, ss. 63–78, doi:10.21031/epod.294847.
- BİLGİN Nuri, *Sosyal Psikoloji Yöntem ve Pratik  alışmalar*, Ankara: Sistem Yayıncılık, 1995.
- , *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşına Kitaplar, 2007.
- BOURHIS Richard Y et al., ‘Acculturation Orientations and Social Relations Between Immigrant and Host Community Members in California’, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol. 40, no. 3, 2009, ss. 443–67, doi:10.1177/0022022108330988.
- BRAMBILLA Maria et al., ‘Is Religious Identity a Social Identity? Self-Categorization of Religious Self in Six Countries’, *Psicologia Sociale*, 2016, doi:10.1482/84098.
- BREAKWELL Glynis M., *Coping with Threatened Identities*, Psychology Press, 1986.
- , ‘Social Representations and Social Identity’, *Papers on Social Representations*, vol. 2, no. 3, 1993, ss. 1–20.
- , ‘Identity Process Theory: Clarifications and Elaborations’, *Identity Process Theory*, eds. Rusi Jaspal, Glynis M. Breakwell, Cambridge: Cambridge University

- Press, 2014, ss. 20–38, doi:10.1017/CBO9781139136983.004.
- BREWER Marilynn B., ‘The Social Self: On Being the Same and Different at the Same Time’, *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 17, no. 5, 1991, ss. 475–82, doi:10.1177/0146167291175001.
- , ‘The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology’, *Political Psychology*, vol. 22, no. 1, 2001, ss. 115–25, doi:10.1111/0162-895X.00229.
- BRUINSEN Martin VAN, *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- BÜKÜN Mehmet Fatih, *The Role of Social Identity and Collective Memory in Predicting In-Group Bias and Collective Action in Turkey's Alevi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2014.
- ÇAMUROĞLU Reha, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, İstanbul: Ant Yayınları, 1994.
- CRESWELL John W., Vicki L. Plano CLARK, *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, 3rd ed., CA: SAGE Publications Ltd, 2017.
- DABF, *Alevi-Bektaşî İnancının Esasları*, Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu, 2008.
- DURMAZ Azize, *Alevi ve Sünnilerde Sosyal Kimlik ve Önyargı (Malatya Örneği)*, Dicle Üniversitesi, 2015.
- ECEVİTOĞLU Pınar, ‘Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, vol. 66, no. 3, 2011, ss. 137–56, doi:10.1501/SBFder_0000002218.
- , ‘Aleviliğin Açılımının Gölgesinde Türkiye’de Alevi Olmak’, *Ayrımcılığın Yüzleri*, ed. Ülkü Doğanay, Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği, 2018, ss. 80–99.
- ELEJABARRIETA Fran, ‘Social Positioning: A Way to Link Social Identity and Social Representations’, *Social Science Information*, vol. 33, no. 2, 1994, ss. 241–53, doi:10.1177/053901894033002006.
- ERDEMİR Aykan et al., *Türkiye’de Alevi Olmak*, Ankara: Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Komisyonu Raporu, 2010.
- ERDEMİR Aykan, Rabia HARMANŞAH, ‘Turnanın Semahı ve Ezoterizmin Zamanı: Bektaşî ve Alevi Zaman Kavrayışları’, *Cogito*, vol. Bahar, no. 46, 2006, ss. 260–79.

- ERMAN Tahire, Aykan ERDEMİR, 'Aleviler ve Topluma Eklemlenme Sorunsalı', *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık ve Azınlık Tartışmaları*, eds. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, İstanbul: Tesev, 2005, ss. 160–85.
- ERTAN Mehmet, *Aleviliğin Politikleşme Süreci: Kimlik Siyasetinin Kısıtlılıkları ve İmkânları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- FRANKL Victor E., *İnsanın Anlam Arayışı*, Okuyan Us Yayınları, 2013.
- GERGEN Kenneth J., 'The Social Construction of Self', *The Oxford Handbook of the Self*, ed. Shaun Gallagher, Oxford University Press, 2011, ss. 633–53, doi:10.1093/oxfordhb/9780199548019.003.0028.
- , 'The Social Dimension of Social Psychology: A Historical Analysis', *Handbook of the History of Social Psychology*, eds. Arie W. Kruglanski, Wolfgang Stroebe, Routledge, 2012, p. , doi:10.4324/9780203808498.ch7.
- GERGEN Kenneth J., Mary M. GERGEN, 'Narrative and the Self as Relationship', *Advances in Experimental Social Psychology*, 1988, ss. 17–56, doi:10.1016/S0065-2601(08)60223-3.
- GEZİK Erdal, *Alevi Kürtler: Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında*, İletişim Yayınları, 2012.
- , 'Bu "Yol" Nereden Gelir?', *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, eds. İmran Gürtaş, Yalçın Çakmak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, ss. 259–70.
- GÖNER Özlem, 'The Transformation of the Alevi Collective Identity', *Cultural Dynamics*, vol. 17, no. 2, 2005, ss. 107–34, doi:10.1177/0921374005058582.
- GÖREGENLİ Melek, 'Sosyal Psikoloji'den Hareketle Sosyal Bilimlerde Olgu-Değer İlişkisi Üzerine Düşünceler', *Toplum ve Bilim*, no. 97, 2003, ss. 234–46, doi:https://www.oocities.org/tfpsikoloji/goregenli/02.htm.
- , *Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri*, 2nd ed., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- GREENWOOD John D., 'What Happened to the "Social" in Social Psychology?', *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 34, no. 1, 2004, ss. 19–34, doi:10.1111/j.1468-5914.2004.00232.x.
- GÜLER-SEVLİ Sabır, *Ötekinin Ötekisi: Etno-Dinsel Bir Kimlik Olarak Alevi*

- Kürtlüğün İnşası*, İletişim Yayınları, 2019.
- GÜLTEKİN Ahmet Kerim, 'Heterodoksi-Ortodoksi', *Bilim ve Gelecek: Aylık Bilim, Kültür, Politika Dergisi*, no. 187, 2019, ss. 80–82.
- GÜRTAŞ İmran, Yalçın ÇAKMAK, 'Giriş', *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, eds. İmran Gürtaş, Yalçın Çakmak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, ss. 33–42.
- HASLAM S. Alexander, *Psychology in Organizations: The Social Identity Approach*, London: SAGE Publications Ltd, 2004.
- HBVAKV-AKD, *Alevi Çalıştayı Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı: Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu*, Ankara: HBVAKV Yayını, 2009.
- HOGG Michael A., 'Subjective Uncertainty Reduction through Self-Categorization: A Motivational Theory of Social Identity Processes', *European Review of Social Psychology*, vol. 11, no. 1, 2000, ss. 223–55, doi:10.1080/14792772043000040.
- HOGG Michael A., Mark J. RINELLA, 'Social Identities and Shared Realities', *Current Opinion in Psychology*, vol. 23, Elsevier Ltd, 2018, ss. 6–10, doi:10.1016/j.copsyc.2017.10.003.
- HOGG Michael A., Deborah J. TERRY, Katherine M. WHITE, 'A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory', *Social Psychology Quarterly*, vol. 58, no. 4, 1995, p. 255, doi:10.2307/2787127.
- HOGG Michael A., Graham M. VAUGHAN, *Social Psychology*, 8th ed., New York: Pearson, 2017.
- HORTAÇSU Nuran, 'Intergroup Relations in a Changing Political Context: The Case of Veiled and Unveiled University Students in Turkey', *European Journal of Social Psychology*, vol. 30, no. 5, 2000, ss. 733–44, doi:10.1002/1099-0992(200009/10)30:5<733::AID-EJSP21>3.0.CO;2-M.
- HOWARTH Caroline, 'A Social Representation Is Not a Quiet Thing: Exploring the Critical Potential of Social Representations Theory', *British Journal of Social Psychology*, 2006, doi:10.1348/014466605X43777.
- İRAT Ali Murat, *Modernizmin Erittikleri: Sünniler, Şiiler ve Aleviler*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2009.
- JAMES William, 'The Self and Its Selves', *The Principles of Psychology, Vol I.*, New

- York: Henry Holt and Co, 1890, ss. 291–305, doi:10.1037/10538-009.
- JASPAL Rusi, ‘Social Psychological Debates about Identity’, *Identity Process Theory*, eds. Rusi Jaspal, Glynis M. Breakwell, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ss. 3–19, doi:10.1017/CBO9781139136983.003.
- JEAN-CLAUDE DESCHAMPS, ‘Social Identity and Relations of Power between Groups’, *Social Identity and Intergroup Relations*, ed. Henri Tajfel, Cambridge: Cambridge University Press, 1982, ss. 85–98.
- KARAMUSTAFA Ahmet, ‘Anadolu’nun İslâmlaşması Bağlamında Aleviliğin Oluşumu’, *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, eds. İmran Gürtaş, Yalçın Çakmak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, ss. 43–54.
- KARLIDAĞ Sercan, ‘Aleviliği Tanımlamak, Belirsizlik ve 2000’li Yıllar Üzerine’, *Onto Online Psikoloji Dergisi*, vol. 16, 2019, ss. 27–35.
- KARLIDAĞ Sercan, Melek GÖREGENLİ, ‘Aleviliğin Sosyal Temsilleri’, *I. Sosyal Psikoloji Kongresi*, eds. Doğan Kökdemir, Zuhâl Yeniçeri, 2017, ss. 328–39.
- KIRCHLER Erich, Augusto PALMONARI, Maria Luisa POMBENI, ‘Social Categorization Processes as Dependent on Status Differences between Groups: A Step into Adolescents’ Peer-Groups’, *European Journal of Social Psychology*, vol. 24, no. 5, 1994, ss. 541–63, doi:10.1002/ejsp.2420240503.
- KUHN Manfred H., Thomas S. MCPARTLAND, ‘An Empirical Investigation of Self-Attitudes’, *American Sociological Review*, vol. 19, no. 1, 1954, ss. 68–76, doi:10.2307/2088175.
- KUŞDİL M. Ersin, Selinay ÇAĞLAR-AKOĞLU, ‘Relationships Among Social Dominance Orientation, Social Axioms, and Values’, *Social Behavior and Personality: An International Journal*, vol. 42, no. 8, 2014, ss. 1395–1407, doi:10.2224/sbp.2014.42.8.1395.
- KUŞDİL M. Ersin, Selinay ÇAĞLAR, ‘A Content Analysis of Identity in Alevi and Sunni Samples from Turkey’, *IACCP Regional Conference*, 2011.
- KUŞDİL M. Ersin, Nahide GÜNBAŞI, ‘The Relationships between In- and Out-Group Perceptions and Evaluations, and the Social Identity Dimensions of Covered/Uncovered Female Students in Turkey’, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, November, 2014, doi:10.5901/mjss.2014.v5n23p1632.
- LANDIS J. Richard, Gary G. KOCH, ‘The Measurement of Observer Agreement for

- Categorical Data’, *Biometrics*, vol. 33, no. 1, 1977, ss. 159–74,
doi:10.2307/2529310.
- MARKOVÁ Ivana, ‘Social Identities and Social Representations’, *Social Representations and Identity*, New York: Palgrave Macmillan US, 2007, ss. 215–36, doi:10.1057/9780230609181_12.
- MÉLIKOFF Irene, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları*, İstanbul: Cem Yayınları, 1993.
- MEŞE Gülgün, *Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel Veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi*, Ege Üniversitesi, 1991.
- MOLINER Pascal, Eric TAFANI, ‘Attitudes and Social Representations: A Theoretical and Experimental Approach’, *European Journal of Social Psychology*, vol. 27, no. 6, 1997, ss. 687–702, doi:10.1002/(SICI)1099-0992(199711/12)27:6<687::AID-EJSP839>3.0.CO;2-7.
- MOSCOVICI Serge, ‘Society and Theory in Social Psychology’, *The Context of Social Psychology: A Critical Assessment*, eds. J. Isreal, H. Tajfel, London: Academic Press, 1972, ss. 17–68.
- , ‘The Phenomenon of Social Representation’, *Social Representations*, eds. R. M. Farr, S. Moscovici, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, ss. 3–69.
- OCAK Ahmet Yaşar, ‘Türk ve Türkiye Tarihinde İslâm’ı Çalışmak Yahut “Arı Kovanına Çomak Sokmak”’, *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşılık: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*, eds. İmran Gürtaş, Yalçın Çakmak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, ss. 55–70.
- PARKER Ian, ‘Social Representations?: Social Psychology’s (Mis)Use of Sociology’, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 17, no. 4, 1987, ss. 447–69, doi:10.1111/j.1468-5914.1987.tb00108.x.
- PEHRSON Samuel, Stephen REICHER, ‘On the Meaning, Validity and Importance of the Distinction between Personal and Social Identity: A Social Identity Perspective on Identity Process Theory’, *Identity Process Theory*, eds. Rusi Jaspal, Glynis M. Breakwell, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ss. 97–117, doi:10.1017/CBO9781139136983.009.
- PERKINS Krystal, Shaun WILEY, ‘Minorities’, *Encyclopedia of Critical Psychology*, New York, NY: Springer New York, 2014, ss. 1192–95, doi:10.1007/978-1-4614-

5583-7_188.

- PRATTO Felicia, Jim SIDANIUS, Shana LEVIN, 'Social Dominance Theory and the Dynamics of Intergroup Relations: Taking Stock and Looking Forward', *European Review of Social Psychology*, vol. 17, no. 1, 2006, ss. 271–320, doi:10.1080/10463280601055772.
- PRISLIN Radmila, 'Minority Groups in Society', *Encyclopedia of Group Processes & Intergroup Relations*, eds. John M. Levine, Michael A. Hogg, SAGE Publications, Inc., 2010, ss. 562–66, doi:10.4135/9781412972017.n171.
- PROSHANSKY Harold M., Abbe K. FABIAN, Robert KAMINOFF, 'Place-Identity: Physical World Socialization of the Self', *Journal of Environmental Psychology*, vol. 3, no. 1, 1983, ss. 57–83, doi:10.1016/S0272-4944(83)80021-8.
- PSAKD, *Alevi Olmak: Alevilerin Dilinden Ayrımcılık Hikayeleri*, ed. Ulaş Tol, Ankara: Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, 2005.
- REICHER Stephen, Russell SPEARS, S. Alexander HASLAM, 'The Social Identity Approach in Social Psychology', *The SAGE Handbook of Identities*, eds. Margaret Wetherell, Chandra Talpade Mohanty, London: SAGE Publications Ltd, 2010, ss. 45–62, doi:10.4135/9781446200889.n4.²¹
- RUBIN Mark, Miles HEWSTONE, 'Social Identity, System Justification, and Social Dominance: Commentary on Reicher, Jost et Al., and Sidanius et Al.', *Political Psychology*, vol. 25, no. 6, 2004, ss. 823–44, doi:10.1111/j.1467-9221.2004.00400.x.
- RYAN Richard M, Edward L DECI, 'Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being.', *American Psychologist*, vol. 55, no. 1, 2000, ss. 68–78, doi:10.1037/0003-066X.55.1.68.
- SCHRAUBE Ernst, Charlotte HØJHOLT, 'Psychology and the Conduct of Everyday Life.', *Psychology and the Conduct of Everyday Life.*, 2016.
- SCHWARTZ Shalom H., 'Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?', *Journal of Social Issues*, vol. 50, no. 4, 1994, ss. 19–45, doi:10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x.
- SIMON Bernd, *Identity in Modern Society, Identity in Modern Society: A Social*

---

²¹ Türkçe tercümesi için bkz., *Onto Online Psikoloji Dergisi*, Sayı 15, çev. S. Karlıdağ (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019): <http://www.ontodergisi.com/sosyal-psikolojiye-sosyal-kimlik-yaklasimi/>

- Psychological Perspective*, ed. Bernd Simon, Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd, 2004.
- SMITH Peter B., ‘Cross-Cultural Perspectives on Identity’, *Handbook of Identity Theory and Research*, 2011, p. , doi:10.1007/978-1-4419-7988-9_11.
- SPEARS Russell, ‘Group Identities: The Social Identity Perspective’, *Handbook of Identity Theory and Research*, New York, NY: Springer New York, 2011, ss. 201–24, doi:10.1007/978-1-4419-7988-9_9.
- STAERKLÉ Christian, Alain CLÉMENCE, Dario SPINI, ‘Social Representations: A Normative and Dynamic Intergroup Approach’, *Political Psychology*, vol. 32, no. 5, 2011, ss. 759–68, doi:10.1111/j.1467-9221.2011.00839.x.
- STEELE Claude M., ‘The Psychology of Self-Affirmation: Sustaining the Integrity of the Self’, *Advances in Experimental Social Psychology*, 1988, doi:10.1016/S0065-2601(08)60229-4.
- TAJFEL Henri, ‘Social Psychology of Intergroup Relations’, *Annual Review of Psychology*, vol. 33, no. 1, 1982, ss. 1–39, doi:10.1146/annurev.ps.33.020182.000245.
- TAJFEL Henri, John C. TURNER, ‘An Integrative Theory of Intergroup Conflict’, *The Social Psychology of Intergroup Relations*, eds. W. G. Austin, S. Worchel, Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979, ss. 33–47.
- TAŞDEMİR Nagihan, ‘Sosyal Kimliğe Atfedilen Motivasyon Kaynakları ve Gruplar Arası Tutumlar’, *Türk Psikoloji Dergisi*, vol. 34, no. 83, 2019, doi:10.31828/tpd1300443320180124m000001.
- TAŞDEMİR Nagihan, Bengi ÖNER-ÖZKAN, ‘Türk Kimliği İçerikleri: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım’, *Türk Psikoloji Yazıları*, vol. 19, no. 38, 2016, ss. 35–49.
- TOL Ulaş, *Kentsel Alevilik ve Alevi Gençlerin Kimlik Arayışları*, İstanbul: PODEM, 2016.
- TURNER John C., ‘Some Current Issues in Research on Social Identity and Self-Categorization Theories.’, *Social Identity: Context, Commitment, Content*, eds. Naomi Ellemers, Russell Spears, Bertjan Doosje, Oxford, UK: Blackwell Publishers, 1999, ss. 6–35.
- TURNER John C., Penelope J. OAKES, ‘The Socially Structured Mind.’, *The Message of Social Psychology: Perspectives on Mind in Society*, eds. C. McGarty, S. A.

- Haslam, 1997, ss. 355–73.
- TURNER John C., Katherine J. REYNOLDS, ‘Self-Categorization Theory’, *Handbook of Theories of Social Psychology*, eds. Paul A. M. Van Lange, Arie W. Kruglanski, E. Tory Higgins, London: SAGE Publications Ltd, 2012, ss. 399–417, doi:10.4135/9781446249222.n46.
- ULAŞ Sinem, *İç Gruba Yönelik Tehdit Durumunda Algılanan Önyargı ve Ayrımcılık İlişkisi: Aleviler Açısından Bir İnceleme*, Mersin Üniversitesi, 2018.
- VERKUYTEN Maykel, *The Social Psychology of Ethnic Identity*, Routledge, 2005.
- VIGNOLES Vivian L. et al., ‘Beyond Self-Esteem: Influence of Multiple Motives on Identity Construction.’, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 90, no. 2, 2006, ss. 308–33, doi:10.1037/0022-3514.90.2.308.
- , ‘Identity Motives’, *Handbook of Identity Theory and Research*, eds. Seth J. Schwartz, Koen Luyckx, Vivian L. Vignoles, New York, NY: Springer, 2011, ss. 403–32, doi:10.1007/978-1-4419-7988-9_18.
- VIGNOLES Vivian L., Xenia CHRYSOCHOOU, Glynis M. BREAKWELL, ‘The Distinctiveness Principle: Identity, Meaning, and the Bounds of Cultural Relativity’, *Personality and Social Psychology Review*, vol. 4, no. 4, 2000, ss. 337–54, doi:10.1207/S15327957PSPR0404_4.
- , ‘Evaluating Models of Identity Motivation: Self-Esteem Is Not the Whole Story’, *Self and Identity*, vol. 1, no. 3, 2002, ss. 201–18, doi:10.1080/152988602760124847.
- VIGNOLES Vivian L., Natalie J. MONCASTER, ‘Identity Motives and In-Group Favouritism: A New Approach to Individual Differences in Intergroup Discrimination’, *British Journal of Social Psychology*, vol. 46, no. 1, 2007, ss. 91–113, doi:10.1348/014466605X85951.
- VIGNOLES Vivian L., Seth J. SCHWARTZ, Koen LUYCKX, ‘Introduction: Toward an Integrative View of Identity’, *Handbook of Identity Theory and Research*, 2011, p. , doi:10.1007/978-1-4419-7988-9_1.
- WALLERSTEIN Immanuel (vd.), *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor / Gülbenkian Komisyonu*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012.
- WETHERELL Margaret, Jonathan POTTER, ‘Discourse Analysis and the Identification

of Interpretative Repertoires', *Analysing Everyday Explanation A Casebook of Methods*, ed. Charles Antaki, Newbury Park, CA: SAGE Publications Ltd, 1988, ss. 168–83.

WODAK Ruth, Michael MEYER, 'Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology. Chapter 1: CDA - What Is It All About?', 2009, 1–33.

YALÇINKAYA Ayhan, *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 1996.

———, *Pas: Foucault'dan Agamben'e Sivilleşmiş İktidar ve Gelecek*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2005.

YILMAZ Umut, *Sosyal Kimlik ve İyi Oluş İlişkisi: Kahramanmaraş-Elbistan Alevileri Örneği*, Mersin Üniversitesi, 2012.

EKLER

Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRME VE GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ!

Sayın katılımcı,

Sizden katılmanızı istediğimiz bu **araştırma**, sosyal psikoloji alanı dahilinde, kişilerin benlik algısı ve Alevi-Sünni toplumsal ilişkilerine dair görüşleri üzerine bilimsel bir inceleme amacı taşımaktadır. Bu form ise bir “onay formu”dur. Formda size araştırmaya katılıp katılmama kararınız için gerekli bilgiler sunulmaktadır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir.

Çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir nedenden çalışmadan ayrılma hakkında sahibsiniz. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Soruların doğru veya yanlış cevapları olmadığı için samimi yanıtlar vermeniz araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacıyla kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**. Çalışma hakkındaki her türden sorunuzu “karlidagsercan@gmail.com” e-posta adresine iletebilirsiniz.

Araştırma Sorumlusu

Sercan Karlıdağ

(Uludağ Üniv. Yüksek Lisans Öğrencisi)

1. Araştırma Hakkında Bilgiler

- Danışman: Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil
- Araştırmanın amacı: Benlik sınıflandırması olgusunu ve toplumsal gruplar arasındaki ilişkilere yönelik algı ve değerlendirmeleri bilimsel olarak incelemek.
- Araştırmanın içeriği: Sizden yapmanız beklenen, sunulacak olan anket formlarını doldurmanızdır. Lütfen her bir soruyu dikkatlice okuyun ve değerlendirin, fakat yanıtlarınız üzerinde çok fazla düşünmeyin. **Soruların doğru veya yanlış cevapları olmadığı için** ilk izlenimlerinize dayanarak yanıtlamanız, genelde yeterlidir. Sadece fikirlerinizi ve duygularınızı en iyi yansıtanın hangisi olduğunu düşünmelisiniz.
- Araştırmanın tahmini uygulama süresi: 45 dakika.
- Araştırmanın niteliği: Yüksek lisans tez çalışması.
- Araştırma için öngörülen süre: 2.5 ay.
- Araştırmaya katılması beklenen katılımcı/gönüllü sayısı: 150 katılımcı.
- Araştırmanın yapılacağı yerler: İstanbul ve İzmir.

2. Çalışmaya Katılma Onayı

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama, yukarıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Kabul ediyorum

Kabul etmiyorum

Ek 2. Veri Toplama Araçları İçin Ekler

Ek 2a. Kimlik Unsurlarının Üretimi ve Ölçümü

“Sen kimsin?”

Aşağıda a’dan h’ye kadar sıralanarak verilmiş 8 boşluk bulunuyor. Sizden boşluklara “sen kimsin?” sorusuna cevap olarak, kendiniz hakkında 8 şey yazmanızı istiyoruz. Sıralamayı önemsemeyerek aklınıza geldikçe yazabilirsiniz, ancak çağrışımlarınızdan verdiğiniz yanıtların toplamı, sahip olduğunuz imajı, yani “kim olduğunuzu” yansıtmalıdır. *Sizi iyi anlattığımı düşündüğünüz her şeyi yazmakta özgürsünüz.* Cevaplarınız, ait olduğunuz toplumsal gruplar ya da sosyal kategorileri, diğer insanlarla kişisel ilişkilerinizi ve şahsi olarak size has özellikleri içerebilir. Kimisi diğer insanlarca bilinen, kimisi kendinizle ilgili özel düşünceleriniz; bazıları sizin için nispeten önemli, bazıları daha az önemli; kimisi daha mutlu olduğunuz, kimisi ise daha az sevdiğiniz olmak üzere değişen niteliklere sahip cevaplar verebilirsiniz.

Boyut ve Motivasyonlar	Sorular
Algılanan merkezîyet (iki madde)	Yazdığınız cevabı, kendi kimliğinize göre ne kadar merkezi görüyorsunuz? ^a
Özsaygı	Yazdığınız her bir cevap, kendinizi tanımlamanızda ne kadar önemli? Cevaplarınızın her biri, size ne kadar özgüven duygusu veriyor?
Etkililik	Cevaplarınızın her biri, kendinizi, ne kadar ‘işlerin üstesinden gelebilir’ ve yetenekli (yani, etkili ve yetkin) hissetmenizi sağlıyor?
Süreklilik	Bu şeylerden her biri size geçmişiniz, bugünü ve geleceğiniz arasında bir bağ olduğunu ne ölçüde hissettiriyor?
Ayırt edilme	Bu şeylerden her birinin sizi diğer insanlardan, herhangi bir şekilde, ne kadar ‘ayrı kıldığını’ hissediyorsunuz?
Aidiyet	Bu şeylerden her biri, size ‘ait olduğunuzu’ (önem verdiğiniz insanların arasına dahil edildiğinizi veya onlar tarafından kabul gördüğünüzü) ne kadar hissettiriyor?
Anlam	Bu şeylerden her biri, size hayatınızın ‘anamlı’ olduğunu ne kadar hissettiriyor?
Olumlu duygulanım (iki madde)	Bunların her biri olmakla ne kadar mutlu veya mutsuz hissediyorsunuz? ^c
Kimlik sergileme (iki madde)	Bunların her biri olmakla ne kadar ‘kendini gerçekleştirmiş’ (yani, içindeki potansiyeli kullanmaktan dolayı memnun) hissediyorsunuz? Her birinin, gündelik hayatınızdaki diğer insanlara karşı olan davranışlarınızı ne ölçüde etkilediğini düşünüyorsunuz? ^d Gündelik hayatınızda bu şeylerden her biri olduğunuzu insanlara ne kadar gösteriyor/sergiliyorsunuz?

Not. Bütün sorular 7’li skalada değerlendirilmiştir (Dipnotlarda sunulan maddeler dışındakiler için; 1 = Hiç, 4 = Orta Derecede, 7 = Son Derece).

^a 1 = Hiç Merkezî Değil, 4 = Orta Seviyede, 7 = Son Derece Merkezî

^b 1 = Hiç Önemli Değil, 4 = Orta Seviyede, 7 = Son Derece Önemli

^c 1 = Son Derece Mutsuz, 4 = Ne Mutlu Ne Mutsuz, 7 = Son Derece Mutlu

^d 1 = Tamamen Etkisiz, 4 = Orta Seviyede, 7 = Tamamen Etkili

Ek 2b. Grupla Özdeşleşme Ölçeği

1. Grubum benim için önemlidir.
2. Grubumla özdeşleşirim.
3. Kendimi grubumla yakın hissederim.
4. Grubuma sahip olduğum için mutluyum.
5. Kendimi grubumun bir üyesi olarak görüyorum.
6. Grubum benimle aynı ilgilere sahip.
7. Yaşam değerlerim grubumun değerleri ile aynı doğrultudadır.
8. Kendimi grubuma benzer görüyorum.
9. Grubumla aynı sorunları paylaşıyorum.
10. Grubum beni olduğum gibi kabul eder.

Not. 5’li skaladadır (1 = Düşünceme Tamamen Karşı, 5 = Düşünceme Tamamen Uygun). Anket formunda “*Kendinizi ‘Alevi grubunun bir üyesi olarak’ düşünerek aşağıdaki maddeleri derecelendiriniz.*” yönergesi ile yer almıştır.

Ek 2c. Sosyal Kimlik Envanteri

Soru/Adım	Türü	Yönerge ve/ya Seçenekler
Alevi toplumsal grubu hakkında ne düşünüyorsunuz? Alevileri nasıl tarif edersiniz? Alevi grubunun bir üyesi olarak, Alevilerin aklınıza gelen <i>dört özelliğini</i> yazınız. (İfadeler, sıfat ve tanımlayıcı sözcük grupları vb. olabilir.)	Çağrışım Uygulaması	Şimdi, Aleviler için yazdığımız dört ifadeyi önemine göre sıralayınız. « 1 » dört sözcük arasından daha önemliyi temsil ederken, « 4 » daha az önemliyi ifade etmektedir.
Sünni toplumsal grubu hakkında ne düşünüyorsunuz? Sünnileri nasıl tarif edersiniz? Alevi grubunun bir üyesi olarak, Sünnilerin aklınıza gelen <i>dört özelliğini</i> yazınız. (İfadeler, sıfat ve tanımlayıcı sözcük grupları vb. olabilir.)	Çağrışım Uygulaması	Şimdi, Sünniler için yazdığımız dört ifadeyi önemine göre sıralayınız. « 1 » dört sözcük arasından daha önemliyi temsil ederken, « 4 » daha az önemliyi ifade etmektedir.
Yukarıdaki iki tabloda toplam sekiz ifadenin <i>sizin için taşıdığı değeri</i> aşağıdaki skalaya göre derecelendirerek, Aleviler ve Sünniler için sıralama tablolarındaki « X » sütunundaki boş kutucuklara yazınız.	Kapalı Uçlu	7’li Likert Tipi Tutum Ölçeği -3: Çok Olumsuz ... +3: Çok Olumlu
Son olarak, yukarıdaki iki tabloda toplam sekiz ifadenin <i>sizi ne kadar tarif ettiğini</i> aşağıdaki skalaya göre derecelendirerek, Aleviler ve Sünniler için sıralama tablolarındaki « Y » sütunundaki boş kutucuklara yazınız.	Kapalı Uçlu	7’li Likert Tipi Tutum Ölçeği -3: Beni hiçbir şekilde ifade etmiyor ... +3: Beni tamamen ifade ediyor

Ek 2d. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Soru	Türü	Yönerge ve/ya Seçenekler
1. Cinsiyetiniz	Açık Uçlu	-
2. Yaşınız	Açık Uçlu	-
3. Etnik Kimliğiniz	Açık Uçlu	-
4. Ana Diliniz	Açık Uçlu	-
5. Mesleğiniz	Açık Uçlu	-
6. Aylık (Aile) Ortalama Geliriniz	Açık Uçlu	-
7. Türkiye'deki diğer insanlara kıyasla, ailenizin ekonomik durumunu nasıl tanımlarsınız?	Kapalı Uçlu	Çok fakir - Kısmen fakir - Ortalamanın altında - Ortalama - Ortalamanın üzerinde - Kısmen zengin - Çok zengin
8. Eğitim Durumunuz	Kapalı Uçlu	Okur Yazar Değil - Okur-Yazar - İlkokul Mezunu - Ortaokul M. - Lise M. - Yüksek O. M. - Üniversite M. - Master / Dok.
9. Kütüğünüz/Memleketiniz (siz ve/veya aile büyüklerinizin göç ettiğiniz şehir):	Açık Uçlu	-
10. İkamet ettiğiniz şehir ve şehirde bulunma süreniz:	Açık Uçlu	-
11. Politik görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz:	Kapalı Uçlu	7'li Likert (1 = Sol; 7 = Sağ)
12. Politik görüşünüz, aşağıdaki kategorilerden hangisine daha yakındır?	Kapalı Uçlu	Anarşist - Liberal - Cumhuriyetçi - Marksist - Demokrat - Milliyetçi - Ekolojist - Muhafazakâr Demokrat - Feminist - Sosyalist - İslamcı - Ulusalçı - Kemalist - Diğer - (Lütfen belirtiniz: .....)
13. Üyesi olduğunuz veya kendinizi yakın hissederek faaliyetlerinin takipçisi olduğunuz bir Alevi örgütü (örneğin dernek, vakıf vb.) var mı?	Kapalı Uçlu	Evet (Lütfen hangisi/hangileri olduğunu belirtiniz: .....) - Hayır
14. Dini görüşleriniz gündelik hayattaki davranışlarınız üzerinde ne kadar etkilidir?	Kapalı Uçlu	7'li Likert (1 = Hiç Etkili Değil; 7 = Tamamen Etkili)
15. Alevi kimliğinizi (Alevilikle bağınızı) hangisi daha iyi ifade etmektedir? (Seçeneklerin dışında ifade etmek istedikleriniz varsa, son maddeye ekleyebilirsiniz.)	Kapalı Uçlu	- dini bir kimliktir. (Örneğin, "Alevilik, inancımı ve ibadetimi şekillendirir.") - politik bir kimliktir. (Örn., "Alevilik, siyasi duruşumu şekillendirir.") - kültürel bir kimliktir. (Örn., "Aleviliğin kültürel değerlerini benimserim.") - alevi bir kimliktir. (Örn., "Alevilik, ailemin Alevi olması dolayısıyla kimliğimin bir parçasıdır.") - felsefi bir kimliktir. (Örn., "Alevilik dünya, varlık ve hakikate dair görüşümü ifade eder.") - .....
16. Şimdi lütfen bu (bkz. soru 15) ifadelerin sizi ne kadar tarif ettiğini, skalaya göre derecelendirerek boşluğa yazınız.	Kapalı Uçlu	7'li Likert (-3 = Kesinlikle Katılmıyorum; 0 = Nötr ya da Kararsızım; +3 = Kesinlikle Katılıyorum)

Ek 2e. Gruplar Arası İlişkilere Dair Temsiller İçin Sözel Çağrışım Uygulaması

Soru	Türü	Yönerge ve/ya Seçenekler
Bilmeyen birine Alevi-Sünni ilişkilerini anlatsaydınız, bahsedeceğiniz <i>dört konu</i> ne olurdu?	Çağrışım Uygulaması	Şimdi, yazdığınız dört ifadeyi önemine göre sıralayınız. « 1 » dört cevap arasından daha önemliyi temsil ederken, « 4 » daha az önemliyi ifade etmektedir. Yukarıdaki <i>dört ifadenin</i> sizin için taşıdığı değeri aşağıdaki skalaya göre derecelendirerek, tabloda, « X » sütunundaki boş kutucuklara yazınız.
Bu konu üzerine ek değerlendirmeleriniz varsa lütfen belirtiniz:	Açık Uçlu	-

Ek 3. Hakem Uygulaması İçin Sunulan Yönerge

Kimlik Unsurlarını Sınıflandırmak

Devam eden sayfadaki tabloda 142 katılımcının kendileri hakkında yazmış oldukları kimlik unsurlarının tekrarlarından arındırılmış hâlde rastgele sıralaması bulunuyor. Üç bağımsız hakemin yapacağı uygulama, bu kimlik unsurlarının soyutluk düzeyini saptayarak sınıflandırmayı amaçlayan bir içerik analizi gerçekleştirmek. Sınıflandırma için dört ayrı soyutluk düzeyinin operasyonel tanımları aşağıdaki gibidir:

- Kişisel/bireysel kimlik: Benliğin biricik bir birey olarak tanımlandığı, kişisel/otantik/ferdi nitelikler ve bireysel karakteristikleri içeren düzey. Örn. ‘araştırmacıyım’, ‘dürüst biriyim’
- İlişkisel kimlik: Kişilerarası ilişkileri ve diğeriyle kurulan kişisel ilişkiselliğe referansla sahip olunan rolleri içeren düzey. Örn. ‘ailesine bağlı biriyim’, ‘anneyim’
- Sosyal/kolektif kimlik: Toplumsal kategori üyeliğini ifade eden ve grup mensubiyeti, grup temelli norm ve değerleri içeren düzey. Örn. ‘Aleviyim’, ‘sosyal demokratım’
- Üst soyutlama düzeyi / insanlık kimliği: Benliğin kişisel, ilişkisel ya da (grup-düzeyi aidiyete dayalı) sosyal düzeyde sınıflandırılmasının karşısında, birleştirici vasfıyla sınıflandırılmasını içeren düzey. Örn. ‘evrende bir canlıyım’, ‘doğaya değer veren biriyim’

İçerik analizi, sözü edilen dört düzeyi kodlamayı gerektirmektedir. Kimlik unsurunun soyutluk düzeyine karar verilemediği koşulda ise, ‘belirsiz’ olduğu kodlanmalıdır.

Kodlar:

1	kişisel kimlik
2	ilişkisel kimlik
3	sosyal kimlik
4	üst soyutlama düzeyinde kimlik
5	belirsiz

**Ek 4. İç-Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümeleri İçin
Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri**

İç-Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümler	f	%	Temsil Edici İfade Örnekleri
Toplam	589	100.00	
1 İnsanlık Kimliği ve Etik Duruşları ile Aleviler	167	28.35	
Ayrımcılık Karşıtı ve Barışçıl Oluşları ile Aleviler	44	7.47	'barışçılar', 'ırk ve mezhep ayrımı yapmazlar', 'insanı insan olarak görürler (ayrım yapmazlar)'
Hümanist ve İnsancıl Oluşları ile Aleviler	42	7.13	'insana değer verirler', 'hümanistler', 'Kâbeleri insandır'
İyiliksever Oluşları ile Aleviler	33	5.60	'paylaşmayı bilirler', 'yardımseverler'
Hoşgörülü Oluşları ile Aleviler	32	5.43	'hoşgörülüler', 'farklı olanı kabul ederler', 'başka inançlara saygı duyan insanlar'
Canlılara Eşit Mesafede Oluşları ile Aleviler	16	2.72	'cana değer verirler', 'doğa ile bütünleşmiş insanlar', 'tüm canlıları severler'
2 Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Aleviler	136	23.09	
Entelektüellikleri ile Aleviler	55	9.34	
<i>Genel</i>	30	5.09	'açık görüşlüler', 'eğitime önem verirler', 'toplumsal duyarlılıkları yüksek insanlar', 'arif düşünürler, bilgelidirler'
<i>Modern ve Yenilikçi Oluşları ile Aleviler</i>	25	4.24	'Türkiye bazında yenilikçi ve çağdaşlar', 'yeniliğe pozitif bakarlar'
Kültürel Değerleri ile Aleviler	43	7.30	
<i>Genel</i>	22	3.74	'geleneklerine ve kültürlerine bağlıdır', 'kendi toplumuna bağlıdır'
<i>Misafirperver Oluşları ile Aleviler</i>	9	1.53	'sofrası açık, misafirperverler'
<i>İç-Grup Bağları ile Aleviler</i>	8	1.36	'birbirine bağlı insanlar'
<i>Aile Bağları ile Aleviler</i>	4	0.68	'aile bağı yüksek kimseler'
Diğer	22	3.74	
<i>Kapalı Bir Yapıda Oluşları ile Aleviler</i>	5	0.85	'korunmak adına kapalı toplum yapısında olmuşlardır'
<i>Statikocu Oluşları ile Aleviler</i>	4	0.68	'düzene uyum sağlayan kimselerdir'
<i>Cehalet İçinde Oluşları ile Aleviler</i>	3	0.51	'cahiller'
<i>Diğer-kategorilendirilemeyenler</i>	3	0.51	-
<i>Farklı Sürelerde Oluşları ile Aleviler</i>	3	0.51	'kendi içinde farklılıklar arz eder (bir ağacın dalları gibi; yol bir, sürekin binbir)'
<i>Hoşgörüsüz Oluşları ile Aleviler</i>	2	0.34	'kendilerinden olmayanı sevmezler'
<i>Köklü Tarihsellikleri ile Aleviler</i>	2	0.34	'tarihsel kökenleri eski'
Değişime Kapalı ve Hegemonik Oluşları ile Aleviler	10	1.70	'ev içindeki rollerde geleneksellerdir'. 'değişime kapalılar'
Kültürel Pratikleri ile Aleviler	6	1.02	'saz çalıp deyiş söylerler'. 'çok fazla bayramları var (Arap Aleviler'de)'

3	Toplumsal Statüleri ve Politik Angajmanları ile Aleviler	124	21.05	
	Olumsuz Statüleri ile Aleviler	66	11.21	
	<i>Kolektif Mağduriyetleri ile Aleviler</i>	42	7.13	'asimile olmuşlar', 'ayrımcılığa uğrayan insanlar', 'ezilmiş ve gariban insanlardır', 'siyasi baskılar altındalar'
	<i>Yozlaşmış ve Yabancılaşmış Oluşları ile Aleviler</i>	8	1.36	'Aleviliğin kadim tarihinden habersizler', 'farkında olmadan inançlarının dışına çıkıyorlar (özellikle gençlerde inanç konusunda çözülme var)'
	<i>Parçalanmış Olmaları ve Düşük Dayanışma Bağları ile Aleviler</i>	6	1.02	'birlik ve beraberliklerini yaratamayan, zenginliklerini koruyamayan insanlar'
	<i>Azınlık ve Dezavantajlı Kimlikleri ile Aleviler</i>	5	0.85	'azınlıklar', 'baskıyı kabullenmiş insanlardır'
	<i>Var Olma Mücadeleleri ile Aleviler</i>	5	0.85	'kendi imkânlarıyla ibadetlerini yapmaya çalışırlar'
	Genel Politik Kimlikleri ile Aleviler	58	9.85	
	"eşitlikçiler/adaletten/insan haklarından yanalar"	16	2.72	'eşitlikçiler', 'adil ve hakça paylaşımı savunurlar', 'sağlam bir adalet duyguları vardır'
	"özgürlükçüler/haklarını savunurlar"	13	2.21	'ibadette özgürlüğü savunurlar', 'özgürlüğe önem verirler'
	"demokratlar"	5	0.85	'sosyal demokratlardır'
	"ezilenden yanalar"	5	0.85	'daima mazlumdan, ezilenden yana insanlar'
	"laik/sekülerler"	5	0.85	'laikler'
	"Kemalist/Atatürkçü/cumhuriyetçiler"	5	0.85	'Atatürkçü ve cumhuriyetçiler'
	"solcular/muhalifler"	4	0.68	'muhalifler'
	"savaş/şiddet karşıtıdır"	2	0.34	'savaş karşıtlar'
	"devletine bağlıdır"	2	0.34	'devletin temel taşı ve direğidirler'
	"sosyalistler"	1	0.17	'sosyalist bir kültüre sahipler'
4	Treytleri ile Aleviler	109	18.51	'iyi insanlar', 'sıcakkanlı ve cana yakınlar', 'dürüstler', 'ürkekler', 'pasifler'
5	İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Aleviler	53	9.00	
	İnanç Mensubiyet ve Karakteristikleri ile Aleviler	42	7.13	'cemevine ve Hacıbektaş'a giderler', '12 İmam'da oruç tutarlar', 'eline-beline-diline sahip çıkan, bunu miras olarak gören insanlardır'
	Sünnilerden Farklılaşmaları ile Aleviler	11	1.87	'daha az muhafazakârlar', 'özgürlüklerine daha düşkünler'

**Ek 5. Dış-Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümleri İçin
Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri**

Dış- Grup Temsil Kategorileri ve Alt-Kümler	<i>f</i>	<i>%</i>	Temsil Edici İfade Örnekleri
Toplam	632	100.00	
1 Sosyo-Kültürel Sermaye ve Nitelikleri ile Sünniler	201	31.80	
Karşı-Entelektüellikleri ile Sünniler	86	13.61	'bağnazlar', 'cahiller, bilene saldırmayı iş edinmişler', 'yobaz, gerici olanları var', 'çağa karşı kapalı bir inanca sahipler'
Muhafazakâr Değerleri ile Sünniler	50	7.91	'dindarlar', 'geleneklerine bağlı kimselerdir', 'tutucu ve daha muhafazakârlar'
Hoşgörüsüz ve Farklılıklara Kapalı Oluşları ile Sünniler	36	5.70	
<i>Genel</i>	22	3.48	'hoşgörüsüzler', 'kendinden olmayana farklı bir gözle bakarlar', 'her kafası açık olanı yoldan çıkmış gibi görürler'
<i>Diğer İnançlara Kapalı Oluşları ile Sünniler</i>	14	2.22	'karşısındakilerin de direkt Sünni olduğunu düşünürler', 'kendi inançlarının en doğrusu olduğunu düşünürler', 'Alevilerin inançlarını sorgularlar'
Değerleri ile Sünniler	26	4.11	
<i>Özgenişletim Değer Öncelikleri ile Sünniler</i>	10	1.58	'çıkarcılar', 'paylaşımçı değiller (bireyseller)'
<i>İç-grup Bağlılıkları ile Sünniler</i>	5	0.79	'birbirlerine bağlıdırlar'
<i>Evrensellik ve İyilikseverlik Değer Sahiplikleri ile Sünniler</i>	4	0.63	'(politik gelişmelerle birlikte) içerisinde evrensel değerlere sahip insanlar var'
<i>Aile Bağları ile Sünniler</i>	3	0.47	'aile bağı yüksek kimseler'
<i>Misafirperverlikleri ile Sünniler</i>	2	0.32	'misafirperverler'
<i>Genel</i>	2	0.32	'değerlerine bağlı kişiler'
Entelektüellikleri ile Sünniler	3	0.47	'aralarında çağdaş ve aydın olanları da var'
2 Toplumsal Statüleri ile Sünniler	189	29.91	
Hegemonik Oluşları ile Sünniler	45	7.12	'baskıcılar', 'güce taparlar', 'müslümanlığı ancak kendi yaşadıkları ölçüde doğru sayarlar', 'tarihsel olarak bakıldığında hep muktedirlerin gölgesi/pençesi altındalar',
Politik/Etik Angajmanları ile Sünniler	29	4.59	'iktidarcılar', 'muhafazakâr ve milliyetçiler', 'Atatürk'ü sevmeyenler', 'içinde barıştan ve demokrasiden yana olanları vardır'

Yabancılaşmış ve Yozlaşmış Oluşları ile Sünniler	29	4.59	'aslında dindar değiller', 'ibadet konusunda gösterişi severler', 'inandıkları ile yaptıkları şey tutarsızdır'
Lider Odaklı ve Konformist Oluşları ile Sünniler	20	3.16	'biatçılar', 'körü körüne bağlıdırlar (doğru diye aktarılmış her şeye)'
Ayrıcalık ve Hiyerarşik Üstünlükleri ile Sünniler	19	3.01	'hiç öteki olmayı hep yukarıda olmuşlardır', 'siyasette kendilerini üstte ve ön planda tutarlar'
Eril Tahakkümcü Oluşları ile Sünniler	9	1.42	'kadını ikinci sınıf görürler'
Statükocu Oluşları ile Sünniler	9	1.42	'iktidarla her dönem kol kola yürümüşlerdir'
Örgütlü Oluşları ile Sünniler	7	1.11	'cemaatleşmiş, tarikatlaşmış bir topluma mensuplar'
Kolektif Suçlulukları ile Sünniler	7	1.11	'yaşanılan acılara sessiz kalırlar', 'her zaman 2 Temmuz ve Maras'ı hatırlatırlar'
Dini İstismar Etmeleri ile Sünniler	6	0.95	'dini politik amaç için kullanırlar'
Heterojen Yapıları ile Sünniler	6	0.95	'çok çeşitli insanlar (heterojen bir kesim)', 'ortak görüşleri yok, parça parça farklılaşır'
Diğer	3	0.47	-
3 Ayrımcı ve Önyargılı Oluşları ile Sünniler	98	15.51	
Genel	72	11.39	'ayrıştırıcı, ayrımcı insanlar', 'kendinden olmayı dışlarlar', 'önyargılılar', 'mezhepçiler', 'insanları kolayca damgalarlar'
Alevilere Yönelik Ayrımcı Dil ve Nefret Söylemleri ile Sünniler	26	4.11	'Alevilere karşı yalan hikayeler türetirler', 'Alevilerin lokmalarını haram görürler', '(Aleviler ve Alevilik kültürüne karşı) önyargılılar'
4 Treytleri ile Sünniler	82	12.97	
			'benciller', 'saygısızlar', 'iyi insanlar ama içinde kötülerini de var', 'içlerinde dürüst olanı da, olmayanı da var', 'sosyal ve rahat değiller'
5 İnanca Dayalı Kültürel Grup Olarak Sünniler	59	9.34	
İnanç Mensubiyet ve Karakteristikleri ile Sünniler	43	6.80	'namaz kılarlar, camiye giderler', 'ibadetleri gizli değil, göz önündedir', 'her şeyi zahirde görürler, imansızlar, dolayısıyla itikatsızlar'
Alevilerden Farklılaşmaları ile Sünniler	16	2.53	'Alevilere göre dinine bağlı insanlar', 'insanı görece daha az önemserler'
6 Diğer	3	0.47	

**Ek 6. Gruplar Arası İlişkiler Temsil Kategorileri ve Alt-Kümeleri İçin
Temsil Edici Örnek İfadeler ve Frekans Bilgileri**

Gruplar Arası İlişkiler Temsil Kategorileri ve Alt-Kümler	f	%	Temsil Edici İfade Örnekleri
Toplam	816	100.00	
1 Şiddet, Mağduriyet, Ayrımcılık	416	50.98	
Alevilere Yönelik Ayrımcılık	123	15.07	
<i>Alevilere/liğe Yönelik Değersizleştirme ve Ahlaki Dışlamalar</i>	46	5.64	<i>'yemeklerin yenmemesi ve mum söndü iftirası olmak üzere çocukken yaşadığım dışlayıcı deneyimler', 'Alevinin yemeği yenmez deyip çöpe atmışlardı', 'Alevilerin kötülenmesi (kestiği yenmez, kız verilmez, namaz kılmazlar, abdestsizler, onlara zarar veren cennetlik vd.)'</i>
<i>Alevilere Yönelik Önyargı ve Ayrımcılık</i>	31	3.80	<i>'Alevilere karşı önyargılar ve Sünnilerin yanlış görüşleri', 'ramazan ayında yaşanan olumsuz şeyler (Erzurum örn.)', 'Sünnilerin Alevileri ötekileştirmeleri'</i>
<i>Doğrudan Deneyimler ile Ayrımcılık</i>	29	3.55	<i>'çalıştığım işten Alevi olduğum için atılmam', 'öğrenciyken arkadaşlarımla mum söndü konusunu gerçek gibi anlatmaları', 'Okul çağı ve sonraki süreçte Alevi kimliğinin saklanması ve gelen sorulara (Alevi misin, sizde abdest var mı, vd.) çok fazlaydı.', 'Sünnilerin, evlilik ilişkilerinde, Alevileri değiştirme çabasında olmaları (kişisel tanıklık)'</i>
<i>Doğrudan Şiddet Girişim/Eylemleri</i>	17	2.08	<i>'evlerimizin işaretlenmesi', 'Alevilerin zorla camiye gitmelerini istemeleri', 'Sünnilerin Ramazan'da oruç tutmayanlara hor bakması'</i>
Alevilerin Tarihsel Mağduriyetleri: Katliamlar	114	13.97	
<i>Sivas/Madımak Katliamı</i>	24	2.94	<i>'Madımak', 'Madımak otelinde insanların diri diri yakılması', '2 Temmuz katliamı'</i>
<i>Salt 'Yaşanmış Katliam ve Kıyımlar'</i>	22	2.70	<i>'Alevilere yapılan katliamlar', 'yaşanan katliamlar', 'Türkiye tarihinde yaşanan katliamlar'</i>
<i>Maraş Katliamı</i>	21	2.57	<i>'Maraş', 'K.maraş katliamında alevi olduğu için hamile bir kadının karnının yarılıp bebeğinin ağaca asılması'</i>
<i>Kerbela, Hz. Ali, On İki İmamlar ve Ehlibeyt İçin Anlatılar</i>	12	1.47	<i>'Hz. Ali'nin camide öldürülmesi', 'Hz. Hasan ve Hüseyin'in susuz bırakılması'</i>
<i>Çorum Katliamı</i>	11	1.35	<i>'Çorum Katliamı'</i>
<i>Dersim Katliamı/'38 Tertelesi</i>	7	0.86	<i>'38 Tertelesi'</i>
<i>Osmanlı Dev. ve Yavuz Sultan Selim'in Faili Olduğu Katliamlar</i>	7	0.86	<i>'Tarihteki olaylar, Yavuz Sultan Selim'in zulmü, soykırımlar ortada.'</i>
<i>Gazi Olayı/Katliamı</i>	7	0.86	<i>'Gazi'</i>
<i>Diğer</i>	3	0.37	
Alevilere Yönelik Yapısal/Kültürel Şiddet ve Asimilasyon	84	10.29	<i>'Alevilere yönelik asimilasyon', 'Alevilerin fişleniyor olması', 'arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri iyi olabilmesine karşın ülke politikasının bunu bozması', 'eskiden beri süregelen ayrımcılık', 'Sünni-İslam ideolojisinden ötürü Alevilerin yok sayılması'</i>

Alevilerin Aktüel Kolektif Mağduriyetleri	61	7.48	'Alevilerin endişe ve korku içinde olması', 'cemevinin resmi ibadethane sayılmaması', 'diyanetin Aleviler hakkında yaptığı açıklamalar', 'İş hayatında yoğun ayrımcılık söz konusu', 'milli eğitim'de Alevilerin yeri olmaması (Hacı Bektaş, Pir Sultan'ın anlatılması gerek)', 'Devlet erkanının Alevi cenazesine gelmemesi. Aleviler neden askere gidiyor?'
Gruplar Arası İlişkilerde Eşitsiz Statüko	23	2.82	
<i>Sünnilerin Hiyerarşik Toplumsal Statü Üstünlüğü</i>	14	1.72	'Sünnilerin başkan konumunda olması', 'Sünnilerin her şeyin hâkimi gibi yaşaması', 'Aleviler, azınlık olmalarından kaynaklı kendilerini var etmeye çalışıyorlar. Çoğunluk ise var olanı muhafaza etmeye çalışır.'
<i>Güç İlişkileri</i>	5	0.61	'ezen-ezilen ilişkisinin söz konusu olması'
<i>Siyasetin Belirleyici Rolü</i>	4	0.49	'bu ilişkilere siyasetin yön veriyor olması'
Karşılıklı Önyargı ve Sosyal Dışlama	11	1,35	'iki grubun da birbirini dışlamaları', 'birbirlerini yadsıyan insanlar'
Gruplar Arası Bağlamda Vokabüler Açından Değer-Yüksüz Konular	110	13.48	
Gruplar Arası Karşılaştırma ve Farklılaşmalar	82	10.05	
<i>İbadet, Ritüel, Dini İnanış Açıkları</i>	35	4.29	'ibadet farklılıkları', 'Alevilerin camiye gitmemesi, namaz kılmaması', 'inanç ve ritüellerdeki farklılıklar', 'iki kesimin yollarının farklı olması (inanç-fikir-ibadet anlamında)'
<i>Yaşam Tarzları ve Pratikleri</i>	15	1.84	'farklı yaşam tarzlarına sahip olmaları', 'kültürel açıdan farklılıklar', 'görünüşte farklılıkların olması (giyim kuşam, saç-sakal, vd.)'
<i>Politik Angajmanlar</i>	10	1.23	'farklı siyasi görüşte olmaları', 'yaşama bakışlarında (emek, sendika gibi) farklılıkların olması'
<i>Felsefi ve Düşünsel Açıklar</i>	9	1.10	'hayatı anlama ve sorgulamadaki farklılıklar', 'Alevilerin yenilikçi olmasına karşın, Sünnilerin geçmişte kalarak ve fakat şimdinin nimetlerine göz dikerek yaşamaları'
<i>Treytler</i>	6	0.74	'dürüstlük farkı', 'Aleviler karşılıksız yaklaşırken Sünnilerin öyle olmaması'
<i>Salt 'Farklılaştırma' İfadeleri</i>	5	0.61	'iki toplumsal kesim arasındaki farklılıklar', 'ortak bir noktalarının olmaması'
<i>Toplumsal Cinsiyet Algı ve Tutumları</i>	2	0.25	'Alevilerin eşitçe, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın yaklaşımına karşın Sünnilerin böyle olmaması'
Tarih	12	1.47	
<i>İlişkilerin Tarihsel Arka Planı</i>	6	0.74	'tarihi geçmiş'
<i>İslami Tarihsel Süreçler, Figürler</i>	4	0.49	'dört halife devri'
<i>Osmanlı/Selçuklu Devri</i>	2	0.25	'Osmanlılarda Alevilerin konumu (kuruluş, yeniçeri-Bektaşiler, Yavuz Sultan Selim)'

Gruplar Arası Müstereklik ve Benzerlikler	9	1.10	‘(Aleviler ve Sünnilerin) aynı kökten çıkmaları, farklı dallar olmaları’, ‘erkekler iki tarafta da daha ayrıcalıklıdır’, ‘insan farklılığın olması ama Allah’a inanmada ortaklaşılması’, ‘iki toplumsal kesimin de aynı bayrağı önemsiyor olmaları’
Diğer	7	0.86	
3 Etkileşim Hâlleri	98	12.01	
Olumsuz Nitelik Atıfları ve Duygusal Pahasıyla İlişkiler	80	9.80	
<i>Salt Olumsuz İmlî Değerlendirmeler</i>	22	2.70	‘aralarında çok iyi ilişkiler olmaması’, ‘huzursuzluğun mevcut olması’, ‘iki kesim arasında pek iyi ilişkilerin olmaması’
<i>Mesafeli ve Kopuk İlişkiler</i>	22	2.70	‘saygı yoksunluğu’, ‘birbirlerini pek fazla sevmemeleri’, ‘birbiriyle ticaret yapmamaları’
<i>Evlilik ve Romantik İlişkiler</i>	18	2.21	‘evlilik ilişkilerinde karşılıklı yaşanan sorunlar’
<i>Çatışmalı İlişkiler</i>	18	2.21	‘çatışmalı bir ilişki’, ‘kutuplaşmış iki kesim olması’
Olumlu Nitelik Atıfları ve Duygusal Pahasıyla İlişkiler	15	1.84	‘iyi olabilen evlilik ilişkileri’, ‘kendi iş hayatında genel olarak normal ilişkiler görüyor olmam’, ‘Muş/Malazgirt’e ilk taşındığımızda dostlarım benim ‘neye benzediğimi’ merak etmişti... Benim çok iyi dostlarım oldu. En iyi yıllarım onlarla geçti bu hayatta. Onlar sistemin Sünnileri değildi.’
Nötr/Diğer	3	0.37	
4 Aleviler ve Sünniler	97	11.89	
Aleviler ve Alevilik	67	8.21	
<i>Aleviler/Aleviliğin İnsanlık Söylemi ve Hoşgörüsü</i>	10	1.23	‘Bunca katliamlara rağmen, hep muhalif olarak bu duygu ve ideolojilere sahip olmamız, insani değerlerin bize rehber olması lazım. Egemenin, zorbanın manipülasyon gücü var. Hoşgörü de bizim gücümüz, silahımız. Mayamıza işlenmiş giderek.’, ‘Alevilerin insanlara verdiği değer’
<i>Alevilere Yönelik (Öz)Eleştiriler</i>	8	0.98	‘Alevi örgütleri korkunç düzeyde cinsiyetçi.’, ‘Cemevi ne işe yarar? Sadece caminin taşı, kapısı, duvarı yüzünden midir?’, ‘Aleviler, örgütsüz, şehre gelince ‘bireyselleşmiş’, bocalamış kişiler. Korkularından çok bilgisizler. Çok donanımlı olsak, mevcut asimilasyona karşı dayanabiliriz.’
<i>Alevilerin Hegemonya Karşıtı Mücadele İmkân ve Potansiyelleri</i>	7	0.86	‘Alevilerin özgürlük çabası’, ‘Biz İbrahim Ethem için, ateşi söndürmek için bir karınca gibi su taşıyacağız. Benim safım belli olsun...’
<i>Alevilerin Yapması Gerekenler</i>	7	0.86	‘Pirlik, seyyidlik sistemi korunmalı.’, ‘Aleviler Aleviliği kendilerini koruyarak, kendilerini ileriye dönük güncellemeli bu hayatta.’, ‘Evrinsel dönüşümde Alevilerin tapulu malı değil, yapıcı eleştirilerle, dönüştürücü olarak yaklaşmalıyız.’
<i>Alevilerin Yozlaşması ve Yabancılaşması</i>	7	0.86	‘Kimi Alevilerin Sünni inancına göre yaşamayı istemiş olmalarını ve Aleviliği hiç bilmemelerini garipsiyorum.’
<i>Alevilik Tarihi, Felsefesi, Bellek Şahsiyetleri</i>	6	0.74	‘Alevilerin yakın tarihi’, ‘Battal Gazi, Hasan Sabbah, Pir Sultan gibi tarihi figürler’

Politik Angajman Değerlendirmeleri (Değişimi-Seyri)	6	0.74	'93'ten sonra Aleviler arasında milliyetçi/ulusalci damar güçlendi. Alevilik Türklüğe hastır düşüncesi güçlendi.', 'Aleviler milliyetçilik-ulusalcılık ile zehirlenmişlerdir. Gençlerde birtakım değişiklikler var. Artık dünya vatandaşı olmaya meyilli olanlar var. Ama değişmeyen eski bir jenerasyon da var.'
Tanımlama ve İçerik Sorunu	5	0.61	'Alevilerin asıl Müslümanların kendileri olduklarını düşünmeleri', 'Aleviliğin kültürel bir kimlik olması'
Alevilerin Kurban Damgasında Konum Alışları	3	0.37	'Alevilerin mağdur ve kurban olarak damgalanması, kendilerinin de bu damgalara yaslanarak çözüm üretmemesinden rahatsızım. Kendileri Sünnileri kötülemiyormuş, günlük hayatta onlardan kaçmıyormuş gibi davranmalarını ikiyüzlü buluyorum.'
Aleviliğin Otantik (Estetik ve Ahlaki) Neliği	4	0.49	'Alevilik hayatın ta kendisi, yaşamak, sevmek, paylaşmak, sahiplenmektir. Alevilik emekleyen çocuğun elinden tutup yürütmektir (...)', 'Alevi olmak demenin vicdanlı olmak demek olması'
Örgütlenme Sorunları	2	0.25	'Aleviler çok örgütsüz ve kendi kültürlerini koruyamıyorlar.'
Alevilerin Yerel Kültürel Nitelikleri	2	0.25	'Hatay'daki Arap Aleviler ve kültür öğeleri'
Sünniler ve Sünnilik	30	3.68	
Sünni-İslam Anlayışındaki Yozlaşma	8	0.98	'Sünnilerin gerçek İslami bilmemesi', 'nasıl bir Sünni olunması gerektiğine devletin karar veriyorması'
Sünnilerin Karşı-Entelektüel Konum Alışları	7	0.86	'Sünniler eleştirel ya da sorgulayıcı olmuyorlar.', 'Alevi-Sünni ilişkilerini baltalayan sorgulamayan Sünnilerdir. Kur'an'ı putlaştırıyorlar. Yaşayan İslam, Muaviye anayasasıdır. İki kesim arasında bir uçurum var.'
Muhafazakârlaşma	5	0.61	'Sünnilerin haremlik-selamlık ilişkiler kurduğunu', 'bayramlaşmada Sünni erkeklerin ellerini uzatmamaları'
Bazı Treytler	4	0.49	'Sünnilerin, Alevilere karşı empati kuramaması'
Diğer	4	0.49	
Sünnilerde Kolektif Sorumluluk Bilincinin Olmaması	2	0.25	'Alevilerin travmasının Sünniler üzerinde bir iz bırakmaması'
5 İki Toplumsal Grubun Barışçıl Bir-Aradalık İmkânları	74	9.07	
Örnekler ve Deneyimler	20	2.45	'komşuluk ilişkilerinin iyi olabilmesi', 'Diyaloğa devam edince, dinleyip empati kurunca, samimi bir bağla kişisel önyargılar değişebiliyor.'
Gereklilikler (Eğitim. Temas. Demokrasi Bilinci vd.)	15	1.84	'Demokrasi bir kültürdür; şablon gibi takılmaz. İnsan hakları, eşit yurttaşlık, ekolojik bilinç, ortak yaşam arzusu... ve diğer evrensel değerlerin içselleştirilmesi zaruri.', 'İlişkilerin iyiye gitmesi için karşılıklı güvene ihtiyaç olması', 'Belki 35 yıl sonra, eğitim ile bambaşka bir manzara olur.'

Üst-Kategorizasyon ile Müşterek Kimlik	11	1.35	‘kendimde gördüğüm değişiklikler var. Önceden canavarlaştırdığım olurdu, Sünnileri. Doğrudan kaçarken onlardan, şimdi böyle yapmıyorum. Sonuçta insan değil miyiz? Diyaloğa devam edince, dinleyip empati kurunca, samimi bir bağla kişisel önyargılar değişebiliyor.’, ‘yeri geldiğinde Aleviler ve Sünnilerin ortak paydada buluşabilmesi’
Talep-Temenni-Arzular	10	1.23	‘Bir olalım, kardeş olalım, can olalım. ‘, ‘iyi ilişkiler kurulmasına dair istek ve arzum’, ‘Keşke birbirimize sahip çıkmak ve uzlaşmak için imkânları konuşabilesek.’
İlişkilerin Değişimine Dair Umut-suzluk	8	0.98	‘Bu ilişkilerin değişmesine dair umudum yok; böyle gelmiş, böyle gider.’, ‘İlişkilerin değişimi, Aleviler-Sünniler dışında olan, siyasi bir şey. Umudum yok. Ancak köklü değişiklikler olmalı.’
Gündem Olarak Bir-Aradalık	7	0.86	‘iki toplumsal grubun bir-aradalık imkânlarını konuşmak’, ‘ne kadar karşıt olsak da bu coğrafyada ortak yaşam olanaklarını konuşma’
Değişime Umut	3	0.37	‘Değişime inancım var. Aleviler kendilerini olduğu korumalı. Sünniler değişimi yapacak olan toplumsal kesim. Dini ve siyasi kanaat önderleri, liderleri yönlendirici olursa ilişkiler değişebilir.’
6 Enformasyon Sorunu	12	1.47	
Sünnilerin Alevileri/Aleviliği Yanlış Bilmesi	8	0.98	‘Sünnilerin, Alevilerin ehlibeyte bağlı olduklarını bilmemeleri’, ‘Kuyruklu olmak, mum söndü gibi yanlışları doğru sanabiliyorlar.’
Grupların Birbirlerini Tanımamaları	4	0.49	‘birbirini çok iyi tanımayan gruplar olmaları’
7 Zeitgeist	8	0.98	‘İnsanlar giderek bireyselleşiyor.’, ‘Kötülük her yerde. Dünyayı giderek yok ediyoruz. Sorgulamalıyız.’, ‘(kent hayatı, teknoloji ve bilgiye erişim kolaylığı ile) Aleviliğin saklanılan bir kimlik olmaktan giderek uzaklaşması’
8 Diğer/Belirsiz	1	0.12	

